

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİNÎ SOSYALLEŞME
(AKÇAABAT ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Zafer BULUT

Danışman
Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU

SAMSUN
2021

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİNİ SOSYALLEŞME
(AKÇAABAT ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Zafer BULUT

Danışman

Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Zafer BULUT tarafından, **Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU** danışmanlığında hazırlanan “**Dinî Sosyalleşme (Akçaabat Örneği)**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 2.3.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE		☒
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı		Kabul ☐ Ret
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU		☒
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı		Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU		☒
	Hitit Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı		Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza
19 /01 / 2021
Zafer BULUT

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Dinî Sosyalleşme (Akçaabat Örneği)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 19.01.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : %14

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

İmza
19 /01 / 2021
Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU

ÖZET

DİNİ SOSYALLEŞME (AKÇAABAT ÖRNEĞİ)

Zafer BULUT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ocak/2021

Danışman: Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU

Bu çalışma, Türk toplumunda bireylerin dindarlık yönelimine ve dinî sosyalleşme kanallarının etkisinin araştırıldığı bir saha araştırmasıdır. Değişen sosyokültürel ortamda bireyin dinî inanç, tutum ve davranışları üzerinde cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek ve ekonomik durum gibi demografik özelliklerin; ayrıca aile, okul (din dersi öğretmenleri), ikamet yeri, arkadaş çevresi, dini çevresi ve kitle iletişim araçları gibi sosyal faktörlerin önemli etkileri olmaktadır. Bu çalışmada bireylerin dinî sosyalleşmesi üzerinde rol oynayan demografik ve sosyal faktörlerin normatif ve popüler dindarlık açısından etki düzeyi araştırılmıştır. Buradan hareketle 14 denence geliştirilmiş ve saha araştırmasından elde edilen bulgularla denenceler test edilmiştir.

Karadeniz bölgesinde, köy ve kent kaynaşmasının tipik bir örneğini sergileyen Akçaabat ilçesi araştırmamızın evrenini oluşturmaktadır. Mayıs 2015 ile Eylül 2015 tarihleri arasında tesadüfi örnekleme metoduyla seçilen 261 katılımcıya anket (kişisel bilgilere, dinî toplumsallaşma faktörlerine ve dinî yönelime dair anket) uygulanmıştır. Ayrıca nitel araştırma yöntemi olarak gözlem tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara ve dindarlık yönelimine ilişkin betimleyici bulguların tespitinde frekans ve yüzde analizleri ile ortalama ve standart sapma gibi istatistiksel yöntemlere başvurulmuştur. Dindarlık yönelimine etki eden faktörlere ilişkin bulguların tespitinde ise t-testi, varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi ve Pearson doğrusal korelasyon analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda örneklem grubunun dinî yönelimlerinin cinsiyet hariç diğer demografik unsurlardan görece etkilendiği ama istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilenmediği saptanmıştır. Bunun muhtemel sebebi, tesadüfi olarak dağıtılan anketlerin yine tesadüfi olarak benzer deneklere denk düşmesi ve/veya yaygınlaşan kitle iletişim araçları sayesinde Akçaabat'ta homojen bir dinî yönelimin yaygınlaşması olabilir. Sosyalleşme vasıtalarından, aileden, anne, baba, büyük baba/anne ve kardeşlerin; eğitim kurumlarından, resmi din kurumlarının (cami, vb.), dinî cemaat ve tarikatlar ile okuldaki din kültürü derslerinin; sosyal çevreden, din görevlileri, dindar kişiler, din kültürü öğretmeni, şeyh, müritler, sofiler, mahalle/iş arkadaşları, okul arkadaşları ve yakın akrabaların; kitle iletişim araçlarından, televizyon, kitap, gazete ve dergilerin bireylerin dinî yönelimlerinde istatistiksel açıdan anlamlı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Din, Dindarlık, Sosyalleşme, Dinî Sosyalleşme, Akçaabat

ABSTRACT

RELIGIOUS SOCIALIZATION (THE CASE OF AKÇAABAT)

Zafer BULUT

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Philosophy and Religious Sciences

Master, Januar 2021

Supervisor: Prof. Dr. Osman Eyüpoğlu

This study is a field study investigating the effect of religious socialization channels and religious orientation of individuals in Turkish society. In the changing sociocultural environment, demographic characteristics such as gender, age, marital status, educational status, profession and economic status and also social factors such as family, school (teachers of religion culture lessons), place of residence, circle of friends, religious environment and mass media have important effects. In this study, the effect level of demographic and social factors on religious socialization of individuals in terms of normative and popular religiosity was investigated. From this point of view, 14 hypotheses were developed and the experiments were tested with the findings obtained from field research. Displaying a typical example of village and city fusion in the Black Sea region, Akçaabat district constitutes the universe of our research. A questionnaire (questionnaire on personal information, religious socialization factors and religious orientation) was applied to 261 participants selected by random sampling method between May 2015 and September 2015. In addition, observation technique was used as a qualitative research method. In determining the descriptive findings about the participants and their religiousness orientation, statistical methods such as frequency and percentage analysis and mean and standard deviation were used. T-test, analysis of variance (ANOVA), Tukey HSD multiple comparison (post-hoc) test and Pearson linear correlation analysis were used to determine the findings related to the factors affecting religiousness orientation. As a result of the study, it was determined that the religious orientations of the sample group were relatively affected by demographic factors except gender, but were not affected statistically significantly. The probable reason for this may be that the randomly distributed questionnaires coincidentally coincide with similar subjects and / or the spread of a homogeneous religious orientation in Akçaabat thanks to the widespread mass media. Among the means of socialization, family, mother, father, grandfather / mother and siblings; from educational institutions, official religious institutions (mosques, etc.), religious communities and sects and religion culture lessons at school; social circles, clergymen, religious people, religion culture teachers, sheikhs, disciples, sufis, neighborhood / colleagues, schoolmates and close relatives; It has been determined that the mass media, television, books, newspapers and magazines have statistically significant effects on individuals' religious orientation.

Keywords: Religion, Religiosity, Socialization, Religious Socialization, Akçaabat

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Dinin insan davranışı üzerinde önemli etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dinî yaşayış, toplumdaki topluma ve aynı toplum içinde de değişen karakteristiğiyle ele alınmalıdır. Dinle ilgili bilgiler, soyut manada bir inanış ve onun gereği olarak davranış beklentilerini birlikte barındırır. Bu bakımdan, din, toplum içinde; birtakım semboller, değerler, imgeler yoluyla ortaya çıkar. Dindarlık eğilimleri ve tipolojileri, bu sembollerle bireylerin etkileşiminin sonucudur. Sosyal alanda ortaya çıkan din, toplumsallaşma süreciyle tezahür eder.

Birey, yaşadığı toplumda gelişim dönemleri içerisinde, toplumun ortak dinî inanış ve davranış beklentilerine dayalı, dinini öğrenen ve dinî tutumlar geliştiren bir özellik taşır. Bu toplumsallaşma süreci *dinî sosyalleşme* olarak tanımlanmaktadır. Toplum etkileyen ve bizatihi kendisi de etkilenen bireylerin dinî tutumlarını ölçerek, toplumun dinî sosyalleşme süreci hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

Bireysel farklılıklara karşın insan geçmişten günümüze daima toplumsal bir yaşantı sürdürmüştür. Maddî ve manevî ihtiyaçların ortaklık kurmaya teşvik ettiği bireyler, iletişim ve birlikte yaşam sayesinde ortak değerler oluşturmuştur.

Toplumsal yapının en önemli unsurlarından birisi hiç şüphe yok ki “din” olgusudur. Din, insanların yaratılış gayesine uygun olarak, kendini geliştirmek ve olgunlaştırmak isteyen her bir muhatabı için kılavuz niteliği taşımaktadır. Bireyler kendi iradeleri dışında bir aile ve toplum yapısı içerisinde doğarlar. Bu yapı içinde toplumun bireyi etkilediği sosyolojik bir ortam vardır. Dolayısıyla bireyin doğduğu toplumun dinî ve sosyal yapısını incelemek, sosyolojik açıdan bakmak isteyen herkesin yapması gereken ilk şeylerdendir. Bu açıdan bakıldığında hayatın neredeyse her alanını işgal eden dinî sosyalleşme önemini korumakta ve her geçen gün yeni soru ve sorunlarla karşımıza çıkmaktadır.

İnsan, toplumun yapı taşı olmasıyla, hem etkileyen hem de etkilenen konumdadır. Toplumsal yapının bileşenlerini oluşturan kültür, toplumsal sınıflar ve statü, toplumsallaşma sürecinde en etkili unsurlardır. Organize olmuş ilişkiler birey daha doğmadan önce kültür ile aktarılır. Genel anlamdaki sosyalleşmenin içerisinde yer alan *dinî sosyalleşme*, bireyin toplum içerisindeki dinî gelişimini ve dinî kültüre uyumunu ifade etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda, yoğun toplumsal değişime maruz kalması, kendine özgü sosyokültürel yapısı ve Doğu Karadeniz Bölgesinin sosyokültürel yapısını tipik

bir şekilde yansıtması nedeniyle, Trabzon ili Akçaabat ilçesinde dinî sosyalleşme üzerine uygulamalı bir araştırma yaptık. Böylece bu ilçemizde yaşayan insanların hangi faktörler ile sosyalleştiğini, dinî sosyalleşmelerinde hangi faktörlerin ne derece etkili olduğunu, normatif ve popüler dinî eğilimleri üzerinde hangi faktörlerin daha etkili olduğunu belirlemeye çalıştık.

Araştırmamızın “Giriş” kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, problemleri, varsayımları, hipotezleri ve yöntemi ele alınmıştır. Birinci bölümde çalışmanın teorik çerçevesi olarak sosyalleşme ve dinî sosyalleşme üzerinde konuyu ilgilendirdiği kadarıyla durulmuştur. “Bulgular ve Yorum” adlı ikinci bölümde anket tekniği ile elde edilen veriler bazı istatistiksel işlemler ile yoruma tabi tutulmuştur. Burada belli bazı değişkenleri ile normatif ve popüler dinî yönelim arasındaki ilişki sayesinde Akçaabat özelindeki dinî sosyalleşme tespit edilmeye çalışılmıştır. “Sonuç ve Değerlendirme” adlı bölümde ise çalışma verileri ile ulaşılan genel tespit ve kanaatler sıralanmıştır.

Çalışma birçok kişi ve kurumun katkıları ile gerçekleşmiştir. Teze başladığım günden beri rehberlik yapıp beni yönlendiren, uzun süren tez dönemine karşın benden ümidini kesmeyen, ihtiyaç duyduğum her zaman yanımda olan kıymetli hocam Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU’na, benden desteğini hiç esirgemeyen eşim Gülsüm’e, anketleri vakit ayırarak cevaplandıran tüm Akçaabatlılara çok teşekkür ederim.

Zafer BULUT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
TABLolar DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1
G1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	1
G2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
G3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
G.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI VE DENENCELERİ.....	4
G.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMBİLİMİ.....	6
G.5.1. Kuramsal Yöntem	6
G.5.2. Teknik Yöntem	7
G.5.2.1 Evren, Örneklem, Sınırlandırma	7
G.5.2.1.1. Evren	7
G.5.2.1.2 Evrenin (Akçaabat'ın) Coğrafi Konumu ve Yapısı.....	7
G.5.2.1.3 Nüfus	8
G.5.2.1.4. Ekonomik Durumu.....	9
G.5.2.1.5. Evrenin Sınırlandırılması	9
G.5.2.2. Örneklem.....	10
G.5.2.3. Bilgi Toplama Araçları	10
G.5.2.4. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması, Geçerlik ve Güvenirliği	11
G.5.2.5. Toplanan Bilgilerin Analizi.....	12
I. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ	14
I.1. SOSYALLEŞME.....	14
I.2. SOSYALLEŞMENİN ÖN KOŞULLARI.....	16
I.3. SOSYALLEŞME SÜRECİ.....	19
I.3.1. Toplumsal Rol Kuramı:	19
I.3.2. Psikanalitik Kuram:.....	20
I.3.3. Öğrenme Kuramı	21
I.3.4. Kültürleşme Kuramı.....	21
I.4. SOSYALLEŞME SÜRECİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	21
I.4.1. Aile.....	22
I.4.2. Eğitim.....	23
I.4.3. Sosyal Çevre	24

I.4.4. Kitle İletişim Araçları	25
I.5. PSİKOSOSYAL GELİŞİM DÖNEMLERİ.....	25
I.6. DİNİ SOSYALLEŞME	27
I.6.1. Sosyolojik Açıdan Din.....	28
I.6.2. Sosyalleşme, Dinî Sosyalleşme, Eğitim ve Din Eğitimi İlişkisi.....	29
I.6.3. Dindarlık ve Dindarlık Tipolojileri.....	32
II. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	35
II.1. KATILIMCILARA İLİŞKİN BETİMLEYİCİ BULGULAR.....	35
II.1.1. Sosyodemografik Dağılım	35
II.1.2. Doğum Yeri, Yaşanılan Yer(ler) ve Akçaabat'ta Yaşama Süresi	37
II.1.3. Dindarlık ve Dine Yaklaşım	39
II.1.4. Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi ve Çocuğa Dinî Yaklaşımı	41
II.1.5. Çeşitli Sosyalleşme Vasıtalarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etki Düzeyi.....	42
II.1.6. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Durumu, Düşünceler ve Bunların Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi.....	43
II.2. DINDARLIK YÖNELİMİNE İLİŞKİN BETİMLEYİCİ BULGULAR.....	46
II.3. DINDARLIK YÖNELİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN BULGULAR.....	48
II.3.1. Sosyodemografik Özelliklerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi	48
II.3.1.1. Cinsiyet.....	48
II.3.1.2. Yaş.....	49
II.3.1.3. Medeni Durum	50
II.3.1.4. Öğrenim Durumu	51
II.3.1.5. Meslek	53
II.3.1.6. Gelir Düzeyi	53
II.3.1.7. Akçaabat'ta Yaşadığı Yer	54
II.3.1.8. Akçaabat'ta Yaşama Süresi.....	55
II.3.2. Dindarlık Değerlendirmesi ve Dine Yaklaşımın Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi	56
II.3.2.1. Dindarlık Düzeyi Değerlendirmesi.....	56
II.3.2.2. Dinî Eğitim Alma Durumu.....	58
II.3.2.3. Tarikat ve Cemaatler Hakkındaki Düşünceler	58
II.3.3. Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi ve Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi.....	60
II.3.3.1. Annenin Dindarlık Düzeyi	60
II.3.3.2. Babanın Dindarlık Düzeyi.....	62
II.3.3.3. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımı	63
II.3.3.4. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımı.....	65
II.3.4. Sosyalleşme Vasıtaları ve Dindarlık Yönelimi İlişkisi.....	66

<i>II.3.5. Kitle İletişim Araçlarının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi</i>	<i>69</i>
II.3.5.1. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etme.....	69
II.3.5.2. Kitle İletişim Araçları ve Dindarlık Yönelimi İlişkisi.....	72
DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA.....	80
EKLER:	82
ÖZ GEÇMİŞ	88

KISALTMALAR

C.	:	Cilt
S.	:	Sayı
s.	:	sayfa
ss.	:	sayfalar arası
yy.	:	yüzyıl
vb.	:	ve benzeri
bkz.	:	bakınız
çev.	:	çeviren
haz.	:	hazırlayan
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
ADNS	:	Adrese Dayalı Nüfus Sistemi
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı

TABLolar DİZİNİ

Tablo G.1. Nüfus Bilgileri.....	8
Tablo G.2. 2015 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre İlçe Nüfusu (TÜİK 2015).....	9
Tablo G.3. 2015 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre Mahalle Nüfusları (TÜİK 2015)	9
Tablo G.4. Dinî Yönelim Ölçeği'nin (DYÖ) Yapısı.....	11
Tablo G.5. Dinî Yönelim Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları	12
Tablo II.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	36
Tablo II.2. Doğum Yeri, Yaşanılan Yer(ler) ve Akçaabat'ta Yaşama Süresi	38
Tablo II.3. Dindarlık ve Dine Yaklaşım.....	39
Tablo II.4. Dindarlık ve Dine Yaklaşım.....	41
Tablo II.5. Çeşitli Sosyalleşme Vasıtalarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etki Düzeyi	42
Tablo II.6. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Durumu ve Bunlardaki Dinî Yayın ve Programlar Hakkındaki Düşünceler.....	44
Tablo II.7. Kitle İletişim Araçlarının Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	45
Tablo II.8. Normatif Dindarlık ve Popüler Dindarlık Alt Boyut Ortalamaları	46
Tablo II.9. Dinî Yönelim Ölçeği Madde Ortalamaları ve Katılım Düzeyleri.....	47
Tablo II.10. Cinsiyetin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları	48
Tablo II.11. Yaşın Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	50
Tablo II.12. Medeni Durumun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları	51
Tablo II.13. Öğrenim Durumunun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	52
Tablo II.14. Mesleğin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları.....	53
Tablo II.15. Gelir Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları.....	54
Tablo II.16. Akçaabat'ta Yaşadığı Yerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları	55
Tablo II.17. Akçaabat'ta Yaşama Süresinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	56
Tablo II.18. Dindarlık Düzeyi Değerlendirmesinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları	57
Tablo II.19. Dinî Eğitim Alma Durumun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	58
Tablo II.20. Tarikat ve Cemaatler Hakkındaki Düşüncelerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları.....	59

Tablo II.21. Annenin Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	60
Tablo II.22. Annenin Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları	61
Tablo II.23. Babanın Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	62
Tablo II.24. Babanın Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları	62
Tablo II.25. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	63
Tablo II.26. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları	64
Tablo II.27. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	65
Tablo II.28. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları	65
Tablo II.29. Sosyalleşme Vasıtaları ve Dindarlık Yönelimi Korelasyon Bulguları	67
Tablo II.30. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etmenin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları	70
Tablo II.31. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etmenin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları	71
Tablo II.32. Kitle İletişim Araçları ve Dindarlık Yönelimi Korelasyon Bulguları	72

GİRİŞ

G1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Toplumda bireye biçilen ödevler, insanın toplumun bir parçası olduğunu gösterir. Örneğin, her çocuk, en azından anne ve babasının yer aldığı bir çekirdek aile ortamında dünyaya gelir. Dolayısıyla insanın içinde doğduğu bu ailenin dinî ve kültürel yaşamından etkilenmemesi söz konusu değildir. Gerek aile gerekse sosyal çevresi, bireyin toplumdaki yerini etkileyen faktörlerdendir. Boyutu her ne olursa olsun, insanın hayatı etkileşim içinde olduklarıyla şekillenmekte ve yansımaları araştırmamıza ayna tutmaktadır. Bu vesileyle toplumdaki din algısının ve değer yargılarının, insan üzerinde bıraktığı etkiyi bilimsel bir zeminde incelemek, toplumu anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Araştırmamızın temel konusunu Dinî Sosyalleşme oluşturmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle bu çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin demografik ve sosyal yapısını içinde barındıran Trabzon ili Akçaabat ilçesinde; dinî sosyalleşmenin nasıl gerçekleştiği, bu ilçede dinî sosyalleşmeyi etkileyen faktörlerin ne olduğu ve bu faktörlerin dinî sosyalleşmedeki etkisi araştırılmıştır. Buna göre çalışmanın “temel problem” cümlesi de, “sosyal tabakaların, dinî toplumsallaşma kanallarının, din eğitimi veren kurumların, toplumsal çevrenin, kitle iletişim araçlarının bireylerin popüler ve normatif dinî yönelimine etkileri nelerdir?” biçiminde kurulabilir.

Çağımızda özellikle bilim ve teknolojinin getirdiği yenilikler insan hayatında köklü değişimlere neden olmaktadır. Bilim, hayatı kolaylaştırıcı etkilerinin yanında, bireyleri zaman zaman yalnızlığa itebilmekte, hızlı değişimin getirdiği yaşam şekli dinî tutumların farklılaşmasına neden olmaktadır.

Toplumsal açıdan da ele alındığında din, fertleri bir amaç etrafında toplayan ve kaynaştıran ortak tutum ve davranışa yönelten önemli bir kurumdur. Dinin toplumsal hayatı düzenlemeye yönelik ilkeleri içeren yönünün, toplum hayatında pratiğe nasıl yansıdığı sorunsalı önemli bir konudur.

Çalışmamız yukarıda verilen temel probleme bağlı olarak aşağıdaki “alt problemler” üzerinde durmaktadır.

1) *Cinsiyet*, 2) *yaş*, 3) *eğitim*, 4) *gelir düzeyi*, 5) *medeni durum*, 6) *ikamet yeri*, 7) *dindarlık tipi* (kendini dindar görme derecesi) ile dinî hayat (normatif-popüler dindarlık düzeyleri) arasında farklılaşma var mıdır?

8) Kardeşlerin olumlu dini tutum ve davranışlarının kişilerin dinî yönelimi üzerinde bir etkisi var mıdır?

9) Anne dindarlık düzeyinin bireylerin dini yönelimi üzerinde etkileri var mıdır?

10) Baba dindarlık düzeyinin bireylerin dini yönelimi üzerinde etkileri var mıdır?

11) Anne ve babanın çocuğa yaklaşım şeklinin (demokratik, otoriter, ilgisiz) dinî yönelimi üzerinde etkileri var mıdır?

12) Kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, kitap-dergi, gazete ve internetin) dini yönelim (normatif – popüler dindarlık düzeyleri) üzerinde etkileri var mıdır?

13) Tarikat ve Cemaatleri değerlendirme biçiminin (olumlu, olumsuz) dinî hayat (normatif – popüler dindarlık düzeyleri) üzerinde etkileri var mıdır?

14) Dindar kişilerin bireylerin dini yönelim (normatif – popüler dindarlık düzeyleri) üzerinde etkileri var mıdır?

G2. Araştırmanın Amacı

İletişimin durdurulamaz bir hızla ilerlediği ve yenilendiği çağı yaşıyoruz. Modern dünyada toplumlar hiçbir değişime ve yeniliğe kayıtsız kalamamaktadır. Yeni olgular karşısında toplumlar da bireyler gibi değişmekte, farklı bir yapıya bürünebilmektedir.

Sosyal bir olgu olarak din, daima insanlarla ve dolayısıyla toplumla beraber var olagelmiştir. O nedenle dinin toplumla olan ilişkisinin tespiti önemlidir. Din, temel toplumsal kurumlardan (din, aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve boş zaman kurumlarından) biridir. “Dinin hayata nasıl yansıdığına tespiti de yapılacak ampirik araştırmalarla elde edilecektir. Bu araştırmalara her dönem her toplum için ihtiyaç vardır.”¹ Bireylerin davranışlarının, verdikleri kararların tetikleyicisi olan dinî yönelimler araştırmaya değerlidir. Sosyalleşmede etkili faktörlerden biri olan dinin bu sosyalleşmeye hangi tezahürleriyle (popüler dinî tutumlarla mı yoksa normatif dinî

1 Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, s. 23.

tutumlarla mı) etki ettiği meselesi dinî hayat araştırmalarında önemli bir yere sahiptir.

Günümüz dünyasında küreselleşmenin etkisiyle kültürel etkileşim hızla artış göstermektedir. Farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip insanlar, farklı dinsel yaşayış biçimleri edinmekte ve sergilemektedirler. Türk toplumundaki dinî yaşayış biçimlerinin ortaya konması, dinî ritüellerin algılanış ve yaşama aktarılış şekillerinin bilinmesi, toplumların anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Karadeniz Bölgesi ile Türk toplumu genelinde yaşanmakta olan dindarlık yönelimini ve bu dindarlık yönelimine dinî sosyalleşme vasıtalarının yaptığı etkinin derecesini Akçaabat özelinde ortaya koymaktır.

G3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, sosyo-kültürel açıdan dünyayla etkileşim içinde olan Türk toplumunun dinî yaşayış şekillerinin ve sosyalleşme biçimlerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Kişilerin yaşam şeklini oluşturan tutum ve davranışlarda hangi dinî zihniyet kalıplarının, hangi düşünce şekillerinin etkili olduğu meselesi, dinî araştırmaların tümü açısından önemli olduğu gibi özellikle din sosyolojisinin de temel konularından biridir. Bu bakımdan Doğu Karadeniz Bölgesi'nin karakteristiğini barındırdığını düşündüğümüz Akçaabat ilçesinde yaşayan bireylerin dinî yönelimlerini oluşturan zihniyet biçimlerinin araştırılması önem taşımaktadır.

Her toplumun kendine ait değer yargıları mevcuttur. Bu anlamda sosyalleşme kavramını, kişinin yaşam serüveninde durum ve olaylar karşısında nasıl bir tutum geliştirmesi gerektiğine dair öğretiyi içselleştirmesi ve toplumsal beklentilere, toplumun değer yargılarına uygun davranışlar edinmesi süreci olarak tanımlayabiliriz. Birey bulunduğu toplum içerisinde sosyalleşir ve dinî kimliğini de büyük ölçüde sosyalleştiği toplumun normlarına göre şekillendirir. Bir birey doğduğu ortamı, ebeveynini, haliyle ırkını ve dinini dünyaya gelirken seçemez. Sosyal çevrenin bu denli etkisi altında olan birey, her türlü birikimini bu ağ üzerinden edinir. "Dinî toplumsallaşma, her bir dinin ya da dinî geleneğın kendine özgü inanç, öğreti ve kuralların gözetiminde, kişinin nasıl bir dinî tutum geliştirmesi gerektiğinin öğretilmesi ve bunun sonucunda da kişinin içinde bulunduğu toplumun

dinî alışkanlıklarına ve beklentilerine uygun davranışlar göstermesi süreci olarak tanımlanabilir.”² Bu nedenle biz de “Dinî Sosyalleşme (Akçaabat Örneği)” adlı bu çalışmamızda, Akçaabat’ın sosyo-kültürel koşulları içinde örneklem grubu olarak seçilen bireylerin belli bazı tutum ve özellikleri ile dinî eğilimleri arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışacağız.

Modernleşme ve onun bir uzantısı da sayılan küreselleşme neticesinde dünya bir küçük köye dönüşmüştür. Bu da dinî hayattaki değişimlerin de bir anlamda küresel bir boyut kazandığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Akçaabat özelindeki dinî sosyalleşme üzerinde etkili olan faktörleri ortaya koymanın, modernleşmenin küresel etkilerini araştırma alanımızda test etmek bakımından da önemli olduğu söylenebilir.

G.4. Araştırmanın Varsayımları ve Denenceleri

Varsayım (assumption, faraziye, sayıltı), doğruluğu geçici olarak var kabul edilen gerçekliktir. E. Durkheim’ın “aykırı davranışlar” kuramını gerçekleştirirken kullandığı “bir topluluğun üyeleri arasındaki benzerlik ne kadar çoksa bu üyelerin aykırı (kural dışı) davranışlara karşı dirençleri o ölçüde yüksek olur” varsayımı buna örnek olarak verilebilir.³

Bu çalışmada; örneklemin tüm evreni temsil ettiği; kullanılan ölçeğin güvenilir-geçerli olduğu ve katılımcıların anket ve metnindeki soruları doğru bir biçimde cevaplandıkları varsayılmaktadır.

“Denence (hipotez) kavramına gelince, bu kavram kısmen varsayıma benzese de varsayım araştırmayla ilgili *kuramsal bir düşünüşü* ifade ettiği için bir tür teori niteliği taşır. Denence ise araştırmaya temel kabul edilen bu kuramsal düşüncelerin isabetli olup olmadıklarını ortaya koyacak tahmini ilişkiler; bir bakıma teknik/*pratik öngörülerdir*. Denencelerde biri bağımsız diğeri ise bağımlı olan iki değişken söz konusudur ve bağımsız değişkene göre bağımlı değişkenin ne türde veya hangi oranda değişeceği öngörülür. Denencelerin büyük oranda öngörüldüğü gibi çıkması

² Yakup Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, TDV Yayınevi, Ankara 2011, s. 25.

³ Birsen Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara 1992, s. 55.

durumunda varsayımlar doğrulanmış ve dolayısıyla araştırma amacına ulaşmış olacaktır”⁴

Araştırmanın denenceleri ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

D.1: a) Erkeklerin normatif dinî yönelimleri, kadınlara oranla yüksektir. b) Kadınların popüler dinî yönelimleri erkeklere oranla yüksektir. (Sayfa no:49)

D.2: a) Bekârların normatif dinî yönelim düzeyleri; b) evlilerinse popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:51)

D.3: a) Eğitim seviyesi yüksek olanların normatif dinî yönelim düzeyleri; b) eğitim seviyesi düşük olanların ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:52)

D.4: Kendini dindar görenlerin daha az dindar görenlere göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:57)

D.5: Tarikat ve cemaatleri olumlu değerlendirenlerin tehlikeli görenlere göre a) hem popüler; b) hem de normatif dindarlık seviyesi daha yüksektir. (Sayfa no:59)

D.6: Kardeşleri olumlu dinî tutum ve davranış sergileyenlerin a) hem normatif; b) hem de popüler dindarlık düzeyleri, olumlu tutum ve davranış sergilemeyenlere göre daha yüksektir. (Sayfa no:67)

D.7: a) Yüksek gelir sahiplerinin normatif dinî yönelim düzeyleri, b) düşük gelir sahiplerinin ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:54)

D.8: a) Şehirde ikamet edenlerin normatif dinî yönelim düzeyleri; b) köyde ikamet edenlerin ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:55)

D.9: Annesi dindar olanların annesi daha az dindar olanlara göre a) hem normatif, b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:61)

D.10: Babası dindar olanların, daha az dindar olanlara göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:63)

D.11: Ebeveyni demokratik tutum sergileyenlerin, demokratik tutum sergilemeyenlere göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:64)

⁴ Osman Eyüpoğlu, *Yoksulluk ve Dini Hayat Samsun Kent Merkezi Örneği*, Etüt Yayınları, Samsun, 2010, s. 25.

D.12: Kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, kitap-dergi, gazete ve internetin) etkisi arttıkça kişilerin a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri artmaktadır. (Sayfa no:71)

D.13: Yaşlıların gençlere oranla a) hem normatif; b) hem de popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir. (Sayfa no:50)

D.14: Dindar kişilerin etkisi arttıkça a) hem normatif ve b) hem de popüler dindarlık düzeyi artmaktadır. (Sayfa no:68)

G.5. Araştırmanın Yöntembilimi

Yöntemin amaca uygun olması çok önemlidir. “Araştırmacı, problemi çözmek için izleyeceği yolu (yöntemi) ve kullanacağı teknikleri ayrıntıları ile planlamak zorundadır. O kadar ki, bir başka araştırmacı, o planı anlayıp uygulayabilsin ve araştırmacının yapmak istedikleri ile aynı şeyleri yapabilsin.”⁵ Araştırmanın yöntemi ayrıca; evren, örneklem, veri toplama aracı ve araştırmanın sınırlılıkları başlıkları altında ele alınacaktır.

Burada araştırmanın biri kuramsal diğeri de teknik açıdan olmak üzere iki yönteminden kısaca söz edilecektir. Bu anlamda araştırmamız, biri sosyolojik temel kuramsal bakış açıları olmak üzere ve diğeri de bilgi edinme teknikleri olmak üzere iki yöntemsel temele dayanmaktadır.

G.5.1. Kuramsal Yöntem

Fonksiyonalist yaklaşıma göre bütün, birbiriyle ilişkili parçaların fonksiyonel birlikteliğidir. Bir grup içindeki parçaları anlamak için o parçaların grup içinde taşıdıkları yapıcı fonksiyonları ve yıkıcı fonksiyonları bilmek gerekir.

Araştırmamızın kuramsal kısmının oluşturulmasında ve elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Yapısal Fonksiyonel yaklaşımın genel ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. “Fonksiyonalist teori temelde, toplumu yaşayan bir organizma olarak gören ve bu organizmayı oluşturan tüm parçaların onun hayatiyetine katkıda bulunan bir işlev üstlendiğini ileri süren bir yaklaşımdır.”⁶

⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016, s. 75.

⁶ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, *Sosyoloji Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000, s. 473.

G.5.2. Teknik Yöntem

Bir *saha araştırması* olması nedeniyle çalışmamız niteliksel metodolojiye sahiptir. Daha çok tabiat bilimlerinde kullanılan niceliksel metodolojide genelleme, tahmin ve açıklama amaçları esas olduğu halde, sosyal bilimler için daha uygun olan niteliksel metodolojide ise derinlemesine tasvir, yorumlama ve anlama amaçları esastır.⁷

G.5.2.1 Evren, Örneklem, Sınırlandırma

Burada evren, örneklem ve sınırlandırmalara dair kısaca bazı bilgiler verildikten sonra yönteme dair diğer alt başlığa geçilecektir.

G.5.2.1.1. Evren

Evren (population), araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün, ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü elemanı içerebilir. Çoklu elemanlardan oluşan bütünler için kullanılan “evren” terimi, tekil elemanlar (birimler) için “örnek olay”, küçük çocuklar için de “araştırma kümesi” gibi deyimlere bırakır yerini.⁸

G.5.2.1.2 Evrenin (Akçaabat’ın) Coğrafi Konumu ve Yapısı

Akçaabat, “Trabzon ilinin bir ilçesi olup, Vakfıkebir ve Çarşıbaşı'nın doğusunda, Trabzon'un 13 km batısında, Düzköy ve Maçka'nın kuzeyinde yer almaktadır”.⁹ Yüzey şekilleri bakımından oldukça engebeli olup eğimli bir araziye sahiptir. Tepe niteliğinde büyüklü küçüklü birçok yükseltiler coğrafyanın tabii unsurlarıdır. Dağların üzerinde geniş düzlükler bulunmaktadır. Hıdırnebi, Kayabaşı, Büyük Oba, Balıklı Obası ve Işıklar Obası yaylaların önemli birkaç tanesidir.¹⁰ İlçenin coğrafi konumu aşağıdaki haritada verilmiştir.

⁷ Eyüpoğlu, *Yoksulluk ve Dini Hayat Samsun Kent Merkezi Örneği*, s. 28.

⁸ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016, s. 109.

⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C3%A7aabat,01.09.2015>.

¹⁰ <https://www.akcaabat.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=9,01.09.2015>.

Şekil G.1. Akçaabat'ın Coğrafi Konumu¹¹

G.5.2.1.3 Nüfus

Akçaabat ilçesinde en son nüfus verilerine göre 127 bin 331 kişi bulunmaktadır. İlçe nüfusuna dair veriler tablo G.1, G2 ve G3'te verilmiştir.

Tablo G.1. Nüfus Bilgileri¹²

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2018	60.993	62.559	123.552
2017	60.017	61.518	121.535
2016	58.967	60.496	119.463
2015	57.812	58.932	116.744
2014	57.380	58.559	115.939
2013	56.402	57.515	113.917
2012	56.007	57.110	113.117
2011	55.952	56.775	112.127

İlçenin 2011-2018 yılı nüfus sayılarının değişiminin izlendiği tablo G.1'de nüfusun sürekli olarak arttığı ve artışın hem kadın hem de erkek nüfusunda olduğu gözlemlenmektedir. Kadın ve erkek nüfusunun birlikte artması gerçekte gözlemlenen asıl göç unsurlarının varlığına işaret etmektedir. Diğer bir deyişle kişiler aileleri ile mevsimsel değil kalıcı göçü tercih etmektedir.

¹¹ <https://www.google.com.tr/maps>, 01.09.2015.

¹² <https://www.akcaabat.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=10>, 01.01.2021.

G.5.2.1.4. Ekonomik Durumu

İlçenin coğrafi konumu ve iklim yapısı sebebiyle insanlar geçimlerini çoğunlukla tarım, hayvancılık ve balıkçılıktan temin etmektedir. Kırsal kesimlerde ekonomik sıkıntıların yaşanması sebebiyle gurbetçilik (şehir dışı ve yurt dışı) kavramı da gelişmiştir. İlçe ayrıca Akçaabat köftesi ile de Türkiye’ de ün yapmıştır.¹³

Söğütlü ve Yıldızlı yeni yerleşim yerleri olup, bu iki mahalle yüksek gelir grubuna mensup insanların yaşadığı ve göç alan bir konumdadır. Aynı şekilde Söğütlü’de bulunan Eğitim Fakültesi mahallenin öğrenci nüfusunu artırmıştır. Yıldızlı mahallesinin imarıyla beraber Akçaabat ile Trabzon birleşik bir görünüm arz etmektedir. 2014 tarihinde ilçe büyükşehir belediye statüsüne geçmiştir ve ilçede bulunan belde belediyeleri kapanmış ve köyler mahalleye dönüşmüştür. Halen ilçeye bağlı 1 büyükşehir ilçe belediyesi ile 73 mahalle muhtarlığı mevcuttur.¹⁴

G.5.2.1.5. Evrenin Sınırlandırılması

Farklı toplumsal katmanlara mensup kişilerin bir arada yaşadığı yerleşkeler olmaları, köy ve kent yaşamının tipik bir birleşimini sergilemeleri sebebiyle evrenimizi Yaylacık, Söğütlü, Yıldızlı, Dürbinar, Yeni Mahalle ve Orta Mahalle ile sınırlandırdık. Aşağıdaki tablolar anket uygulamasını yaptığımız yıla ait toplam ilçe nüfusu ve ve araştırmamızın alanını oluşturan aynı yılın mahalle nüfuslarını göstermektedir.

Tablo G.2. 2020 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre İlçe Nüfusu (TÜİK 2020)

Erkek	Kadın	Toplam
63.141	64.190	127.331

Tablo G.2’de görüldüğü gibi Akçaabat’ ın nüfusu 2020 yılı ADNS verilerine göre 127.331’dir. Araştırmamızın evrenini oluşturan mahalle nüfusları tablo G.3’te sunulmuştur.

¹³ <https://www.akcaabat.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=9>, 01.01.2021.

¹⁴ <https://www.akcaabat.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=9>, 01.01.2021.

Tablo G.3. 2020 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre Mahalle Nüfusları (TÜİK 2020)

Mahalle	Nüfus
Yaylacık Mahallesi	17603
Söğütlü Mahallesi	21448
Yıldızlı Mahallesi	12031
Dürbinar Mahallesi	7378
Orta Mahalle	4577
Yeni Mahalle	3792

Tablo G.3'te görülen mahalleler Akçaabat'ta nüfusun en yoğun olduğu yerleşkelerdendir. Araştırmanın evrenine, bütün mahalle ve köyler eklenmeyip, bu tabloda yer alan mahalleler ile evren sınırlandırılmıştır. Bunun sebebi Akçaabat'ın sahilde kurulu bir şehir oluşu ve köylerde oturanların ilçeye içiçe yaşıyor olmalarıdır. Zira köylerde oturanların bir bölümünün özellikle Merkez ilçede de evi mevcuttur.

G.5.2.2. Örneklem

Örneklem (sample) belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar, çoğunlukla örneklem kümeleri üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar, ilgili evrenlerine genellenir.¹⁵

Araştırmamızın evrenini Akçaabat ilçesinde oturan 14 yaş üstü genç/ergen ve yetişkinler oluşturmaktadır. Mayıs 2015 ile Eylül 2015 tarihleri arasında evrenden basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 261 kişiye anket uyguladık. Köy nüfusu dâhil ilçeye ait tüm mahallelerin örnekleme dâhil olması açısından anketler, alışveriş yapmak maksadıyla köylülerin ilçe merkezine yoğun şekilde geldikleri Salı günleri uygulanmıştır.

G.5.2.3. Bilgi Toplama Araçları

Araştırmadaki bilgiler, teorik bilgi gerektiren kısımlarda literatür incelemesinden; pratik manada bilgi gerektiren hususlarda ise anket formu ve kısmen katılımcı gözlemden elde edilmiştir. Sadece anket verilerine dayanarak sosyal yapıyı anlamlandırmak mümkün olmayacağından katılımcı gözlemden de faydalanılmıştır. Araştırmamızın özünü, özellikle anketlerden elde ettiğimiz veriler ile Akçaabat ilçesinin sosyo ekonomik yapısıyla alakalı bilgiler oluşturmaktadır. Ayrıca anketlerin bizzat tarafımızdan uygulanmasının verdiği gözlem imkânı, SPSS verilerinin girilmesi ve yorumlanmasında oldukça faydalı olmuştur.

¹⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, s. 110.

G.5.2.4. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması, Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırma verilerinin toplanmasında anket yöntemi ve kısmen katılımcı gözlem tekniği kullanılmıştır. Yapılandırılmış özellik gösteren anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genellikle çoktan seçmeli toplam 26 sorudan oluşan Kişisel Bilgiler Formu (KBF), ikinci bölümde ise toplam 37 maddelik Dinî Yönelim Ölçeği (DYÖ) yer almıştır (Ek-1).

Biz araştırmamıza özđü bir Dinî Yönelim Ölçeği geliştirme gereği duymadık. Yakup oştu tarafından Samsun’da gerçekleştirilen araştırma için geliştirilen ve güvenirlilik-geçerlik testlerinin yapılarak uygulandığı ölçeği kullanmayı uygun gördük.

Söz konusu DYÖ, ořtu¹⁶ tarafından bireylerin dinî tutum ve yönelimlerini tespit etmek amacıyla 2009 yılında geliştirilmiştir. “1: hiç katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kararsızım, 4: katılıyorum ve 5: kesinlikle katılıyorum” cevaplarından oluşan 5’li Likert tipte hazırlanmış olan ve toplam 37 maddeden oluşan DYÖ iki alt boyutlu olarak hazırlanmıştır. Bu alt boyutlar, normatif dinî yönelim (normatif dindarlık) ve popüler dinî yönelim (popüler dindarlık) olarak adlandırılmıştır. Normatif dindarlık, bireyin temel dinî bilgilere, öğretilere ve uygulamalara dayalı, kitabi dinî yönelimini ölçmeyi; popüler dindarlık ise bireyin halk arasında yaygın olan yaygın ritüeller ve alışkanlıklara dayalı dinî yönelimini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Tablo G.4. Dinî Yönelim Ölçeğinin (DYÖ) Yapısı

Alt Boyutlar	Madde Sayısı	Maddeler	Alınabilecek	
			En Düşük Puan	En Yüksek Puan
Popüler Dinî Yönelim	7	11, 15, 20, 24, 26, 30, 32	7	35
Normatif Dinî Yönelim	30	Geri kalan maddeler	30	150

Tablo G.4’te DYÖ’nün alt boyutları, madde sayıları ve puanlamaları verilmiştir. Herhangi bir ters madde bulunmayan ölçekte toplam puan hesaplanmamaktadır. Birbirinden ayrı olarak değerlendirilen alt boyutlardan alınan

¹⁶ Yakup oştu, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2009, s. 117.

toplam puan arttıkça katılımcıların normatif ve popüler dindarlık düzeylerinin artış gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo G.5. Dinî Yönelim Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

KMO	Barlett's Ki-Kare	Barlett's p	Açıklanan Top. Varyans	Cronbach's Alpha	
				Popüler D.	Normatif D.
0,828	3018,510	0,000	62,955	0,706	0,697

Çoştı tarafından yapılan çalışmalarda DYÖ'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu ortaya konulmuş, Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısının 0,87 olarak bulunduğu belirtilmiştir.¹⁷ Bu çalışmada tekrarlanan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda ise ölçeğin toplam varyansın %62,955'ini açıkladığı (geçerlik) tespit edilmiştir. Cronbach Alpha güvenirlilik katsayıları ise popüler ve normatif dindarlık alt boyutlarında sırasıyla 0,697 ve 0,706 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla DYÖ'nin geçerliğin %50'den fazla ve güvenirlilik katsayılarının 0,70 ve üzerinde olması nedeniyle geçerlik ve güvenirlilik şartlarını sağladığı kabul edilmiştir.¹⁸ Tablo G.5'te DYÖ'nün geçerlik ve güvenirlilik bulguları verilmiştir.

G.5.2.5. Toplanan Bilgilerin Analizi

Bu araştırma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, "iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim olup olmadığını ve birlikte değişim mevcutsa bu değişimin derecesini tespit etmeyi amaçlayan araştırma modeli" olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Bu kapsamda, yaşanmakta olan dindarlık yönelimi ve dinî sosyalleşme vasıtalarının etki derecesi Akçaabat örneğiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde, "yapılan araştırmanın amaçlarına yönelik olarak toplanmış olan verilerin bir istatistik haline getirilerek analiz edilmesi ve bu yolla bulgulara ulaşılmasını hedefleyen analizler"²⁰ olarak tanımlanan nicel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunun için SPSS 25.0 istatistik programından faydalanılmıştır.

¹⁷ Çoştı, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, ss. 127-128.

¹⁸ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Akademi, 2011, s. 168.

¹⁹ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, s. 81.

²⁰ Catherine Dawson, *Araştırma Yöntemlerine Giriş*, çev. Asım Arı, Eğitim Yayıncılık, Konya 2015, s. 9.

Katılımcıların genel özelliklerine ve dindarlık yönelimine ilişkin betimleyici bulguların tespitinde frekans ve yüzde analizleri ile ortalama ve standart sapma gibi istatistik yöntemlerine başvurulmuştur. Dindarlık yönelimine etki eden faktörlere ilişkin bulguların tespitinde ise t-testi, varyans analizi (ANOVA), Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi ve Pearson doğrusal korelasyon analizi kullanılmıştır.

Kullanılan parametrik testler için bir ön şart olan normallik varsayımının tespitinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,50$ aralığında olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, normallik şartının sağlandığı görülmüştür.²¹ Ayrıca yapılan analizlerin tamamında anlamlılık düzeyi $p < 0,05$; güven aralığı ise %95 olarak kabul edilmiştir.

²¹ Barbara G. Tabachnick, Linda S. Fidell, *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı*, çev. Mustafa Baloğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul 2013.

I. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

I.1. Sosyalleşme

İnsanın dünyaya gelişinden itibaren topluma uyum sürecini ifade eden sosyalleşme; birey-toplum etkileşimiyle gerçekleşmektedir. Birey içinde yaşadığı toplumdaki davranış, düşünüş ve yaşam figürlerini öğrenip, öğrendiklerini içselleştirmek suretiyle hayattaki kendi rolünü toplumla uyumlu bir şekilde oynadığında yeter düzeyde sosyalleşmiş olur.

Sosyalleşme (toplumsallaşma) kavramının sözlük anlamı; *bireyin kişilik kazanarak belli bir sosyal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşme süreci* olarak karşımıza çıkar.²² “Toplumsallaşma, yardıma gereksinimi olan bebeğin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesi sürecidir.”²³

Sosyalleşme kişinin içinde yaşadığı topluma katılmasını sağlayan bir süreç olarak da tarif edilir. Sosyalleşme, “her toplumun eğitim, telkin ve taklit gibi yollarla kendi kültürünü, değerlerini, sembollerini, gelenek ve göreneklerini ayrıca kurumlarına uygun düşen davranış modellerini üyelerine aktarmak suretiyle, toplum içinde yaygın bir kişilik tipini oluşturduğunu ifade eder.”²⁴

“Anlaşılacağı üzere toplumsallaşma bir süreç olarak bireyin doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmasında geçirdiği aşamalardır.”²⁵

Sosyologlara göre toplumsallaşma bireyin içinde doğduğu ve yaşadığı toplumda gerçekleşen bir süreçtir. Aile ile başlayan sosyalleşme süreci yeni sosyalleşme etmenlerinin eklenmesiyle yaşanan toplumun içerisinde zaman ve mekân sınırlılığı ile gerçekleşmektedir. “Bu süreçte birey, içinde doğduğu kültür ve toplumuna katılıp toplumsal bir aktör olmak için gerekli beceri ve alışkanlıkları elde ederek toplumun düşünce, inanç gelenek, kural değer ve yaşam tarzlarını öğrenir.”²⁶

Sosyalleşme, kültürün korunması ve kuşaklara aktarılması açısından önemlidir. Bu uyum süreci toplumsal değişimin sağlıklı bir zeminde gerçekleşmesini sağlar. Bu

²² www.tdk.org.tr.

²³ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2012, s. 201.

²⁴ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1999, s. 241.

²⁵ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Pagem Yayınları, Ankara 2009, s. 85.

²⁶ Ejder Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, *Turkish Studies Dergisi*, 9/11 2014, s. 434.

şekilde toplumsal birliktelik ve devamlılık sağlanmış olur. “Birey toplumsallaşma sürecinde, bir yandan kişi olarak ötekilerden ayrışmakta, yani kendine özgü bireysel bir kimlik ve karakter oluşturmakta; diğer yandan da toplumun kültürünü, değer ve normlarını kazanarak çevresiyle bütünleşmektedir.”²⁷

“Sosyalleşme, ferde has bir benliğin doğduğu ve içinde yaşanılan grubun değer ve normlarının edinildiği bir süreç olmasının yanı sıra, aynı zamanda hem grup hayatını güçlendiren hem de ferdin gelişimini temin eden nesiller boyu tecrübe edilmiş olan sosyal bir denetim türüdür.”²⁸

Her bir birey bulunduğu topluma oryantasyon sağlamaya ve davranış kalıplarını benimsemeye çalışırken toplum içinde ayrı bir kişilik de geliştirir. Birey öncelikle başkalarının kendisine yönelik tutumları hakkında düşünür. Öz benlik diye ifade edilen bu konum bireyin kendisini diğer bireylerden farklı kılan unsurların bilincinde olmasını ifade eder. Birey kendini başkalarının yerine koyabildiği ölçüde toplum içinde ideal düzeyde etkileşim kurabilir. Bu bir anlamda bireyin toplumsal rolünü yerine getirmeyi öğrenmesidir.

Cooley bireyin toplum içerisinde diğer insanlarla etkileşimde bulunurken oluşan benliğini “ayna benlik” kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. “Ayna benlik”, bireyin kendisini başkalarının algıladığı gibi algılamasıdır.²⁹ Ayna benlik, bireyin etkileşimde bulunduğu diğerlerinin kendisini nasıl algıladıklarını ve nasıl değerlendirdiklerini yansıtmaktadır.

Sosyalleşme esasen kültürün bir yaşam boyu öğrenilmesi sürecini ifade eder. “Kültürün nesilden nesile aktarılarak devam etmesinde sosyalleşmenin rolü büyüktür. Çünkü insan, aile, okul, akraba ve arkadaş çevresiyle içinde yaşadığı toplumun örf, adet ve geleneklerini öğrenmekte, o toplumun norm ve değerlerine uygun davranışlar sergilemeye çalışmaktadır.”³⁰

²⁷ Çoştı, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, s. 32.

²⁸ Orhan Akınoğlu, *Eğitim ve Sosyalleşme Açısından İnternet Kullanımı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2002, s. 23.

²⁹ Yener Özen ve Fikret Gülaçtı, “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var mı?”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/2, 2010, s. 33.

³⁰ Cemal Baltacı ve Meryem Tuna Uysal, “Türkiye’de Bir Siyasal Sosyalleşme Aracı Olarak Ders Materyali: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/3, s. 178.

I.2. Sosyalleşmenin Ön Koşulları

Sosyologlara göre bir çocuğun toplumsallaşabilmesi için öncelikli şartlar vardır. Toplumsallaşmanın gerçekleşmesinin ön koşulları niteliğindeki bu şartlar aynı zamanda toplumsal bilincin kazanılmasını da sağlar. Toplumsallaşma şartlarını; gerekli bilişsel ve biyolojik özelliklere sahip olmak, diğer bireylerle ilişkiler kurmak ve süregelen bir toplum içinde yaşamak gibi bazı başlıklar altında inceleyeceğiz.³¹

Süregelen bir Toplum:

Çocuk kendisinin belirlemediği ve kendinden önce var olan bir toplum içerisinde doğar. Her toplumun bir diğerinden farklı özelliklere sahip oluşu bireyin sosyalleşme biçimini doğrudan etkiler. “Bir toplumun bir diğerinden belli özelliklerle farklı olduğunu görürüz. Örneğin normlar (kurallar) ve değerler konum ve roller, kurumlar, toplumsal sınıflar, etnik kümeler, toplumsal değişme gibi. İşte çocuk, bu boyutlarda toplumda yaşarken süregelen bir toplumun varlığını hisseder.”³²

Süregelen toplumu incelemek için toplumsal yapı, norm, statü, rol, toplumsal katman, kurumlar, toplumsal değişme gibi toplumdan topluma farklılık arz eden unsurların ne olduğunun bilinmesi gerekir.

Toplumsal yapı terimi sosyolojinin en temel kavramlarından biridir. Toplumsal yapı, niteliği ve sınırları konusunda sosyologların ortak bir tanımı oluşmamasına karşın toplumu oluşturan unsurlar ve bu unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşim şeklinde tanımlanabilir.

Toplumsal yapı günlük yaşamın, alışkanlık ve değerlerin sosyolojik zeminini oluşturur. Bu açıdan kültürel yapıyı algılamak ve öğrenmek bakımından toplumsal yapının iyi gözlenmesi önemlidir. Kavram ve olgu olarak toplumsal yapıyı içselleştirebilmek, sosyolojik açıdan sosyalleşmeyi başarmak anlamına gelmektedir.

Sosyologlar toplumsal yapıyı, tarihsel boyutu olan ve organize özellik taşıyan toplumsal ilişkilerin oluşturduğunu vurgulamaktadırlar. Tarihsel olması toplumsal yapının davranışları biçimlendiren standartlara sahip olduğunu ifade eder. Bireyler gruplar arası ilişkilerle başlayan etkileşim kurum ve kuruluşların oluşmasıyla toplumsal yapıyı da şekillendirir. Böylece toplumsal yapının gövdesini kurumlar

³¹ Fredrich Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, çev. Nazife Güngör, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, ss. 15-24.

³² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 39.

oluşturmaktadır. Aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset, hukuk, ahlak gibi kurumlar toplumsal yapıyı oluşturur.

“Kültür bir yaşama biçimidir. Değerler, ideolojilerle, dinle, anlamlarla, fikirler ve sembollerle kuşatılmıştır. Toplumsal yapı ise tersine, aile, klan, yasal sistem veya ulus gibi somut sosyal sistemlerle ilgilenir. Bu çerçevede baba oğul ilişkisinde istek ve öğütler kültürü oluşturur. Demokratik, ya da ataerkil aile de yapıyı oluşturur.”³³

Toplumsal normlar ise kültürel olarak istenen ve toplumun beklentisiyle uyumlu kabul edilen ortak davranış beklentileridir “Normlar, buyurgan olma özellikleriyle kurallara ve düzenlemelere benzerler, fakat normda kuralların resmi statüsü yoktur. Doğru davranış bazen normatif diye değerlendirilen davranıştan farklı olabilir ve bu davranış eğer var olan normlara göre yargılanırsa sapkın sayılabilir.”³⁴

Statü, toplumsal yapının en küçük birimini ifade etmektedir. Sosyoloji açısından statüyü ilk olarak açıklayan Raph Linton olmuştur. Ona göre statü onu taşıyan kişiden ayrı olarak sadece hak ve ödevlerin toplamıdır.³⁵ Birey bu hak ve ödevler yönüyle diğer insanlarla etkileşim içine girer. Bu yönüyle bireyin toplumsal yapı içinde edindiği konum statüdür. Her birey toplumsal bir statüye sahip olsa da bu statüyü birey kendi iradesiyle belirleyemez. Statünün belirlenişi daha çok, bireye çevresindekilerin uygun gördükleri bir pozisyon olmaktadır.

Toplumsal rol, toplumdaki statüsü mukabilinde bireyden beklenen davranışları ifade eder. Bu açıdan rol beklenen, uygun görülen ve yasaklanan davranışları içermektedir.

Toplumsal sınıf (toplumsal katman) sosyologlarca çeşitli tanımlara sahiptir. “Ancak bütün toplumbilimcilerin üzerinde birleştikleri nokta, onun toplumsal ve ekonomik farklılıklardan kaynaklandığıdır.”³⁶ Sosyologlar bireylerin toplumsal sınıflarının bilincinde olduklarını belirtmektedir.

Toplumsal kurumlar aile, eğitim, siyaset, din, ekonomi, hukuk, boş zamanları değerlendirme gibi başlıklar altında toplanmakta olup toplumsal sistemleri

³³ Francis Fukuyama, Güven, *Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, çev. Ahmet Buğdaycı, İşbankası Yayınları, Ankara 1998, s. 44.

³⁴ Gordon Marschall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2005, s. 533.

³⁵ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s. 125.

³⁶ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 104.

oluşturmaktadırlar. Toplumsal yapıya göre davranış ve kuralları olan kurumların, aynı zamanda toplum içinde rol ve statüleri mevcuttur. “Bu kurumlar, üyelerinin belirli dönemlerde değişmelerine karşın toplum üzerindeki işlevlerini sürdürürler. Çünkü yeni gelen her kuşak bu kurumlardan aktarılan uygun kalıplar ve kurallar içinde toplumsallaşır.”³⁷

Toplumsal değişme toplumsal yapının dinamik bir yapıda olduğunu ifade eder. Toplum tiplerine göre hızlı veya yavaş bir değişim kaçınılmazdır.

Sosyalleşmenin ön şartlarını belirttikten sonra şimdi de araştırmamızın konusunu oluşturan sosyalleşmeye dair teorik bilgilerden kısaca söz etmekte fayda vardır.

Biyolojik ve Bilişsel Yeterlilik:

Bireyin yeterli biyolojik ve kalıtsal özelliklere sahip olması sosyalleşmenin gerçekleşmesi için şarttır. “Beyin dizgemiz, sinir dizgemiz, organik yapımız tam bir bütünlük ve uyum içinde olursa ancak tam ve karmaşık bir gelişim gösterebiliriz. Fikirleri, göstergeleri, geçmişte olanları ve gelecekte olabilecekleri kavrayabiliriz.”³⁸

“Çocuk belirli bir süre fiziksel olarak başkalarına bağımlı kalır. Bu sürede onun bakımı ve eğitimi gereklidir. Sonraları gereksinimleri yoluyla, toplumsal becerileri öğrenir.”³⁹ Bireyin toplumsallaşması öğrenme kapasitesi ile doğrudan orantılıdır.

Diğerleriyle Etkileşim:

Diğer insanlarla sürekli iletişim halinde olmak birey için bir ihtiyaçtır. Sosyal hayattan çekilmek ve tek başına yaşamak zorunda kalan insanların psikolojik olarak etkilendikleri bilinmektedir. Yani insan psikolojisi, bireyi toplum içerisinde rol ve statü edinmeye zorlamaktadır.

“Cooley’ e göre insan doğası, tümüyle onun özgün yaratılışından gelmez, çocuğun yüzyüze ilişkiler içinde olduğu, duygusal bağlarla bağlandığı, içinde yer aldığı aile ve arkadaş çevresi gibi kümeler içinde gelişir.”⁴⁰

³⁷ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 17.

³⁸ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 19.

³⁹ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1992, s. 39.

⁴⁰ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, ss. 23-24.

I.3. Sosyalleşme Süreci

Sosyalleşme bireyin toplumla ilişkileri çerçevesinde gelişir. Başka bir deyişle toplum, istekleri ve beklentileri doğrultusunda bizi eğitmektedir.

“Bireyin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesi için bazı işlevlerin birlikte meydana getirilmesi gerekmektedir. Bunlar *bilgi, tekrar, başkalarının tepkileri ve sosyal destek* olarak sıralanabilir.”⁴¹ “Toplumsal durumlardaki öğrenim süreci, insanlarla ve onlar arasında gerçekleşen bir süreçtir ve bu yüzden daima toplumsal ilişkileri içine alır.”⁴²

Bebeklik çağından itibaren gerçekleşen sosyalleşme içerisinde, toplumun yapısına göre bir dinî toplumsallaşma süreci de işler. Bu süreçteki toplumsallaşma süreci dinin soyut olması açısından sembollerle gerçekleşir. “Birtakım semboller veya imgeler vasıtasıyla toplumsal alanda tezahür etmemiş bir dinin, bireyler üzerinde sosyal etkisinden bahsedilemez. Bu nedenle, din toplumsal alanda, semboller, değerler, imgeler yoluyla tezahür etmekte ve bireylerin, bu sembollerle etkileşimi ölçüsünde dindarlık eğilimleri ve tipolojileri oluşmaktadır.”⁴³

Sosyalleşme kavramının karmaşık yapısından dolayı birçok toplumsallaşma kuramı ortaya çıkmıştır. “Sosyalleşme üzerine başlıca kuramlar olarak psikanalitik, kültürleştirme ve öğrenme kuramlarından söz edilebilir.”⁴⁴ Biz burada ilk olarak kendi çalışmamız açısından önemli bulduğumuz toplumsal rol kuramı üzerinde durduktan sonra diğer bazı kuramlara da değineceğiz.

I.3.1. Toplumsal Rol Kuramı:

Her insan doğduğu ve yaşadığı toplum içerisinde kendine özgü bireysel bir kişilik oluşturur. Bu bakımdan toplumsallaşma deneyimi bireyin kendine özgü olup diğerleriyle aynı değildir. “Her birey bulunduğu topluma en iyi uyarlanmayı sağlayan kalıpları benimserken ayrı bir toplumsal kişilik geliştirir.”⁴⁵

“Rol kuramındaki kilit kavramlar “konum”ve “rol” kavramlarıdır. Basit anlamıyla konum, bireyin toplumda aldığı yer ya da durumdur. Bireyler yaşlarına, dinlerine, cinsel durumlarına göre toplum içinde değişik konumlara sahiptirler. Bu

⁴¹ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Bursa 2007, s. 115.

⁴² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, ss. 42-43.

⁴³ Coştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, ss. 17-18.

⁴⁴ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, ss. 34-36.

⁴⁵ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 43.

konumların herbirinin içerdiği davranış kalıpları ise bireyin toplumdaki rollerini anlatır.”⁴⁶

Rol sadece davranış biçimleriyle anlaşılan bir şey olmayıp normları uygularken bireyde oluşan içsel faktörler yani duygu ve değerler de önem taşımaktadır.

“Toplumsallaşma, bireye kişilik kazandırdığı gibi özbenlik de kazandırmaktadır. Özbenlik, bireyin diğer kişilerle paylaştıklarının ve onu diğer kişilerden farklılaştıran ayrıntılarının bilincinde olmasını ifade eder.”⁴⁷

“Rol kuramına göre toplumsallaşma süreci bir çocuğun, bir konumlar sistemi içinde nasıl işlevselleştiğini açıklamaktadır. Çocuk konumları nasıl tanır, beklentilerini ve uygun değerleri nasıl öğrenir, içselleştirir ve bunlara bağlı rolleri kendisi için nasıl uygun duruma getirir?”⁴⁸ Toplumsal rol kuramı bireyin toplumun üyesi olma sürecini genel anlamda açıklasa da bireyin özel dünyasını dikkate almamaktadır. Bu bakımdan Psikanalitik kuram toplumsallaşma süreci için farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

I.3.2. Psikanalitik Kuram:

Bu kuram, Freud ve Piaget tarafından ortaya konulan görüşler çerçevesinde sosyalleşme sürecinde id, ego, süper ego kavramlarını temel alan kuramdır. Psikanalitik kuram, çocuğun kalımsal olarak birçok özelliği doğuştan getirmesi dışında anne, baba ve çevresel faktörlerin etkisiyle çocuğun sosyalleşme sürecini açıklamaya dönük bir kuramdır.

“Piaget ve Kohlberg ise ahlak gelişimini, kural ve yasaların öğrenilmesini kapsayan bilişsel bir yaklaşımla incelemiştir. Piaget’ye göre çocuk, bir devre deneyim dizisinden geçerek bilişsel gelişmesini sağlar.”⁴⁹

“Toplumsallaşma kuramında Mead, Freud’un bebeklik ve ilk çocukluk döneminde olan bitenin, büyük ölçüde bizim sonraki deneyimlerimizin pek çoğunu etkilediği düşüncesini kabul etmez. Mead’a göre toplumsallaşma bakımından “ergenlik” en az çocukluk kadar önemlidir. Kişi çocukluk ve ilk ergenlik dönemlerinde çevresinin norm ve değerlerini almayı öğrenir.”⁵⁰

⁴⁶ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 30.

⁴⁷ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 43.

⁴⁸ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 33.

⁴⁹ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 49.

⁵⁰ Mustafa Arslan, “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 31, 2006, s. 223.

I.3.3. Öğrenme Kuramı

Öğrenme kuramı, Watson tarafından geliştirilmiş olup, bireyin toplumdaki kültürü öğrenme yoluyla edindiği tezine dayanmaktadır. Bu kurama göre öğrendiklerini davranışlarına yansıtan birey, kendinden sonraki nesillere de aynı yolla kültürü aktararak bir döngü oluşturmaktadır.

“Öğrenme kuramı, araştırmacıların yaptıkları çalışmalarla büyük ölçüde eksiksiz ve rol kuramı ile psikanaliz kuramından daha gelişkin bir duruma getirilmiştir. Örneğin, bir güdünün derecesini ölçmek ya da bir uyarıcının akışını düzenlemek genellikle olanaklıdır.”⁵¹

I.3.4. Kültürleşme Kuramı

Kültürleşme kuramı antropologlarca geliştirilmiş bir kuram olup bireyin içinde bulunduğu kültürü öğrenip aynı şekilde davranışlarına yansıtmasıyla gerçekleşir. Bu kuramda kalıtsal etkenler daha önemli sayılmakla birlikte öğrenme de dikkate alınmıştır.

“Kroeber, Malinowski, ve Edwart Sapir gibi antropologlar, toplumsallaşma sürecinde toplum kültürünün bireye, bireyin kalıtsal kişilik oluşumunun da etkisi ile aktarıldığı görüşünü getirmişlerdir. Bu çerçevede her kültürün diğerinden farklılığını dikkate almışlardır.”⁵²

Günümüz çalışmalarında da iki temel yaklaşım göze çarpmaktadır. Birinci yaklaşıma göre bireyin statüsü toplumsallaşma açısından önemlidir ve toplumsallaşma aslında sosyal rollerin öğrenilme sürecidir. Buna göre statülerine göre her bireyin toplumda ayrı ayrı rolleri bulunur. Günümüz çalışmalarındaki ikinci yaklaşım özbenlik oluşumu ile alakalı olup, sosyalleşme sembolik etkileşimcilik teorisine benzer şekilde bireysel kimliğin doğuşu ve gelişimi biçiminde düşünülmektedir.⁵³

I.4. Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Faktörler

Sosyalleşme belli bir toplum içinde gerçekleşmekte olup, bireyi toplumun bir üyesi haline getirmektedir. Bu süreç kendiliğinden oluşmamakta; çeşitli sosyal faktörler yoluyla gerçekleşmektedir.

⁵¹ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 60.

⁵² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 50.

⁵³ Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, ss. 44-45.

“Ailenin kendine özgü kuralları vardır. Okul kendi ölçülerini uygular. Arkadaş kümesi kendi içinde birtakım semboller, oyunlar geliştirmiştir. Kitle iletişim araçları kendi geleneksel formlarına ve öyküleme biçimlerine sahiptir. Böylece her kurum çocuğun, daha geniş bir dünyaya uygun olarak toplumsallaşmasına yardım eder.”⁵⁴

Toplumsal çevre, aynı zamanda Lewin’in deyimiyle Yaşam Alanını (Life Space)da içine almaktadır. Bilindiği gibi kişiliğin oluşumunda kalıtım kadar çevre de önemli bir öğedir. Yaşam alanı ya da yaşam dolabı, aile (ailedeki sınırlama ve elastikiyetler), komşuluk, okul ve çevre tipini içerir. Bunlar çocuğun yaşam alanını oluşturur.⁵⁵

Gelinen bu noktada, sosyalleşme sürecini etkileyen faktörlerden aile, eğitim, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları üzerinde kısaca durmakta fayda vardır.

I.4.1. Aile

Her birey bir aile ortamında doğar ve yine o ortamda ilk deneyimlerini kazanır. “Bu nedenle, birincil toplumsallaşma kümesi içerisinde yer alan aile, ilk ve temel toplumsallaşmanın kazanıldığı bir kurumdur.”⁵⁶

“Ana-baba dinsel yaşayış konusunda çocuklarına örnek oluşturur. Çocuklar aile içinde ilk dinsel bilgilerini alırlar. Dinsel törenler, dualar, aile içinde öğrenilir. Varsa büyük anne ve büyük babalar etkili olurlar. Bu konuda annenin rolü daha fazladır.”⁵⁷

“Yerini başka bir sosyal gruba veya sosyal müesseseye terketmek suretiyle değişmeyen, yerini hiçbir sosyal müessesenin alamadığı tek evrensel sosyal grup ve tek evrensel sosyal müessese, ailedir.”⁵⁸

“Aile yeni nesillerin sosyalleştirilmesini üstlenen en önemli gruptur. İnsanın gelişme çağına direk etki ettiği için sosyalizasyon sürecinde son söz sahibidir. Normlara riayet ailede öğrenildiği gibi vicdanın teşekkülü de aile içerisindeki sosyalleşme sürecinde vuku bulur.”⁵⁹

⁵⁴ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 63.

⁵⁵ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 44.

⁵⁶ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 55.

⁵⁷ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 47.

⁵⁸ Yümni Sezen, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 257.

⁵⁹ Arslantürk ve Amman, *Sosyoloji Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, s. 313.

“Bir toplumsallaştırma aracı olarak aile yalnızca çocuğa, genel kültürün parçalarını aktarmakla kalmaz, aynı zamanda toplum içinde kendi toplumsal konumlarına birinci derecede bağlı olan özel parçaları da aktarır.”⁶⁰

Bireyin ailesi vasıtasıyla edindiği en önemli davranışlardan biri de dinî bilgidir. Böylece aileden alınan dinî bilgi ve yönelimler bireyin bütün yaşamına etki etmektedir.

I.4.2. Eğitim

Eğitim, toplumsal alanda yer edinebilmek için gerekli bilgi, beceri, anlayışları ve istenilen davranışları geliştirme süreci olarak tarif edilebilir.

“En önemlisi, Durkheim’e göre, eğitim ve özellikle de tarih aracılığıyla çocuklar, toplumdaki ortak değerlere ilişkin, aynı fertlerden oluşan topluluğu birleştirici bir anlayışa ulaşırlar. Bu ortak değerler, dinsel ve ahlaki inançları ve bir öz disiplin anlayışını içerir.”⁶¹

“Eğitimin ikinci görevi ise toplumun değerlerini ve toplumsal kurallarını, normlarını (yapılması istenen ve istenmeyen) çocuğa çeşitli yollarla öğretmektir. Bu sürece “Toplumsallaşma” diyoruz. Bu süreçle kültür çocuğa aşılanır.”⁶²

Dinî kimliğin oluşması süreci araştırmamızın temel konusu içerisinde yer alması dolayısıyla önemlidir. “Çocuğun yetişmesinde önce ailenin sonra okul ve çevrenin, irsiyetin rolü pek büyüktür. Bütün gözlemler, dinî tavrın teşekkülünde, yakınlarının tesirinin en belirgin faktör olduğu konusunda birleşmektedirler.”⁶³

“Bu açıdan bireyin ailede başlayan din eğitimi, çocuğun gelişimiyle paralel olarak yeni öğreticilerle zenginleşir. “Din eğitiminin, bireysel açıdan olduğu kadar toplumsal açıdan da büyük önemi vardır. Çünkü din, toplumu meydana getiren unsurlar içinde daima ön planda yer almakta ve diğer unsurlara da tesir edebilmektedir.”⁶⁴

⁶⁰ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 65.

⁶¹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 732.

⁶² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 53.

⁶³ İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, Rağbet Yay., İstanbul 2004, s. 97.

⁶⁴ Mustafa Tavukçuoğlu ve Hüsamettin Erdem, *Eğitim Fakülteleri için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yayınları, Ankara 2005, s. 39.

I.4.3. Sosyal Çevre

Sosyalleşmenin aslında bir öğrenme ve öğretme süreci olduğundan ve ailenin sosyalleşme üzerindeki etkisinden söz etmiştik. “Toplumsal çevre denirken, aile ve okul dışında bireyin gündelik hayatta iletişim kurduğu insanlar ve sosyal kurumlar kastedilmektedir.”⁶⁵

Bireyin toplumsallaşmasına etki eden sosyal çevre faktörü birçok unsuru kapsayan bir içeriğe sahiptir. Bireyin kendisinin dışında bütün etkileşim içerisinde olduğu insanlar ve sosyal organizasyonlar aynı şekilde toplumsal çevre tanımı içerisinde düşünülmektedir. “Toplumsal çevre ve onun bireye sunduğu modellerin kişinin dindarlığının oluşumuna etkisi büyüktür. Şüphesiz bu çevresel etkiler, dinî tutumları, karmaşık etkileşimler ve ilişkiler ağı içerisinde oluşturmaktadır.”⁶⁶

“Akran ilişkilerinin çocukluk ve ergenliğin ötesinde de önemli etkilerinin olması olasılığı yüksektir. Benzer yaşlardaki insanların işte ve öteki ortamlarda oluşturduğu biçimsel olmayan gruplar genellikle bireylerin tutum ve davranışlarını biçimlendirmede kalıcı bir öneme sahiptir.”⁶⁷

Bireyin sosyalleşmesinde etkili olan bir unsur da aile dışındaki önemli kişilerdir. “Çocuğun yakın ilişkiler içinde bulunduğu önemli başkaları adını verdiğimiz öteki insanlar; grubun kurallarını, kalıplarını bilen ve çocuğa aktaranlardır. Ancak grubun tüm bireyleri çocuk üzerinde eşit etkiye sahip değildir.”⁶⁸

Her toplumun kendine göre dinî inanç, düşünce ve yaşantıları vardır. Sosyalleşme, içinde doğulan toplumda başlayan bir süreç olup, bireyin başka bir topluma göç etmesiyle yeni bir toplumsallaşma deneyimi yaşaması gerekebilmektedir. Aile büyükleri yeni aile üyelerine aslında aile dışındaki toplumdan aldıklarını aktarmaktadırlar. Bu açıdan sosyal çevrenin bireylerin sosyalleşmesine etkisinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁹

⁶⁵ Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 59.

⁶⁶ Arslan, “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, s. 222.

⁶⁷ Giddens, *Sosyoloji*, s. 207.

⁶⁸ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 38.

⁶⁹ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 249.

I.4.4. Kitle İletişim Araçları

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte iletişim olanaklarının gittikçe daha kolaylaştığı ve herkesin ulaşabileceği bir boyut kazandığı görülmektedir. “Öyle ki televizyon, bilgisayar, internet gibi kitle iletişim araçları, insan yaşamının en mahrem ve kişisel alanlarından, toplumun sosyal, siyasal ve dinî yönlerine varıncaya kadar hemen her alanda etkili olabilmektedir.”⁷⁰

Şüphesiz ki teknolojinin sunduğu iletişim imkanları bireyi ve toplumu doğrudan etkilemektedir. Bilgiye ulaşmanın artık bir cep telefonu kadar yakın oluşu, internet üzerinden birçok insanla iletişimi sağlayan sosyal ağlar, bizi yakın çevremizden çok daha geniş bir platforma çekmektedir. Bu durum getirdiği kolaylıklar yanında mahremiyetin bozulması gibi bazı olumsuzluklar da oluşturmaktadır.

Devlet ya da toplum kontrolü internet dışındaki iletişim araçlarında (televizyon, radyo, gazeteler, süreli veya süresiz yayınlar vb.) mümkün olabilirken, internetin uluslararası çapta serbestliği ve ulaşılabilirliği, kontrolü nispeten mümkün kılmamaktadır. Böylece internet ortamında, yaşadığımız toplumda karşılaşmayacağımız yanlış, gereksiz, ya da sansasyonel bilgilere ya da sosyal medya paylaşımlarına muhatap olabilmekteyiz. İnternet ortamında birey küçük toplumsal çevresinin dışında farklı bir toplumsallaşma tecrübesi yaşayabilmektedir. Bu durum toplumsallaşma açısından iletişim araçlarının etkisini daha karmaşık bir hale getirmektedir. “Kitle iletişim araçları, rol örnekleri, kazandırdıkları yaşantılar ve örnekleedikleri değer yargıları yoluyla toplumsallaşma sürecini etkileyebilmektedirler. Ancak kitle iletişim araçlarının etkilerinin ne düzeyde olduğu açık değildir.”⁷¹

I.5. Psikososyal Gelişim Dönemleri

Daha önce bahsettiğimiz gibi bir bireyin hayatında çeşitli evreler mevcuttur. Bu evreler kişiliğin ve din algısının oluşumunu sağlamaktadır ve sosyalleşme düzeyleri de bu evrelerden etkilenmektedir.

Çağdaş kuramcılar arasında önemli bir yeri olan Erik Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramı birçok çalışmaya konu olmuştur. Kuramın temeli psikolojik, sosyal ve kültürel etkenlerin bireyde psikososyal gelişimi meydana getirmesine

⁷⁰ Coştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 61.

⁷¹ Coştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 62.

dayanmaktadır. Erikson'a göre bilişsel, biyolojik, genetik etkiler sonucunda ortaya çıkan kişilik gelişimi sırayla gerçekleşen sekiz farklı dönemden oluşmaktadır.⁷²

“Erikson’un psiko sosyal gelişim dönemleri anlayışı farklı kuşakların birbirleriyle daha anlamlı iletişim kurmaları, daha fazla bir arada bulunmaları ve bazı etkinliklerde bir arada olmaları ihtiyacının önemine vurgu yapması açısından önem arz etmektedir.”⁷³

Psikososyal gelişim evreler şu şekilde sıranabilir:

a) *Temel Güvene Karşı Güvensizlik Duygusu (0-1 Yaş)*: Bebek dünyaya geldiğinde özellikle annesiyle bağımlılığa dayanan ilişkiler kurar. Temel ihtiyaçları sürekli olarak karşılanınca, bebekte yavaş yavaş “güven” duygusu oluşur. Eğer bu yaşam dönemi sağlıklı bir şekilde geçirilirse “temel güven” gelişir. Bebeğin ihtiyaç duyduğu huzuru bulmasına ve kaygılarının azalmasına vesile olan temel güven, bireyin inanç yönüyle tutarlılık oluşturmasında önemli bir role sahiptir. Aksi halde şüpheli ve güvensiz bir kişilik oluşacağından, bu dönemde “umut” ve “uyum” duyguları edinilerek, dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılması çok önemlidir.

b) *Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç Duygusu (1-3 Yaş)*: Bu dönemde çocuk davranış bilinci elde eder. İstedikini elde etmek için ağlama, yürümeme gibi davranış şekilleri çocuğun tipik davranışları arasındadır. Çevresindekilerinin ihtiyaç duyduğu şeylere karşılık vermemesi durumunda çocuk kendinden şüphe etmeye ve girişim yapmaktan korkmaya başlar. Çocuğun çevresini keşfetmek amacıyla ortaya koyduğu davranışların engellenmesi, yetenekleri hakkında “kuşku” duymasına sebep olabilir. Dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılmasında yetişkinlere düşen vazife; çocuğun “özerklik” duygusunun gelişmesine müsaade eden, sakin ve kararlı davranışlar olacaktır.

c) *Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu (3-6 Yaş)*: Bu dönemin en önemli özelliği çocuğun bazı girişimlerde bulunmasıdır. Bu sayede hayattaki rollerini belirlemeye çalışır. Çocuğun oyun içinde ve dışında oynadığı rolün büyükleri tarafından önemsenmesi, eleştirilmemesi önemlidir. Bu dönemde rekabet ve

⁷² Sevgi Özgüngör ve Necla Acun Kapıkıran, “Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeklerinin Türk Kültürüne Uygunluğunun Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: Ön Bulgular”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2011, 4/36, ss. 114-126.

⁷³ İbrahim Gürses ve Mehmet Âkif Kılavuz, “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/2, 2011, s. 114.

kıskançlık da belirgin bir görünümdür. Özel girişimlerin fazlaca eleştirilmesi suçlu psikolojisine sahip bir kişiliğe sebep olabilir.

d) Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik Duygusu (7-11 Yaş): Bu dönemde çocuk okula başlar. Alışık olduğundan farklı bir ortamda, yeni bilgi ve yetenekler kazanır. Yetersiz oldukları duygusuna kapılmamaları için yetişkinlerce takdir edilme beklentileri vardır. Başkalarıyla kıyaslamacı eleştiriler, aşağılık duygusuna sebep olabilir.

e) Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası (11-17 Yaş): Daha önce güvenilen şeylere kuşkuyla yaklaşılan bir dönemdir. “Ben kimim?” sorusunun cevabının arandığı, “özdeşleşme” ve “taklit” mekanizmalarıyla davranışlar sergilendiği bir dönemdir. Beğendiği kişilere benzeme davranışları gelişir. İç çatışmalar, kimlik arayışı dönemin en önemli unsurlarıdır. Bu aşamayı sağlıklı bir şekilde atlatan bireyler sağlam bir kişilik oluşturabilirler.

f) Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık (17-30 Yaş): Birey ergenlik döneminde edinilen kimlikle yeni ilişkiler kurar. Yetişkinliğe giriş özelliği taşıyan bu dönemle kişi topluma karışmaya başlar.

g) Üretkenliğe Karşı Durgunluk (30-60 Yaş): Bireyin en üretken dönemidir. Geleceğe etki etme, kalıcı izler bırakma gibi hislerin yoğun yaşanışı, bireyi ailesi yanında farklı faaliyetlere de sürükler. Başarılı ya da başarısız oluşlar bireyi daha olgun bir hale getirir.

h) Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk (60+ Yaş): Bu dönem yaşamın son aşamasını karakterize eder. Birey yaşadıklarının muhasebesini yapar ve ömrünü boşa geçirmekle doygunluk arasında bir çatışma yaşar. Çatışmaları çözemez ve geçmişin pişmanlığını yaşarsa huzursuzluk yaşar. Bu yaşam aşamasında ömrü boyunca ürettikleri ve bıraktıklarının genç kuşaklara fayda sağlıyor oluşu bireye haz verir.

I.6. Dinî Sosyalleşme

Dinî sosyalleşme, kişinin, toplumun dinî kültür unsurları, değerleri, sembolleri ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dinî kişiliğin oluşmasından ibaret bulunan bir süreçtir.⁷⁴

⁷⁴ Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçioğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2008, s. 318.

Genel toplumsallaşma süreci içerisinde dinî tutum ve davranışların edinilmesi özelliğiyle ayırt edilebilen dinî sosyalleşme süreci bireyin doğumundan itibaren genişleyen bir seyir izler. “Dinsel toplumsallaşma, çocukluk döneminde çok hızlı gerçekleşir. Önce ailede başlar sonra akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, köy-kent, meslek çevreleri, okul, cami, Kur’an kursu, kitle iletişim araçları gibi etmenler önemli rol oynar. Dinsel tutumlar, aile içinde edinilen ilk dinsel deneyimlere sıkı sıkıya bağlıdır.”⁷⁵

I.6.1. Sosyolojik Açıdan Din

Din konusunda inceleme yapan bütün sosyal bilimler ilk önce dinin tanımının ne olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu soruya disiplinler arası görüş farklılıkları sebebiyle birçok etimolojik ve semantik cevaplar verilmiştir. Araştırmacılar ortak bir din tanımı noktasında yeterince birleşmemişler lakin inanç felsefesi konusunda ise daha fazla bir bütünlük elde etmişlerdir.

Din, bugüne kadar olduğu gibi söz konusu tarihi mecrasına uygun olarak din adamları ve akademisyenlerce farklı şekillerde tartışılmıştır. Bu nedenle din konusunda birçok tanım vardır. Bu farklı dini bakış açıları her iki disiplinin (Psikoloji ve Sosyolojinin) de farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. Fonksiyonalist sosyoloji açısından din, inancı, “bir halk grubunun onun vasıtasıyla beşer hayatının temel problemlerine çözümler aradığı bir inanç ve pratikler sistemi”⁷⁶ olarak tanımlanabilir.

Yapıcı da, dinî yaşantının, varoluşsal kaygılara, bunalımlara, acizlik ve çaresizlik hissine cevap verici bir özelliğe sahip olduğunu; dindarlık biçim ve algıları değişse de, bireysel etkileşimin etkisiyle, bir toplumsal din anlayışı oluştuğunu ifade etmektedir.⁷⁷

Psikolojik açıdan ise din; “kaderimize tesir eden kuvvetlere inanmak ve bu inanç sonunda onlara karşı özel davranışlarda bulunmaktır”⁷⁸ şeklinde tanımlanabilir. “Modern psikolojiye paralel olarak gelişen ve onun bir dalı olarak nitelendirilen din psikolojisi, her şeyden önce, insana özgü olan dinsel yaşamın psikolojik açıdan

⁷⁵ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 47.

⁷⁶ Ahmet Yıldırım, *Din, Dünyevileşme ve Zühd*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 12.

⁷⁷ Asım Yapıcı, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, 17/2, ss. 1-34

⁷⁸ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1982, s. 31.

çeşitli yönlerini inceler. Diğer bir deyişle, din psikolojisi, dinin insan ruhundaki temel karakteristiklerini, davranışlara yansıyan etki durumlarını söz konusu eder.”⁷⁹

Din olgusu sosyal yaşamı şekillendirmekte ve düzenlemektedir. “Aynı mesajlara inananlar bir dinî cemaat meydana getirmektedirler. Ortak sembollere, simgelere ve kurumlara sahip bu cemaat belli biçimde örgütlenmektedir. Böylece din, bu cemaatin örgütlenmesiyle hayata geçmekte ve yaşayan bir sosyal, kültürel ve siyasal düzen olmaktadır.”⁸⁰

Weber, din kavramını merkeze alarak onu sosyal bir olgu olarak kabul etmektedir. Weber’e göre din, aşkın bir güç olmaktan ziyade insani bir anlamlandırmayı gerektiren eylemdir. Bu bakımdan sadece şahsi olmayan dinin sosyal sonuçları, dinin bir türevi hükmündedir.⁸¹

İnsanoğlu ilk çağlardan beri bir büyük güce inanma ihtiyacı duymuştur. Yarattılmışlık ve yaratılmışlığın sırrı konularına din sayesinde cevaplar bulunmuştur. Dünyada çeşitli dinî inançlar ve bu inançlar arasında birçok farklılıklar bulunsa da, dinlerin ortak noktası, evrenin mutlak bir kudret tarafından inşa edildiği hususudur.

I.6.2. Sosyalleşme, Dinî Sosyalleşme, Eğitim ve Din Eğitimi İlişkisi

Bireyin toplumla kaynaşmasını ifade eden sosyalleşme, aslında bir eğitim ve uyum süreci olarak tanımlanabilir. Sosyalleşme, fertlerin doğup yaşadıkları toplumun kültürel yapısını (töresini, dinini, geleneksel yapısını, hayata bakışını, değerlerini vb.) içselleştirmesi sürecidir. Bu nedenle çok yönlü bir sosyalleşme süreci yaşanmaktadır.

Sosyalleşmenin etki etkilediği en önemli kurumlardan biri de dindir. Birey, toplumun şekillendirdiği evrelerden geçmekle dinî sosyalleşme davranışına girmektedir. Birey, dinini hayat evreleri sürecinde, toplumsal yapı içerisinde öğrenir. Yukarıda bahsettiğimiz psikososyal gelişim evreleri bu nedenle kişiliğin ve öğrenmenin bileşenlerini oluşturmaktadır. Kişi “Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik Duygusu” içinde olduğu dönemlerde eğitim hayatına girmektedir. Bu dönemde tanışılan yeni modeller din olgusuna ve sosyalleşmeye etki etmektedir.

⁷⁹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1993, ss. 69-70.

⁸⁰ Davut Dursun, *Din Bürokrasisi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, ss. 24-25.

⁸¹ Bünyamin Solmaz ve İhsan Çapçioğlu, *Din Sosyolojisi: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2006, s. 69.

Birey normal gelişim süreci içerisinde birçok sosyalleştirici etkenle karşılaşır. “Yeni doğan bebek için sosyalizasyon sürecinin başlangıç etkeni ailesidir. Ama kısa zamanda söz konusu etkenler artar ve yayılır.”⁸²

Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Sosyalleşme de zaten bir eğitim sürecidir. “Toplum kavramı incelenirken eğitim, eğitim kavramı incelenirken de toplum kavramı sürekli başvurulmuş bir ölçü, hatta bir kontrol mekanizması olarak kabul edilmiştir. Çünkü biliyoruz ki, bir eğitim olayının meydana gelebilmesi için mutlaka bir sosyal atmosfer ve zemine; toplumun da varlığını sürdürebilmesi için mutlaka bir eğitim faaliyetine ihtiyaç vardır.”⁸³ Yine eğitim, bilginin ve değerlerin aktarılması olarak tanımlanabilir. Sosyolojik açıdan eğitim de kültürel birikimin aktarılması olarak tarif edilebilir. Sosyalleşme olarak isimlendirilen bu süreç yaşam boyu devam eder ve zaman içerisinde toplumsal değişimden ötürü içeriği farklılaşabilir.

İnsanın sosyalleşmesine vesile olan unsurlara sosyalleştirici araç denir. Aslında toplum sosyalleştirici araç bütünü olarak isimlendirilebilir. Eğitim bireyin toplumsal hayata alışması, toplumsal hayatın kurallarını öğrenmesi ve topluma karışması açısından önemli bir rolü icra eder. Esasen bireyin doğumuyla başlayan eğitim süreci aile hayatından başlayıp, yaşanılan topluma yayılan bir yol izlemektedir. Burada eğitim bir sosyalizasyon etkeni rolünü icra eder. Bunun yanında sosyalleşme de bir eğitim sürecidir. Eski dönemlere göre örgün eğitim sistemi çocuğu anaokulundan itibaren okul hayatı içine soktuğundan, bireylerde eğitimin sosyalleştirme işlevinin erken yaşlarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Sosyalleşme resmi ve gayri resmi yollarla gerçekleşmektedir. Aile, akran grupları ve kitle iletişim araçları gibi etkenler resmi olmayan sosyalleşme araçlarıdır. Örneğin okullar resmi sosyalleşme araçlarıdır. “Günümüz toplumlarında okul, o kadar etkin hale gelmiştir ki onun sosyalleştirici işlevi, belki de aileden sonra en dominant olabilmekte, hatta bazen ailenin de önüne geçebilmektedir. Eğitimin sistemli ve kurumsal boyutunu teşkil eden okul, toplumun kültür mirasının kuşaktan kuşağa aktarılmasında oldukça işlevsel olmaktadır.”⁸⁴

⁸² Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, s. 437.

⁸³ Hüseyin Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 12.

⁸⁴ Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, s. 438.

Bireyin toplum içinde sosyalleşmesi üç aşamada gerçekleşir:

- a) Birincisi ailede başlar ve bu aşamada asli (primer) bir sosyalleştirme söz konusudur.
- b) İkincisi, okul, din, iş ve meslek hayatı, evlilik vs. süreçlerinde gerçekleşen tali (ikincil) sosyalleştirmedir.
- c) Üçüncü aşama da ferde zaman zaman geçmişin zıddına yeni zihniyet ve davranış tarzlarının kazandırılmasının denendiği, “boşalt, sonra doldur” prensibine dayanan “beyin yıkama” gibi tekniklerin uygulandığı yeniden sosyalleştirmedir.⁸⁵

Bahsi geçen aşamaların tümü dinî sosyalleşme için de geçerlidir. Din eğitiminin ilk temelleri aile hayatında atılır. Ebeveyn, öğretme niyeti taşımasalar dahi çocuğun ilk rol modeli olduklarından bir eğitici özelliği de taşırlar. “Dinsel sosyalleşme, öncelikle ebeveyn dindarlığı, güçlü ebeveyn-çocuk ilişkisine ve yüksek aile tatmin ve memnuniyetine bağlıdır.”⁸⁶ Aile yapısının tipine göre amca, dayı, büyükanne, büyükbaba gibi akrabalar da dinî sosyalleşmede rol alırlar. Aslında ailenin dinî sosyalleşmeye etkisi sadece çocukluk dönemiyle alakalı değildir. Türk toplumunda güçlü aile bağları neticesinde yetişkinlik dönemindeki dinî sosyalleşmede bile aile önemini korur.

Bireyin dinî sosyalleşmesinde aileden sonra camideki ve okuldaki din eğitimi de önemli bir yer tutar. Bu aşamalarda eğitim dönemi yeni bir oluşumu ifade etmektedir. Çünkü birey dış dünyasına okulu katmakta ve model çevresine öğretmenlerini eklemektedir. Bu nedenle etkin bir din kültürü eğitimi bireyin din duygularının temellenmesine yardımcı olmaktadır. Tam tersi durumda ise birey toplumsal dışlanmışlık ile din olgusunu beyninde tamamlayamamaktadır.

Din eğitimi, toplumun istikrarlı şekilde varlığını devam ettirmesini sağlayan sosyal ahlak eğitimi ile temelden ilgilidir. Din eğitiminin toplumsal fonksiyonlarının başında sosyal ahlakın eğitimi gelmektedir.

⁸⁵ Özcan Güngör, “Amerika’daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dinî Sosyalleşme (New Jersey Örneği)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 48, S. 4, 2012, s. 118.

⁸⁶ Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, s. 448.

Din eğitimi bireyde dinsel temellerin oluşmasını sağlayan en önemli unsurdur. Özellikle resmi sosyal etkenler olan okullarda ve camilerdeki din eğitiminin küçük yaşlarda veriliyor olması, ileri yaşlardaki dinî değerlendirmelerin temelini oluşturur.

“Din eğitimi ve dinsel sosyalleşme bağlamında önemli bir konu, din eğitimi verilen okul, kurs ve derslerdir. Türkiye’de İmam-Hatip Ortaokulu ve Liseleri, İlahiyat Fakülteleri, Diyanet Eğitim Merkezleri, yatılı ve yatılı olmayan erkek ve kız Kur’an Kursları, yaz Kur’an Kursları, bütün okullarda verilen dinî içerikli dersler, dinsel sosyalleşmede etkili etkenlerdir. Ayrıca buralarda verilen din eğitimi, çocuk ve gençlerle yetişkin ve yaşlıların dinsel sosyalleşmelerine önemli katkılar sağlar”.⁸⁷

I.6.3. Dindarlık ve Dindarlık Tipolojileri

Dindarlık konusunda çeşitli tanımlamalar mevcuttur bu tanımlar şu şekilde sıralanabilir:

Dindarlık, “Kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibariyle belli bir dinin muayyen zaman ve şartlarda belli kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanması”dır.⁸⁸ Bir diğer tanımda dindarlık, “İnsanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimi, yani inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki organizasyon gibi boyutları olan bir olgudur”.⁸⁹

Son olarak başka bir tanımlamada dindarlık, “Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır”.⁹⁰

Yukarıdaki tanımları özetleyecek olursak; din açısından birey, yaşama ve dindarlık etkilerini kavrayabilen sosyal bir varlıktır. Bu tanımlamanın ışığında dindarlık, sosyal amaç ve gözlemlenebilir yapısı olan, belirtileri karakterize edilebilen öznel bir kavramdır.

Dindarlık, insanın iman-amel üzerine bina edilen davranış ve yaşantı şekli olarak ifade edilebilir. İnanç ve sosyal ortam yönüyle, farklılık gösteren bir toplumsal dindarlık algısının olduğu da bir gerçektir.

⁸⁷ Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, s. 452.

⁸⁸ Ejder Okumuş, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçi Dindarlık”, *İslâmiyât Dergisi*, C.5, Ankara, 2004, s. 195.

⁸⁹ Ejder Okumuş, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçi Dindarlık”, *İslamiyat Dergisi*, 5/4, s. 195.

⁹⁰ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, s. 62.

“Dindarlık başka bir boyutta, emir ve yasakları, inanç, bilgi, deneyim/duygu, ibadet, etki alanı, kuruluş, boyutlarını ifade etmektedir.”⁹¹

Dindarlık kavramı, din kavramının algılanış biçimiyle yakından ilişkili olması bakımından aynen din kavramı gibi, çeşitli biçimlerde tanımlanmış, tiplendirilmiş ve bu noktada farklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Dindarlık ile ilgili tam anlamıyla tanım yapmak mümkün görünmese de, dindarlığa konu olan din, kültür, ekonomi vb. faktörler esas alınarak tanım yapılabilir. Bu açıdan kısaca dindarlık, bir dine ait emir ve yasakların az veya çok yerine getirilmesi olarak tanımlanabilir. Dindarlık kişiden kişiye, gruptan gruba veya çevreden çevreye ve hatta devirden devire önemli değişiklikler ve çeşitlenmelere sahne olan dinamik ve hatta diyalektik bir olgudur.⁹²

Türkiye’de bulgular ve toplumsal yapı ışığında dindarlık tiplolojileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Ünver Günay, dinî yaşayış tiplerini 5’e ayırmıştır. Bu tipler şu şekilde sıralanabilir:⁹³

1. “Ateşli dindarlar”: dinin emirlerine sıkı sıkıya bağlı olup, dinî gereklere dünyevî hayatlarını kapsayacak derecede sarılmış bulunanlar. Üç alt-tipe ayrılırlar.

1.a. Sofular: Dinî gereklerin yaşantılarında gelenek, alışkanlık haline geldiği dini bütün kişilerin oluşturduğu kategoridir.

1.b. Softa dindarlar: Dine taassupla bağlı olanların oluşturduğu kategoridir.

1.c. Grupçu dindarlar: Dinden kaynaklanan ve sırf dinî gruplar olarak belirlenen gruplara rağbet edenlerin oluşturduğu kategoridir.

2. “Alaca dindarlar”: Dinî inanç ve gereçlere saygılı ve samimi olarak bağlı olmasına rağmen dinî pratiklere bağlılık noktasında düzensizliğin hâkim olduğu kişilerin oluşturduğu kategoridir.

3. “Mevsimine göre dindar olanlar”: Dinî inanç ve gereçlere az çok saygılı olmakla birlikte, dinî pratiklere yalnızca kolektif dindarlığın doruk noktasına eriştiği anlarda ilgi gösterenlerin oluşturduğu kategoridir.

4. “Opportunizist dindarlar”: Dinî inançlara az çok saygılı olmakla birlikte, dinî pratiklerin günlük hayatlarında çok daha az yer tuttuğu kişilerin oluşturduğu kategoridir.

⁹¹ Ejder Okumuş “Gösterişçi Dindarlık”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6/3, 2006, s. 21.

⁹² Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 259.

⁹³ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, ss. 259-260.

5. “Dine karşı ilgisizler”: Temel dinî inançlara saygılı olmakla birlikte pratikte dinin yaşantılarında hemen hemen hiç yer tutmadığı kişilerin oluşturduğu kategoridir.

Buraya kadar yapılan açıklamalara dayanarak dindarlık olgusunun en azından üç farklı biçimde kavramlaştırıldığı söylenebilir:

“1- Dindarlık, tamamen kurumsal dinî inanç ve öğretilerin bireysel tecrübesinden ibarettir.

2- Dindarlık, kurumsal dinle ilişkisi olmayan, genellikle maneviyat adı altında varoluşa anlam veren bireysel yaşantılardır.

3- Dindarlık, kısmen kurumsal dinle ilişkili olsa da, temelde bireysel maneviyat kapsamında yaşanan duyuş ve düşüncülerdir.”⁹⁴

Dindarlığı din kavramından bağımsız bir biçimde tanımlamak mümkün görünmemektedir. Bu bakımdan genel anlamda kabul edilebilecek tek ve kapsayıcı bir din tanımı yoktur. Çünkü farklı din tanımları farklı dindarlık tanımlarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, din psikolojisi literatüründe de dindarlığın tanımından çok onun tezahür ettiği inanç, ibadet ve bilgi alanlarındaki yansımalarına bakılarak dindarlığı değerlendirmek ve anlamak için çalışılmaktadır.⁹⁵

⁹⁴ Yapıcı, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi”, s.4.

⁹⁵ Şule Kaya ve Veysel Uysal, “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/36, 2015, s. 648.

II. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

II.1. Katılımcılara İlişkin Betimleyici Bulgular

Burada katılımcılara dair bağımsız değişken niteliğindeki veriler kısaca ele alındıktan sonra bu özellikler ile dinî eğilimler arasındaki çapraz ilişkilere dair istatistiksel verilere ve onların yorumuna geçilecektir.

II.1.1. Sosyodemografik Dağılım

Dindarlık yöneliminin ve dinî sosyalleşme vasıtalarının dindarlık üzerindeki etkinliğinin Akçaabat ilçesi örneğinde ortaya konulması amacıyla yürütülen bu araştırmaya yaşları 16 ile 84 arasında değişen toplam 261 kişi katılmıştır. İzleyen sayfada Tablo II.1’de katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre dağılımları verilmiştir.

Tablo II.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	136	52,1
	Erkek	125	47,9
Yaş	Min. – Maks.	16 – 84	
	$\bar{x}\pm Ss$	35,44±13,99	
Yaş Grubu	14-21 yaş	45	17,2
	22-35 yaş	103	39,5
	36-55 yaş	91	34,9
	56+ yaş	22	8,4
Medeni Durum	Evli	136	52,1
	Bekar	105	40,2
	Dul/Boşanmış	20	7,7
Öğrenim Durumu	Okuma – yazma bilmiyor	8	3,1
	İlkokul	50	19,2
	Ortaokul	33	12,6
	Lise veya Dengi Okul	84	32,2
	Yüksekokul/Üniversite	80	30,7
	Yüksek Lisans	6	2,3
Meslek	Ev Hanımı	57	21,8
	Öğrenci	48	18,4
	İşçi	44	16,9
	Memur	39	14,9
	Esnaf/Ticaret Erbabı	31	11,9
	Zanaatkar	17	6,5
	Çiftçi	12	4,6
	Emekli	12	4,6
	Diğer	1	0,4
Gelir Düzeyi	Orta Tabaka	171	65,5
	Orta Tabakanın Altı	45	17,2
	Orta Tabakanın Üstü	36	13,8
	Üst Tabaka (Zengin)	9	3,4
Ev Mülkiyet Durumu	Kendine Ait	196	75,1
	Kira	65	24,9
Toplam		261	100,0

Tablo II.1’de görüldüğü üzere; araştırmaya katılanların %52,1’i (n=136) kadın, %47,9’u (n=125) erkektir. Katılımcıların yaşları 16 ile 84 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 35,44±13,99 olarak hesaplanmıştır. Yaş grubuna göre ise katılımcıların %17,2’si (n=45) 14-21 yaş, %39,5’i (n=103) 22-35 yaş, %34,9’u (n=91) 36-55 yaş ve %8,4’ü (n=22) 56 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır.

Ayrıca katılımcıların %52,1'i (n=136) evli, %40,2'si (n=105) bekâr, %7,7'si (n=20) ise dul veya boşanmıştır. Öğrenim durumuna göre katılımcıların %3,1'i (n=8) okuma-yazma bilmemekte, %19,2'si (n=50) ilkokul mezunu, %12,6'sı (n=33) ortaokul mezunu, %32,2'si (n=84) lise veya dengi okul mezunu, %30,7'si (n=80) yüksekokul veya üniversite mezunu ve %2,3'ü (n=6) de yüksek lisans mezunudur.

Mesleklerine göre dağılım incelendiğinde ise katılımcıların %21,8'i (n=57) ev hanımı, %18,4'ü (n=48) öğrenci, %16,9'u (n=44) işçi, %14,9'u (n=39) memur, %11,9'u (n=31) esnaf/ticaret erbabı, %6,5'i (n=17) zanaatkâr, %4,6'sı (n=12) çiftçi, %4,6'sı (n=12) emeklidir. 1 (%0,4) katılımcı ise mesleğini diğer olarak belirtmiştir.

Gelir düzeylerini, anket katılımcıları %65,5'i (n=171) orta tabaka, %17,2'si (n=45) orta tabakanın altı, %13,8'i (n=36) orta tabakanın üstü ve %3,4'ü (n=9) de üst tabaka (zengin) olarak belirtmişlerdir.

Ayrıca, katılımcıların %75,1'i (n=196) kendine ait evde, %24,9'u (n=65) ise kirada oturmaktadır.

Yaş, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi değişkenlerinin genişliği yani verilerin dağılımı Akçaabat'ta yaşayan insanların toplumsal konumunu yansıtacak düzeydedir. Türkiye genelinde 2015 TÜİK verilerine göre insanların %75,1'inin kendi evinde ya da kira vermeden, %23,3'ünün de kirada oturdukları belirtiliyor. Bu açıdan örneklemin istatistiksel olarak yeterli verileri sunduğu söylenebilir.

II.1.2. Doğum Yeri, Yaşanılan Yer(ler) ve Akçaabat'ta Yaşama Süresi

Katılımcıların doğdukları ve varsa önceden yaşadıkları yer ile Akçaabat'ta yaşadıkları yer ve yaşama süreleri ile ilgili bulgular Tablo II.2'de verilmiştir.

Tablo II.2. Doğum Yeri, Yaşanılan Yer(ler) ve Akçaabat'ta Yaşama Süresi

		n	%
Doğum Yeri	İlçe	126	48,3
	Köy	81	31,0
	İl	42	16,1
	Büyükşehir	10	3,8
	Kasaba	2	0,8
Akçaabat'ta Yaşadığı Yer	Şehir	218	83,5
	Köy	43	16,5
Akçaabat'ta Yaşama Süresi	Doğduğundan beri	152	58,2
	10 yıldan çok	75	28,7
	3-5 yıl	19	7,3
	6-10 yıl	12	4,6
	Diğer	3	1,1
Önceden Yaşadığı Yer	Köy	76	58,0
	Şehir	33	25,2
	İlçe-Kasaba	14	10,7
	Metropol	8	6,1
Toplam		261	100,0

Tablo II.2'de görüldüğü üzere; katılımcıların %48,3'ü (n=126) ilçe, %31'i (n=81) köy, %16,1'i (n=42) il, %3,8'i (n=10) büyükşehir ve %0,8'i (n=2) kasaba doğumludur.

Akçaabat'taki katılımcıların %83,5'i (n=218) şehirde, %16,5'i (n=43) köyde yaşamaktadır.

Bunun yanında katılımcıların %58,2'si (n=152) doğduğundan beri, %28,7'si (n=75) 10 yıldan fazla süredir, %7,3'ü (n=19) 3-5 yıldır, %4,6'sı (n=12) 6-10 yıldır Akçaabat'ta yaşamaktadır. 3 (%1,1) katılımcı ise bu soruya diğer cevabı vermiştir.

Ayrıca daha önce katılımcıların %58'i (n=76) köyde, %25,2'si (n=33) şehirde, %10,7'si (n=14) ilçe veya kasabada ve %6,1'i (n=8) ise metropolde yaşamıştır.

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların %31'i köy doğumlu olduğunu ayrıca katılımcıların %58'i ise daha önce köyde yaşadığını ifade etmiştir. Buna karşın %83,5'lik kesim şehirde yaşamaktadır. Bu durum ilçenin köyleriyle iç içe olduğu bir toplum yapısı sergilediğini göstermektedir.

II.1.3. Dindarlık ve Dine Yaklaşım

Katılımcılara yöneltilen dindarlık ve dine yaklaşımla ilgili sorulara verilen cevapların değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo II.3'te verilmiştir.

Tablo II.3. Dindarlık ve Dine Yaklaşım

		n	%
Dindarlık Düzeyi Değerlendirmesi	Dindar	193	73,9
	Dinle Az İlgili	51	19,5
	Çok Dindar	14	5,4
	Dinle Hiç İlgisi Yok	3	1,1
Din Eğitimi Alma Durumu*	Camide	137	52,5
	Ailemde	67	25,7
	Kur'an Kursunda	63	24,1
	Kendi Çabamla	48	18,4
	Genel Eğitim Kurumlarında	20	7,7
	İmam-Hatip Lisesinde	20	7,7
	Dinî Cemaat ya da Tarikat Yoluyla	16	6,1
	Herhangi Bir Din Eğitimi Almadım	10	3,8
Dinî Bilgi Edinmek İçin İlk Olarak Tercih Edilen Yol	İmam, Kur'an Kursu Öğreticisi, Müftü	113	43,3
	İnternet	67	25,7
	Diyanet Fetva Hattı	44	16,9
	Mensubu olduğum Tarikat ya da Cemaat	19	7,3
	Din Kültürü Öğretmeni	15	5,7
	Diğer	3	1,1
Okul haricinde dinî bilgiler öğrenme gayretiniz oldu mu?	Evet	224	85,8
	Hayır	37	14,2
Okul Haricinde Dinî Bilgiler Öğrenme Yolu	Cami/Yaz Kursları	88	39,3
	Kendi Kendine	69	30,8
	Kur'an Kursu	33	14,7
	Cemaat ya da Tarikat	29	12,9
	Özel Hoca	5	2,2
Tarikat ve Cemaatler Hakkındaki Düşünce	Bir veya birkaç cemaat ya da tarikatın doğruyu temsil ettiğine inanıyorum.	90	34,5
	Bütün bu oluşumları yanıltıcı ve tehlikeli buluyorum.	85	32,6
	Dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması açısından faydalıdırlar.	80	30,7
	Cevap vermeyen	6	2,3
Toplam		261	100,0

* Katılımcıların birden fazla cevap vermesine izin verilmiştir.

Tablo II.3'te görüldüğü üzere; katılımcıların %73,9'u (n=193) kendini dindar, %19,5'i (n=51) dinle az ilgili, %5,4'ü (n=14) çok dindar ve %1,1'i (n=3) dinle hiç ilgisi yok olarak değerlendirmiştir. Din eğitimini katılımcıların %52,5'i (n=137)

camide, %25,7'si (n=67) ailesinde, %24,1'i (n=63) Kur'an kursunda, %18,4'ü (n=48) kendi çabasıyla, %7,7'si (n=20) genel eğitim kurumlarında, %7,7'si (n=20) imam-hatip lisesinde ve %6,1'i (n=16) dinî cemaat ya da tarikat yoluyla almıştır. Katılımcıların %3,8'i (n=10) ise herhangi bir din eğitimi almamıştır.

Dinî bilgi edinmek için ilk olarak tercih edilen yol, katılımcıların %43,3'ünde (n=113) imam, Kur'an kursu öğreticisi veya müftü, %25,7'sinde (n=67) internet, %16,9'unda (n=44) diyanet fetva hattı, %7,3'ünde (n=19) mensubu olduğu tarikat ya da cemaat ve %5,7'sinde (n=15) din kültürü öğretmenidir. Katılımcıların %1,1'i (n=3) ise bu soruya diğer cevabı vermiştir.

Okul haricinde dinî bilgiler öğrenme gayretiniz oldu mu? sorusuna katılımcıların %85,8'i (n=224) evet, %14,2'si (n=37) hayır cevabı vermiştir. Bu soruya evet cevabı veren katılımcılar arasında ise öğrenme yolu olarak %39,3'ü (n=88) cami/yaz kursları, %30,8'i (n=69) kendi kendine, %14,7'si (n=33) Kur'an kursu, %12,9'u (n=29) cemaat ya da tarikat ve %2,2'si (n=5) özel hoca cevabı vermiştir.

Ayrıca tarikat ve cemaatler hakkındaki katılımcıların düşünceleri incelendiğinde; katılımcıların %34,5'i (n=90) bir veya birkaç cemaat ya da tarikatın doğruyu temsil ettiğine inanmakta, %32,6'sı (n=85) bütün bu oluşumları yanıltıcı ve tehlikeli bulmakta, %30,7'si (n=80) dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması açısından bu oluşumları faydalı görmektedir. Katılımcıların %2,3'ü (n=6) ise bu soruya cevap vermemiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan *Türkiye' de Dinî Hayat Araştırması* isimli çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi özelindeki sonuçlara bakıldığında: “Dinî grup ve cemaatler yararlıdır” şeklindeki anket maddesine katılıyorum ve kısmen katılıyorum şeklinde cevap veren katılımcıların oranı %65,2'dir. Bizim çalışmamızda “Bir veya birkaç cemaat ya da tarikatın doğruyu temsil ettiğine inanıyorum ve dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması açısından faydalıdırlar” şeklinde cevap veren katılımcıların oranı da ilginç bir tesadüfle aynı oranda (%65,2) çıkmıştır.⁹⁶

⁹⁶ DIB, *Türkiye' de Dini Hayat Araştırması 2014*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 220.

II.1.4. Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi ve Çocuğa Dinî Yaklaşımı

Anne ve babanın dindarlık düzeyi ve çocuğa dinî yaklaşımı ile ilgili elde edilen bulgular Tablo II.4'te verilmiştir.

Tablo II.4. Dindarlık ve Dine Yaklaşım

				n	%
Aile Tarafından Dinî Bilgi Verme Durumu	Evet			207	79,3
	Hayır			54	20,7
Anne Dindarlık Düzeyi	Dindar			152	58,2
	Çok Dindar			57	21,8
	Biraz Dindar			47	18,0
	Dine Karşı İlgisiz			5	1,9
Baba Dindarlık Düzeyi	Dindar			146	55,9
	Biraz Dindar			63	24,1
	Çok Dindar			46	17,6
	Dine Karşı İlgisiz			6	2,3
Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımı	Demokratik			155	59,4
	Otoriter			68	26,1
	İlgisiz			38	14,6
Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımı	Demokratik			163	62,5
	Otoriter			56	21,5
	İlgisiz			42	16,1

Tablo II.4'te görüldüğü üzere, katılımcıların %79,3'üne ailesi tarafından dinî bilgi verilmiş, %20,7'sine ise verilmemiştir.

Annesini; katılımcıların %58,2'si dindar, %21,8'i çok dindar, %18,0'ı biraz dindar ve %1,9'u dine karşı ilgisiz olarak tanımlamıştır. Babasını ise dindar olarak tanımlayanların oranı %55,9; biraz dindar olarak tanımlayanların oranı %24,1; çok dindar olarak tanımlayanların oranı %17,6 ve dine karşı ilgisiz olarak tanımlayanların oranı %2,3 olmuştur.

Dinî yaklaşım olarak katılımcıların annelerinin %59,4'ü demokratik, %26,1'i otoriter, %14,6'sı ilgisizdir. Babaların ise %62,5'i demokratik, %21,5'i otoriter ve %16,1'i ilgisiz olarak belirtilmiştir.

Samsun'da yapılan araştırmaya göre annelerin %49,29'unun demokrat, %34,56'sının otoriter, %16,3'ünün ilgisiz tutum sergilediği ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada babaların %46,01'i demokratik, %31,18'i otoriter, %22,79'u ise ilgisiz

tutum sergilemektedir.⁹⁷ Bizim çalışmamızda demokratik tutum sergileyen anne babaların görece az; otoriter tutum sergileyen anne ve babaların ise görece fazla çıkmasının sebebi, Akçaabat'ın Samsun'a göre daha kapalı bir toplum yapısı sergilemesi olabilir.

II.1.5. Çeşitli Sosyalleşme Vasıtalarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etki Düzeyi

Çeşitli sosyalleşme vasıtalarının dinî bilgi, tutum ve davranışlar üzerindeki etki düzeyi ile ilgili elde edilen bulgular Tablo II.5'te verilmiştir.

Tablo II.5. Çeşitli Sosyalleşme Vasıtalarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etki Düzeyi

	Çok Az		Az		Orta		Fazla		Çok Fazla	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Anne	20	7,7	28	10,7	63	24,1	73	28,0	77	29,5
Baba	24	9,2	40	15,3	62	23,8	69	26,4	66	25,3
Resmi Din Kurumları	26	10,0	27	10,3	82	31,4	65	24,9	61	23,4
Dindar Kişiler	79	30,3	37	14,2	49	18,8	53	20,3	43	16,5
Din Görevlileri	41	15,7	31	11,9	73	28,0	77	29,5	39	14,9
Şeyh, Mürit ve Sofiler	137	52,5	38	14,6	26	10,0	25	9,6	35	13,4
Dinî Cemaat ve Tarikatlar	112	42,9	41	15,7	45	17,2	29	11,1	34	13,0
Büyük Baba/Büyük Anne	97	37,2	46	17,6	43	16,5	42	16,1	33	12,6
Din Kültürü Dersleri	47	18,0	61	23,4	88	33,7	34	13,0	31	11,9
Din Kültürü Öğretmeni	61	23,4	42	16,1	78	29,9	59	22,6	21	8,0
Kardeşler	64	24,5	60	23,0	85	32,6	33	12,6	19	7,3
Yakın Akrabalar	119	45,6	52	19,9	56	21,5	22	8,4	12	4,6
Mahalle/İş Arkadaşları	86	33,0	54	20,7	82	31,4	28	10,7	11	4,2
Okul Arkadaşları	108	41,4	48	18,4	69	26,4	28	10,7	8	3,1

Tablo II.5'te görüldüğü üzere, “çok fazla etki ettiğini” belirten orana göre yapılan sıralamada çeşitli sosyalleşme vasıtaları; anne (%29,5), baba (%25,3), resmi din kurumları (%23,4), dindar kişiler (%16,5), din görevlileri (%14,9), şeyh, mürit ve sofiler (%13,4), dinî cemaat ve tarikatlar (%13), büyük baba/büyük anne (%12,6), din kültürü dersleri (%11,9), din kültürü öğretmeni (%8), kardeşler (%7,3), yakın

⁹⁷ Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, ss. 170-174.

akrabalar (%4,6), mahalle/iş arkadaşları (%4,2) ve okul arkadaşları (%3,1) olarak sıralanmıştır.

Samsun'da yapılan araştırmada, “çok fazla etki ettiğini” belirten orana göre yapılan sıralamada çeşitli sosyalleşme vasıtaları; anne (%29), baba (%18,10), resmi din kurumları (%13,95), çevredeki dindar kişiler (%21,70), din görevlileri (%13,19), dinî gruplar (%14,06), büyükanne ve büyükbaba (%11,77), din kültürü dersleri (%10,25), din dersi öğretmenleri (%6,65), kardeşler (%4,25), yakın akrabalar (%3,92), mahalle arkadaşları (%3,70), okul arkadaşları (%4,36) olarak sıralanmıştır.⁹⁸

Bulgular genel olarak Samsun'daki çalışmayla karşılaştırıldığında yakın verilere sahip oldukları söylenebilir. Fakat Samsun'daki çalışmaya göre bizim çalışmamızda baba (%25,3>%18,10) ve resmi din kurumlarının (%23,4>%13,95) etkisinin nispeten daha yüksek çıktığı görülmektedir. Baba etkisinin yüksek oluşunun sebebi Akçaabat'ın Samsun'a göre daha kapalı bir toplum özelliği taşıması olabilir. Resmi din kurumlarının etki gücünün bizim çalışmamızda yüksek oluşu, anket uygulamasının yapıldığı dönemde camilerde akşam derslerinin ve bayanlara yönelik olarak düzenlenen Kur'an kurslarının oluşturduğu manevi ortamdan kaynaklanıyor olabilir.

Fazla ve çok fazla cevaplarının toplanması sonucunda ise bu sıralama anne (%57,5), baba (%51,7), resmi din kurumları (%48,3), din görevlileri (%44,4), dindar kişiler (%36,8), din kültürü öğretmeni (%30,6), büyük baba/büyük anne (%28,7), din kültürü dersleri (%24,9), dinî cemaat ve tarikatlar (%24,1), şeyh, mürit ve sofiler (%23), kardeşler (%19,9), mahalle/iş arkadaşları (%14,9), okul arkadaşları (%13,8) ve yakın akrabalar (%13) olarak gerçekleşmiştir.

II.1.6. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Durumu, Düşünceler ve Bunların Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi

Kitle iletişim araçlarını takip etme durumu ve bunlardaki dinî yayın ve programlar hakkındaki düşünceler ile ilgili elde edilen bulgular Tablo II.6'da verilmiştir.

⁹⁸ Coştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, ss. 171-209.

Tablo II.6. Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme Durumu ve Bunlardaki Dinî Yayın ve Programlar Hakkındaki Düşünceler

		n	%
Kitle İletişim Araçlarındaki Dinî Yayın ve Programları Takip Etme Durumu	Fırsat buldukça takip ediyor	115	44,1
	Hepsini takip ediyor	51	19,5
	Tesadüfen rastladığında takip ediyor	50	19,2
	İlgisini çekmediği için takip etmiyor	27	10,3
	Zamanı olmadığı için takip edemiyor	18	6,9
Kitle İletişim Araçlarındaki Dinî Yayın ve Programlar Hakkındaki Düşünceler	Oldukça faydalı buluyorum ve dinî bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.	169	64,8
	Dinî konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor.	50	19,2
	Dinî konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum.	31	11,9
	Cevap vermeyen	11	4,2
	Toplam	261	100,0

Tablo II.6’da görüldüğü üzere, kitle iletişim araçlarındaki dinî yayın ve programları katılımcıların; %44,1’i fırsat buldukça takip etmekte, %19,5’i hepsini takip etmekte, %19,2’si tesadüfen rastladığında takip etmekte, %10,3’ü ilgisini çekmediği için takip etmemekte ve %6,9’u da zamanı olmadığı için takip etmemektedir. Yani katılımcıların %82,8’i programları az da olsa takip etmektedir. %17,2’lik bir kesim ise takip etmemektedir. Bu verilere göre örneklemin büyük çoğunluğunun (%82,8) dinî yayın ve programlara ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda ilgi oranı, yetişkinlerde yüksek (%90,2)⁹⁹ iken, lise gençliğinde ise düşük (%71,6)¹⁰⁰ çıkmıştır. Bu farklılığın sebebi gençlerin çoğunun boş zamanlarını farklı sosyalleşme ortamlarında geçirmelerinden dolayı fırsat bulamamaları veya zahmete katlanmak istememeleri olabilir.

Ayrıca, katılımcıların %64,8’i kitle iletişim araçlarındaki dinî yayın ve programları oldukça faydalı bulduğunu ve dinî bilgileri geliştirmede yardımcı olduğunu, %19,2’si bu programların dinî konulardaki düşüncelerde tereddüt yaşamaya neden olduğunu, %11,9’u dinî konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamadığını belirtmiş, %4,2’lik kesimi ise cevap vermemiştir.

⁹⁹ Coştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 213.

¹⁰⁰ Ebru Eler Çay, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2019, s. 49.

Çoştı'nun çalışmasında %40,9 oranında bir kesim dinî yayınlar açısından olumsuz kanaatlere sahipken bu oran bizim çalışmamızda %35,2 olarak çıkmıştır.¹⁰¹ Bu sonuçlar hiç de azımsanmayacak bir kitlenin dinî yayın ve programlardan olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bunun muhtemel sebebi dinî yayın ve programları olumsuz değerlendiren anket katılımcılarının bu programlarda birkaç defa gördükleri bazı menfi hususları genelleme yapmaları olabilir. Özellikle ilahiyat camiası içerisinde akademik zeminde tartışılan konuların dinî programda dillendirilmesinin halkın geleneksel dinî yaşantısıyla tezat bir görünüm arz ettiği bilinmektedir. Bu durum dindar kişi tanımının veya dinî otorite arayışlarının farklılaşmasına neden olabilmektedir.

Tablo II.7'de ise kitle iletişim araçlarının dinî tutum ve davranışların oluşumundaki etkisine ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo II.7. Kitle İletişim Araçlarının Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi

	Çok Az		Az		Orta		Fazla		Çok Fazla	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Televizyon	38	14,6	28	10,7	77	29,5	40	15,3	78	29,9
İnternet	78	29,9	34	13,0	61	23,4	37	14,2	51	19,5
Kitap ve Dergiler	58	22,2	44	16,9	72	27,6	39	14,9	48	18,4
Radyo	121	46,4	52	19,9	55	21,1	23	8,8	10	3,8
Gazeteler	131	50,2	61	23,4	46	17,6	16	6,1	7	2,7

Tablo II.7'de görüldüğü üzere, “çok fazla etki ettiğini” belirten orana göre yapılan sıralamada kitle iletişim araçları; televizyon (%29,9), internet (%19,5), kitap ve dergiler (%18,4), radyo (%3,8) ve gazeteler (%2,7) olarak sıralanmıştır.

Fazla ve çok fazla cevaplarının toplanması sonucunda ise bu sıralama değişmemiş ve kitle iletişim araçları yine televizyon (%45,2), internet (%33,7), kitap ve dergiler (%33,3), radyo (%12,6) ve gazeteler (%8,8) olarak sıralanmıştır.

Kitle iletişim araçları üzerine birçok araştırma yapmış olan *Wilbur Schramm* televizyonu eğitim açısından etkisi büyük iletişim araçları kategorisinde görmektedir.¹⁰² Çoştı, çalışmasında Türk toplumunun batılı toplumlar düzeyinde

¹⁰¹ Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 214.

¹⁰² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 183.

basılı eserler okuma alışkanlığının olmadığından hareketle daha çok televizyondan öğrenme yöneliminin ağır bastığını iletmiştir.¹⁰³ Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgular da bu doğrultuda olup dinî tutum ve davranışlara en çok etki eden iletişim aracı olarak televizyon ilk sırada yer almaktadır.

Yukarıdaki verilere göre kitle iletişim araçları içerisinde davranışlara etki bakımından ikinci sırada olan iletişim aracı internet olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle akıllı cep telefonu gibi cihazlar yoluyla bilgiyi istenilen mekân ve zaman diliminde elde etmeyi kolaylaştıran internetin etki düzeyi gençler üzerinde daha yüksek olmaktadır.¹⁰⁴

II.2. Dindarlık Yönelimine İlişkin Betimleyici Bulgular

Dinî Yönelim Ölçeği'ne (DYÖ) verilen cevapların analizi sonucunda elde edilen normatif dindarlık ve popüler dindarlık alt boyut ortalamaları Tablo II.8'de verilmiştir.

Tablo II.8. Normatif Dindarlık ve Popüler Dindarlık Alt Boyut Ortalamaları

Alt Boyut	n	Min.	Maks.	\bar{x}	Ss	%*
Normatif Dindarlık	261	95	135	118,90	7,92	74,1
Popüler Dindarlık	261	7	35	18,42	5,77	40,8

* Alt boyutlardan alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlara oranlanmıştır.

Tablo II.8'de görüldüğü üzere katılımcıların normatif dindarlık alt boyutu toplam puan ortalaması $118,90 \pm 7,92$; popüler dindarlık alt boyutu toplam puan ortalaması ise $18,42 \pm 5,77$ olarak bulunmuştur. Bu puanların alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlara oranlanması sonucunda katılımcıların normatif dindarlık yönelim düzeyleri %74,1; popüler dindarlık yönelim düzeyleri ise %40,8 olarak bulunmuştur.

Ayrıca, katılımcıların DYÖ maddelerine verdikleri cevapların ortalamaları detaylı olarak incelenmiş ve Tablo II.9'da katılım düzeylerine göre verilmiştir.

¹⁰³ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 215.

¹⁰⁴ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 223.

Tablo II.9. Dinî Yönelim Ölçeği Madde Ortalamaları ve Katılım Düzeyleri

Madde	n	\bar{x}	Ss	Katılım D (K.: Kısmen)
Allah'ın, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bildiğine inanırım.	261	4,98	0,14	K. Katılıyorum
Allah'ın varlığına inanırım.	261	4,93	0,36	K. Katılıyorum
Ölümünden sonra Ahiret hayatına inanırım.	261	4,91	0,49	K. Katılıyorum
Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanırım.	261	4,90	0,35	K. Katılıyorum
Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.	261	4,89	0,33	K. Katılıyorum
Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanırım.	261	4,89	0,55	K. Katılıyorum
Dua ederim.	261	4,83	0,49	K. Katılıyorum
Ramazan ayı boyunca oruç tutarım.	260	4,79	0,67	K. Katılıyorum
Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru ve her çağda geçerli olduğuna inanırım.	261	4,78	0,61	K. Katılıyorum
Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.	261	4,75	0,57	K. Katılıyorum
Dinî değerlere saygı gösteririm.	261	4,73	0,57	K. Katılıyorum
İçki içmek ve kumar oynamanın dinen yasak olduğuna inanırım.	261	4,67	0,85	K. Katılıyorum
İslam dininin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum.	261	4,65	0,67	K. Katılıyorum
Maddi durumum elverirse hacca gitmek isterim.	261	4,59	0,88	K. Katılıyorum
İnsanları iyiliğe yönlendirip, onları kötülükten uzaklaştırmaya çalışırım.	261	4,50	0,67	K. Katılıyorum
Dinî tutum ve davranışlarımda tutarlı ve dengeli olmaya çalışırım.	261	4,47	0,74	Katılıyorum
Dinî kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.	260	4,42	0,87	Katılıyorum
İnancıma göre hareket etmediğim zaman, içimde bir huzursuzluk duyarım.	261	4,38	0,95	Katılıyorum
Yanlış dinî tutum ve davranışlarımı düzeltmeye çalışırım.	261	4,38	0,78	Katılıyorum
Kandil gecelerini diğer günlerden biraz daha farklı olarak dinî ağırlıklı geçiririm	261	4,25	1,02	Katılıyorum
Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.	261	4,24	0,90	Katılıyorum
Bazı mübarek günlerde oruç tutarım.	261	4,12	1,09	Katılıyorum
Düzenli olarak beş vakit namaz kılarım.	261	3,98	1,09	Katılıyorum
Kem gözlü insanların nazarının dokunduğuna inanırım.	261	3,76	1,31	Katılıyorum
Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım	261	3,66	1,23	Katılıyorum
Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanırım.	261	3,65	1,34	Katılıyorum
Cin çarpmasına inanırım.	261	2,89	1,50	Kararsızım
Muskaya inanırım.	261	2,44	1,51	Katılmıyorum
Büyüye inanırım.	261	2,28	1,55	Katılmıyorum
Nazar değen kişiye kurşun dökülerek nazarın yok edilebileceğine inanırım.	261	1,79	1,20	Katılmıyorum
Kişinin dinî uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.	258	1,77	1,13	Katılmıyorum
Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümlerin olduğunu düşünürüm.	261	1,69	1,19	Katılmıyorum
Türbelerde dilekte bulunarak, ondan medet umarım.	261	1,61	1,11	Katılmıyorum
Dinî kuralların, günlük yaşama hiçbir katkısının olmadığına inanırım.	260	1,56	1,07	Katılmıyorum
Melek gibi gözle görülmeyen varlıklara inanmam.	261	1,44	1,07	K. Katılm.
Dinî kuralları sıkıcı bulurum.	261	1,42	0,91	K. Katılm.
Dinî inancın gerekli olmadığını düşünürüm.	261	1,41	1,00	K. Katılm.

Buna göre katılımcılar, DYÖ maddelerinden 15'ine kesinlikle katılıyorum, 11'ine katılıyorum, 7'sine katılmıyorum ve 3'üne de kesinlikle katılmıyorum cevabı vermişlerdir. "Cin çarpmasına inanırım" maddesinde ise katılımcılar kararsız

kalmışlardır. Bunun sebebi, cinlerin var oldukları inancına dair kanaat bildirmeleri halinde onlardan zarar görebileceklerine inanmaları olabilir.

Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları kanılar sırasıyla Allah'ın varlığı, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bildiği, ölümden sonra ahiret hayatının bulunduğu, kader, hayır ve şerrin Allah'tan olduğu, hata işlendiğinde Allah'tan af dilenmesi gerektiği ve Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğu ile ilgili inançlardır. İtikadın temelini oluşturan unsurların katılımcılarca yüksek oranda benimsendiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca yine Tablo II.9'da görüldüğü üzere; katılımcılar büyüye ve nazar değen kişiye kurşun dökülerek nazarın yok edilebileceğine inanmamaktadırlar. Kişinin dinî uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulma, Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümlerin olduğu ve dinî kuralların günlük yaşama hiçbir katkısının olmadığı şeklindeki düşüncelere katılmamaktadırlar. Türbelerde dilekte bulunarak onlardan medet ummaya da katılmamaktadırlar. Bunun yanında melek gibi gözle görülmeyen varlıklara inanmam, dinî kuralları sıkıcı bulurum ve dinî inancın gerekli olmadığını düşünürüm kanılarına kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

II.3 Dindarlık Yönelimine Etki Eden Faktörlere İlişkin Bulgular

Burada katılımcılara dair bazı faktörlerin onların normatif ve popüler dinî yönelimlerini ne derece etkilediği üzerinde durulacaktır.

II.3.1. Sosyodemografik Özelliklerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde çeşitli sosyodemografik özelliklerin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisine ilişkin bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

II.3.1.1. Cinsiyet

Cinsiyetin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi bulguları Tablo II.10'da verilmiştir.

Tablo II.10. Cinsiyetin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları

Alt Boyut	Cinsiyet	n	\bar{x}	Ss	t	Sd	p
Normatif Dindarlık	Erkek	125	118,50	8,72	-0,776	239,7	0,439
	Kadın	136	119,27	7,11			
Popüler Dindarlık	Erkek	125	17,69	6,06	-1,971	259	0,049
	Kadın	136	19,09	5,42			

Buna göre katılımcıların normatif dindarlık puanları, cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($t=-0,776$; $p>0,05$). Yani hem erkekler hem kadınlar benzer bir normatif dindarlık yönelimine sahiptir. Popüler dindarlık puanları ise cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir ($t=-1,971$; $p<0,05$). Kadınların popüler dindarlık düzeyleri (yönelimleri) erkeklerden anlamlı olarak daha fazladır ($p<0,05$).

Tablodaki verilere göre, '*D.1.a: Erkeklerin normatif dinî yönelimleri, kadınlara oranla yüksektir.*' şeklinde ifade ettiğimiz denence doğrulanmamıştır. Fakat '*D.1.b: Kadınların popüler dinî yönelimleri erkeklere oranla yüksektir.*' şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır. Bu durumda, normatif dinî yönelimlerde cinsiyet faktörünün etkisinin olmadığı ancak popüler dinî yönelimlerde ise cinsiyet faktörünün etkisinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Erkekler ve kadınlar arası normatif dindarlıkta farklılığın ortaya çıkmaması şu nedenlere bağlanabilir: Din eğitimini katılımcıların %52,5'i ($n=137$) camide, %24,1'i ($n=63$) Kur'an kursunda, %7,7'si ($n=20$) genel eğitim kurumlarında, %7,7'si ($n=20$) imam-hatip lisesinde aldıklarını ifade etmiştir (Bkz. Tablo II.3). Aynı zamanda son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, bayan din görevlilerinin sayısının oldukça arttığı malumdur. Dolayısıyla bu, kadınların da erkeklere tanınan imkânlardan yararlanabildiği anlamına geliyor. Aynı eğitim imkânlarının cinsiyetler arası farklılaşmayı normatif dinî yönelim açısından azalttığı söylenebilir.

Ayrıca, popüler dindarlık düzeyinin kadınlarda daha yüksek olması, ev hayatına erkeklerden fazla bağımlı kalmaları ve bu nedenle hastalık-nazar gibi problemlerle onların daha çok ilgilenmeleriyle de açıklanabilir.

II.3.1.2. Yaş

Yaşın dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen varyans analizi (ANOVA) bulguları Tablo II.11'de verilmiştir.

Tablo II.11. Yaşın Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

Alt Boyut	Yaş	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	14-21 yaş	45	116,58	9,78	G. Arası	395,80	3	131,934	2,133	0,097
	22-35 yaş	103	118,93	7,33	G. İçi	15898,80	257	61,863		
	36-55 yaş	91	120,16	7,28	Toplam	16294,60	260			
	56+ yaş	22	118,32	8,25						
Popüler Dindarlık	14-21 yaş	45	17,18	5,03	G. Arası	171,030	3	57,010	1,730	0,161
	22-35 yaş	103	19,34	5,87	G. İçi	8470,45	257	32,959		
	36-55 yaş	91	18,03	5,47	Toplam	8641,48	260			
	56+ yaş	22	18,23	7,38						

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları ile yaşları arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır ($p>0,05$). Yani tüm yaş gruplarındaki katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Tablodaki verilere göre, ‘D.13: Yaşlıların gençlere oranla a) hem normatif; b) hem de popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denence doğrulanmamıştır. Yaş ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişki açısından, önceki çalışmaların genel sonuçlarına göre ileri yaşlardan itibaren dindarlık düzeyinin artması beklenen bir durumdur. Fakat bizim çalışmamızda böyle bir fark görsel olarak küçük oranda varsa bile istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bunun en makul izahı, günümüz iletişim imkanlarından herkesin eşit düzeyde yararlanması nedeniyle birbirine yakın dinî yönelimin sergilenmeye başladığı şeklinde yapılabilir. Bu sonucun ortaya çıkmasını sağlayan bir diğer etken olarak, ankete katılanların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması ileri sürülebilir.

II.3.1.3. Medeni Durum

Medeni durumun dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi bulguları Tablo II.12’de verilmiştir.

Tablo II.12. Medeni Durumun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları

Dindarlık Boyutları	Medeni Durum	n	\bar{x}	Ss	t	Sd	p
Normatif Dindarlık	Bekar/Dul/Boşanmış	125	118,32	8,99	-1,130	229,5	0,260
	Evli	136	119,44	6,77			
Popüler Dindarlık	Bekar/Dul/Boşanmış	125	18,43	6,24	0,039	259	0,969
	Evli	136	18,40	5,32			

Buna göre hem katılımcıların normatif hem popüler dindarlık puanları medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yani evli olan veya olmayan katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Bu durumda ‘D.2.a. Bekârların normatif dinî yönelim düzeyleri; b) evlilerinse popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denencemizin her iki kısmı da doğrulanmamıştır.

Önceki çalışmaların genel sonuçlarına göre medeni durum ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre evlilerin bekârlara oranla daha dindar oldukları ifade edilmektedir. Yaşa ilişkin denenceye dair verileri yorumlarken de ifade ettiğimiz üzere, bu çalışma açısından böyle anlamlı bir sonucun ortaya çıkmamasının ana nedeni, günümüz iletişim imkânlarından herkesin eşit düzeyde yararlanması sebebiyle birbirine yakın dinî yönelimin sergilenmeye başlanması şeklinde belirtilebilir. Bu sonuçta etkili olan muhtemel diğer bir faktör de ankete katılanların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşmasıdır.

II.3.1.4. Öğrenim Durumu

Öğrenim durumunun dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.13’te verilmiştir.

Tablo II.13. Öğrenim Durumunun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Öğrenim D.	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Okuma yazma bilmiyor/ İlköğretim	91	119,30	7,21	G. Arası	81,076	2	40,538	0,645	0,525
	Lise veya Dengi Okul	84	118,10	8,80	G. İçi	16213,5	258	62,843		
	Yüksekokul/ Üniversite/ Y. Lisans	86	119,28	7,74	Toplam	16294,6	260			
Popüler Dindarlık	Okuma yazma bilmiyor/ İlköğretim	91	18,53	5,99	G. Arası	3,533	2	1,766	0,053	0,949
	Lise veya Dengi Okul	84	18,46	5,73	G. İçi	8637,94	258	33,480		
	Yüksekokul/ Üniversite/ Y. Lisans	86	18,26	5,61	Toplam	8641,47	260			

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları ile öğrenim durumları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Yani tüm öğrenim düzeylerindeki katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Araştırmamızın verileri açısından, ‘D.3.a. Eğitim seviyesi yüksek olanların normatif dinî yönelim düzeyleri; b) eğitim seviyesi düşük olanların ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denencemiz doğrulanmamıştır.

Önceki çalışmaların genel sonuçlarına göre eğitim seviyesi ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre eğitim düzeyi düşük olanların popüler dindarlık puanları; eğitim düzeyi yüksek olanların ise normatif dindarlık puanları daha yüksek çıkmaktadır.¹⁰⁵ Medeni duruma dair bir önceki izah biçiminin burada da geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre, günümüz iletişim imkanlarından herkesin eşit düzeyde yararlanması nedeniyle deneklerin birbirine yakın dinî yönelim sergilemeye başladıkları ileri sürülebilir. Anketteki katılımcıların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması da söz konusu sonuçta etkili olmuş olabilir.

¹⁰⁵ Çoştur, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 150.

II.3.1.5. Meslek

Mesleğin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen varyans analizi (ANOVA) bulguları Tablo II.14'te verilmiştir.

Tablo II.14. Mesleğin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Meslek	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Çiftçi/Emekli/ Diğer	25	119,60	7,09	G. Arası	113,983	5	22,797	0,359	0,876
	İşçi	44	118,82	6,61	G. İçi	16180,6	255	63,453		
	Memur	39	118,59	7,99	Toplam	16294,6	260			
	Esnaf/Ticaret Erbabı/ Zanaatkar	48	118,79	8,20						
	Ev Hanımı	57	119,82	7,58						
	Öğrenci	48	117,90	9,56						
Popüler Dindarlık	Çiftçi/Emekli/ Diğer	25	16,04	6,56	G. Arası	249,828	5	49,966	1,518	0,184
	İşçi	44	19,25	4,78	G. İçi	8391,65	255	32,908		
	Memur	39	18,05	5,06	Toplam	8641,47	260			
	Esnaf/Ticaret Erbabı/ Zanaatkar	48	19,33	6,17						
	Ev Hanımı	57	18,86	5,79						
	Öğrenci	48	17,75	6,08						

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları ile meslekleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık çıkmamıştır ($p>0,05$). Yani tüm meslek gruplarındaki katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir. Ancak görece bakımdan popüler dindarlık yönelimi açısından çiftçi/emekli grubu esnaf grubuna nazaran; normatif dindarlık yönelimi açısından da çiftçi/emekli grubu öğrencilere nazaran daha yüksek puana sahiptir.

II.3.1.6. Gelir Düzeyi

Gelir düzeyinin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen varyans analizi (ANOVA) bulguları Tablo II.15'te verilmiştir.

Tablo II.15. Gelir Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Gelir D.	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Orta T. Üstü/Zengin	45	117,27	8,12	G. Arası	146,500	2	73,250	1,170	0,312
	Orta Tabaka	171	119,22	8,03	G. İçi	16148,1	258	62,590		
	Orta T. Altı	45	119,36	7,23	Toplam	16294,6	260			
Popüler Dindarlık	Orta T. Üstü/Zengin	45	17,33	6,00	G. Arası	68,642	2	34,321	1,033	0,357
	Orta Tabaka	171	18,72	5,25	G. İçi	8572,83	258	33,228		
	Orta T. Altı	45	18,36	7,24	Toplam	8641,48	260			

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık yönelimi gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yani tüm gelir düzeylerindeki katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Tablodaki verilere göre, ‘D.7.a) Yüksek gelir sahiplerinin normatif dinî yönelim düzeyleri; b) düşük gelir sahiplerinin ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denence doğrulanamamıştır. Çünkü Tablo II.14 ve Tablo II.15’te görüldüğü üzere bütün meslek grupları benzer normatif ve popüler dinî yönelim özelliklerine sahiptir. Ünver Günay, Erzurum ve Köylerinde Dinî Hayat adlı çalışmasında kitle iletişim araçlarının toplumun dinî yaşayışı üzerinde etkilerinin olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁶ Bizim araştırmamızda gelir düzeyi ile dindarlık yönelimi arasında anlamlı bir farklılığın çıkmamasının sebebi, günümüz şartlarında iletişim imkanlarından her gelir düzeyindeki bireylerin eşit derecede yararlanması olabilir. Anketteki katılımcıların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması da söz konusu sonuçta etkili olmuş olabilir.

II.3.1.7. Akçaabat’ta Yaşadığı Yer

Akçaabat’ta yaşadığı yerin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi bulguları Tablo II.16’da verilmiştir.

¹⁰⁶ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 67.

Tablo II.16. Akçaabat'ta Yaşadığı Yerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları

Alt Boyut	Y. Yer	n	\bar{x}	Ss	t	Sd	p
Normatif Dindarlık	Köy	43	117,40	7,96	-1,370	259	0,172
	Şehir	218	119,20	7,89			
Popüler Dindarlık	Köy	43	17,44	6,50	-1,216	259	0,225
	Şehir	218	18,61	5,61			

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları Akçaabat'ta yaşanan yere göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yani köyler ve şehirde yaşayan katılımcılar birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Bunun muhtemel sebebi olarak, köy ve kent arasında ulaşımın kolay ve dinî sosyalleşmeye etki eden bilgi edinme imkânlarındaki farkın az oluş ileri sürülebilir. Bu verilere göre, '*D.8.a. Şehirde ikamet edenlerin normatif dinî yönelim düzeyleri; b. köyde ikamet edenlerin ise popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.*' denencemiz doğrulanamamıştır.

Daha önce yapılan çalışmalarda bireylerin dinî kültürü çoğunlukla aile dışı çevreden aldıkları ifade edilmektedir.¹⁰⁷ Buna göre şehirde ikamet edenlerin iletişim olanaklarından ve eğitim imkânlarından köyde yaşayanlara göre daha fazla yararlanıyor olabilecekleri düşüncesi üzerine ilgili denencelerimizi bina etmiştik. Bulgular sonucunda farklılığın oluşmamasının sebebi, Akçaabat'ta şehirde oturduğunu ifade eden çoğu anket katılımcısının aynı zamanda köylerde de evinin olması, ayrıca internet dâhil şehirde bulunan imkânların köylerde de mevcut olması olabilir. Anketteki katılımcıların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması da söz konusu sonuçta etkili olmuş olabilir.

II.3.1.8. Akçaabat'ta Yaşama Süresi

Akçaabat'ta yaşama süresinin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.17'de verilmiştir.

¹⁰⁷ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 249.

Tablo II.17. Akçaabat'ta Yaşama Süresinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Y. Süresi	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Doğduğundan beri	152	118,51	8,63	G. Arası	285,226	2	142,613	2,298	0,102
	10 yıldan çok	75	120,43	6,41	G. İçi	16009,3	258	62,052		
	10 yıldan az	34	117,29	7,25	Toplam	16294,6	260			
Popüler Dindarlık	Doğduğundan beri	152	18,43	5,88	G. Arası	0,818	2	0,409	0,012	0,988
	10 yıldan çok	75	18,35	5,39	G. İçi	8640,66	258	33,491		
	10 yıldan az	34	18,53	6,22	Toplam	8641,47	260			

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları Akçaabat'ta yaşama süresine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yani ikamet süresine ilişkin tüm gruplar, birbirine benzer normatif ve popüler dindarlık yönelimine sahiptir. Bir önceki tablodaki duruma benzer şekilde, anketteki katılımcıların kitle iletişim araçlarından eşit derecede yararlanması ve ayrıca katılımcıların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması söz konusu sonuçta etkili olmuş olabilir.

II.3.2. Dindarlık Değerlendirmesi ve Dine Yaklaşımın Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde dindarlık değerlendirme ve dine yaklaşımın dindarlık yönelimi üzerindeki etkisine ilişkin bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

II.3.2.1. Dindarlık Düzeyi Değerlendirmesi

Kişinin kendi ile ilgili dindarlık düzeyi değerlendirmesinin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi bulguları Tablo II.18'de verilmiştir.

Tablo II.18. Dindarlık Düzeyi Değerlendirmesinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları

Alt Boyut	Dindarlık D.	n	\bar{x}	Ss	t	Sd	p
Normatif Dindarlık	Çok Dindar / Dindar	207	120,43	6,58	5,279	66,17	0,000
	Dinle Az İlgili /Hiç İlgisi Yok	54	113,04	9,73			
Popüler Dindarlık	Çok Dindar / Dindar	207	18,25	5,49	-0,834	72,43	0,407
	Dinle Az İlgili /Hiç İlgisi Yok	54	19,07	6,73			

Tablodaki verilere göre katılımcıların normatif dindarlık puanları, kişinin kendi ile ilgili dindarlık düzeyi değerlendirmesine göre anlamlı farklılık göstermiştir ($t=5,279$; $p<0,05$). Kendini çok dindar veya dindar olarak tanımlayan katılımcıların normatif dindarlık düzeyleri (yönelimleri), kendini dinle az ilgili ve ilgisiz olarak tanımlayanlardan anlamlı olarak daha fazladır ($p<0,05$).

Popüler dindarlık ise kişinin kendi ile ilgili dindarlık düzeyi değerlendirmesine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($t=-0,834$; $p>0,05$). Yani tüm katılımcılar benzer bir popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Tablodaki verilere göre, ‘D.4: Kendini dindar görenlerin daha az dindar görenlere göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denencemiz normatif dindarlık yönüyle doğrulanmış, popüler dindarlık yönüyle doğrulanmamıştır. Araştırmaya katılanların dinî kimliklerini algılama biçimlerine göre puan ortalamalarının istatistiksel dağılımı Tablo II.18’de görülmektedir. Buna göre, normatif ($p=0.000$, $p<0.001$) dinî yönelim yönüyle önemli düzeyde farklılık bulunmakta; ancak popüler dinî yönelim açısından ise anlamlı bir fark ortaya çıkmamaktadır.

Dindarlık algısı yüksek bireylerin dinî inanç ve ritüellere yönelik tutumunun yüksek olması beklenen bir durumdur. Araştırmamız bireylerin kendi haklarındaki dindarlık algılarının normatif dinî yönelimleri üzerinde bir farklılaşmaya neden olduğunu göstermiştir. Buna göre dindarlık algısını ‘Dinle Az İlgili /Hiç İlgisi Yok’ yargısından, ‘Çok Dindar / Dindar’ yargısına göre, bireylerin normatif dinî yönelim düzeyleri paralel yönde artış göstermektedir.

Önceki yapılan çalışmaların genel verileri göz önüne alındığında, dindarlık algısı yüksek olan bireylerin popüler dinî yönelimlerinde de farklılaşma olduğu görülmektedir. Genel anlamda dindar olduğunu söyleyenlerin popüler dindarlık

düzeyleri de yüksek çıkmaktadır.¹⁰⁸ Fakat bizim çalışmamızda popüler dinî yönelim tarzında istatistiksel anlamda anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bunun en makul izahı, günümüz iletişim imkanlarının ve din eğitiminin yaygınlaşması neticesinde bireylerin daha rasyonel bir değerlendirme eğilimi gösterdiği için doğal olarak normatif dinî yönelimlerinin yükselmeye başlaması şeklinde yapılabilir.

II.3.2.2. Dinî Eğitim Alma Durumu

Dinî eğitim alma durumunun dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.19’da verilmiştir.

Tablo II.19. Dinî Eğitim Alma Durumunun Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Dinî Eğt.*	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	(1)	10	117,70	8,58	G. Arası	82,436	2	41,218	0,656	0,520
	(2)	235	118,82	7,99	G. İçi	16212,1	258	62,838		
	(3)	16	120,94	6,30	Toplam	16294,6	260			
Popüler Dindarlık	(1)	10	16,80	7,08	G. Arası	101,175	2	50,588	1,528	0,219
	(2)	235	18,34	5,72	G. İçi	8540,30	258	33,102		
	(3)	16	20,56	5,40	Toplam	8641,47	260			

* (1) Herhangi Bir Din Eğitimi Almayan, (2) Dinî Cemaat ya da Tarikat Dışında Din Eğitimi Alan, (3) Sadece veya İlave Olarak Dinî Cemaat ya da Tarikat Yoluyla Din Eğitimi Alan

Buna göre katılımcıların hem normatif hem popüler dindarlık puanları, dinî eğitim alma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yani tablo II.17’deki durum burada da geçerlidir. O tablodaki duruma benzer şekilde, anketteki katılımcıların kitle iletişim araçlarından eşit derecede yararlanması ve ayrıca katılımcıların tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması, dini eğitim türleri ile dindarlık yönelimleri arasında anlamlı farklılığın oluşmamasında etkili olmuş olabilir

II.3.2.3. Tarikat ve Cemaatler Hakkındaki Düşünceler

Tarikat ve cemaatler hakkındaki düşüncelerin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi bulguları Tablo II.20’de verilmiştir.

¹⁰⁸ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 159.

Tablo II.20. Tarikat ve Cemaatler Hakkındaki Düşüncelerin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin t-Testi Bulguları

Alt Boyut	Düşünce	n	\bar{x}	Ss	t	Sd	p
Normatif Dindarlık	(1)	91	116,33	8,72	-3,714	154,8	0,000
	(2)	170	120,28	7,10			
Popüler Dindarlık	(1)	91	18,49	5,80	0,157	259	0,875
	(2)	170	18,38	5,76			

* (1) Bütün bu oluşumları yanıltıcı ve tehlikeli buluyorum/Cevap vermeyen.

(2) Dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması için faydalıdır/Doğruyu temsil ettiklerine inanıyorum.

Buna göre katılımcıların normatif dindarlık puanları ile tarikat ve cemaatler hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı farklılık oluşmuştur ($t=-3,714$; $p<0,05$). Tarikat ve cemaatleri dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması için faydalı bulan ve bunların doğruyu temsil ettiklerine inanan katılımcıların normatif dindarlık düzeyleri (yönelimleri), bu oluşumları yanıltıcı ve tehlikeli bulanlardan veya cevap vermeyenlerden anlamlı olarak daha fazladır ($p<0,05$).

Tarikat ve cemaatler hakkındaki düşünceler ile popüler dini yönelim arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır ($t=-0,834$; $p>0,05$). Yani bu kategorideki tüm katılımcılar benzer bir popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Dinî toplulukların bir kısmının doğruyu temsil ettiğini düşünen katılımcıların, İslâmi çalışmalar yapıyor olmaları sebebiyle bu topluluklar hakkında olumlu düşünme eğiliminde oldukları anlaşılıyor. Tablo II.3'te gözüktüğü üzere tarikat ve cemaat yoluyla dinî bilgi edinme gayretinde olanların oranı %12,9'dur. Tablo II.20'de ise %65,1 oranında cemaat ve tarikatlara olumlu bakış tespit edilmiştir. Bu durumda cemaat ve tarikat mensubiyeti belirtmeyen %52,2 oranındaki anket katılımcısının cemaat ve tarikatlara olumlu bakışı dikkat çekicidir. Cemaat ve tarikatlar yoluyla bilgi edinme gayretinde olmasalar dahi %52,2 oranındaki anket katılımcısının söz konusu dinî yapıları tehlikeli bulmadıkları hatta onlara sempatiyle yaklaştıkları sonucuna ulaşılabilir. Tablodaki verilere göre, '*D.5: Tarikat ve cemaatleri olumlu değerlendirenlerin tehlikeli görenlere göre a) hem popüler b) hem de normatif dindarlık seviyesi daha yüksektir.*' şeklindeki denencemizin a seçeneği açısından doğrulanmadığı ama b seçeneği açısından ise doğrulandığı görülmektedir. Popüler dindarlık açısından anket katılımcılarının benzer dinî yönelim gösterdikleri anlaşılmaktadır.

II.3.3. Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi ve Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde anne ve babanın dindarlık düzeyi ve çocuğa dinî yaklaşımının dindarlık yönelimi üzerindeki etkisine ilişkin bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

II.3.3.1. Annenin Dindarlık Düzeyi

Annenin dindarlık düzeyinin katılımcıların dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.21’de verilmiştir.

Tablo II.21. Annenin Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Anne Dindarlık	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Çok Dindar	57	120,47	6,83	G. Arası	1203,94	2	601,971	10,292	0,000
	Dindar	152	119,78	7,42	G. İçi	15090,6	258	58,491		
	Biraz Dindar/İlgisiz	52	114,63	9,03	Toplam	16294,6	260			
Popüler Dindarlık	Çok Dindar	57	18,11	5,07	G. Arası	22,299	2	11,150	0,334	0,717
	Dindar	152	18,66	5,77	G. İçi	8619,18	258	33,408		
	Biraz Dindar/İlgisiz	52	18,04	6,49	Toplam	8641,47	260			

Tablodaki verilere göre annelerin normatif dindarlık puanları ile katılımcıların dindarlık yönelimleri arasında anlamlı ilişki çıkmıştır ($p < 0,05$). Ancak bu durum popüler dindarlık puanları açısından geçerli olmamıştır ($F = 0,334$; $p > 0,05$). Yani annelerin popüler dindarlıkları ile katılımcıların dinî yönelimleri arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır.

Tablo II.22. Annenin Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları

Tukey HSD	(A) Anne Dindarlık Düzeyi	(B) Anne Dindarlık Düzeyi	Ort. Arası Fark (A-B)	p
Normatif Dindarlık	Çok Dindar (1)	Dindar	0,70	0,827
		Biraz Dindar/ Dine Karşı İlgisiz	5,84	0,000
	Dindar (2)	Çok Dindar	-0,70	0,827
		Biraz Dindar/ Dine Karşı İlgisiz	5,14	0,000
	Biraz Dindar/Dine Karşı İlgisiz (3)	Çok Dindar	-5,84	0,000
		Dindar	-5,14	0,000

Katılımcıların normatif dindarlık puanları ile annelerin dindarlık düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide ($F=10,292$; $p<0,05$) farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi (Tablo II.22) sonucunda, annesi çok dindar ve dindar olanların normatif dindarlık yönelimlerinin, annesi biraz dindar veya dine karşı ilgisiz olanlara nazaran (grup 1,2>3) daha fazla olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Bu verilere göre, ‘D.9: Annesi dindar olanların annesi daha az dindar olanlara göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denencemiz normatif dindarlık açısından doğrulanmıştır. Fakat Akçaabat’ta popüler dindarlık ile gerek dinî eğitim düzeyi, gerekse sosyalleşme arasında anlamlı farklılık oluşmadığı görülmektedir. Bu bulgu, ilçede popüler dindarlığa ait inanışların ve davranışların olmadığı anlamına gelmiyor. Fakat katılımcılar açısından bu konuda istatistiksel anlamda farklılık oluşmamıştır. Bunun muhtemel nedeni olarak, katılımcıların çağdaş kitle iletişim ve eğitim imkânlarından yararlanma bakımından eşit seviyede popüler kanaatlere sahip olmaları ileri sürülebilir.

Toplumsallaşma süreci doğumla başlayan ve ölüme kadar süren bir süreç olarak düşünülebilir. Bu süreç içerisinde çocukluk devresi toplumsallaşmanın en yoğun olduğu dönemdir. Bireyin çocukluk döneminde en etkin aktörler anne ve babası olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Batıda yapılan araştırmalarda, annenin, çocukların dinî tutum ve davranışlarının oluşmasında, babaya oranla daha yoğun ve şiddetli bir etkiye sahip

olduğu tespit edilmiştir. Çocukların dinî inanç ve tutumlarının, babaninkilerden daha çok anneninkilerle benzer olduğu görülmüştür.”¹⁰⁹

II.3.3.2. Babanın Dindarlık Düzeyi

Babanın dindarlık düzeyinin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.23’te verilmiştir.

Tablo II.23. Babanın Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Baba Dindarlık	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Çok Dindar	46	121,70	5,58	G. Arası	1728,569	2	864,284	15,309	0,000
	Dindar	146	119,99	7,40	G. İçi	14566,037	258	56,458		
	Biraz Dindar/ İlgisiz	69	114,74	8,77	Toplam	16294,605	260			
Popüler Dindarlık	Çok Dindar	46	18,24	5,16	G. Arası	5,088	2	2,544	0,076	0,927
	Dindar	146	18,54	5,69	G. İçi	8636,391	258	33,474		
	Biraz Dindar/ İlgisiz	69	18,28	6,35	Toplam	8641,479	260			

Tablodaki verilere göre, babaların popüler dindarlık puanları ile katılımcıların dindarlık yönelimleri arasında anlamlı ilişki çıkmamıştır (F=0,076; p>0,05). Yani tüm katılımcılar bu konuda benzer dini eğilimlere sahip çıkmıştır.

Tablo II.24. Babanın Dindarlık Düzeyinin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları

Tukey HSD	(A) Baba Dindarlık Düzeyi	(B) Baba Dindarlık Düzeyi	Ort. Arası Fark (A-B)	p
Normatif Dindarlık	Çok Dindar (1)	Dindar	1,70	0,374
		Biraz Dindar/ Dine Karşı İlgisiz	6,96	0,000
	Dindar (2)	Çok Dindar	-1,70	0,374
Popüler Dindarlık	Dindar (2)	Biraz Dindar/ Dine Karşı İlgisiz	5,25	0,000
		Çok Dindar	-6,96	0,000
	Biraz Dindar/Dine Karşı İlgisiz (3)	Dindar	-5,25	0,000

¹⁰⁹ Çoştü, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 172.

Ancak katılımcıların normatif dindarlık yönelimleri ile babaların dindarlık düzeyi arasında anlamlı farklılık oluşmuştur (F=15,309; p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) testi (Tablo II.24) sonucunda, babası çok dindar ve dindar olanların normatif dindarlık yönelimlerinin, babası biraz dindar veya dine karşı ilgisiz olanlardan (grup 1,2>3) daha fazla olduğu görülmüştür (p<0,05).

Tablolardaki verilere göre, ‘D.10: Babası dindar olanların, daha az dindar olanlara göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.’ şeklindeki denencemiz normatif dindarlık açısından doğrulanmıştır. Anne babanın dindarlık düzeyleri ile katılımcıların normatif dindarlık yönelimleri arasında anlamlı farklılaşma oluşturduğu ama popüler dindarlık eğilimi açısından ise aynı anlamlı farklılaşmanın oluşmadığı görülmektedir. Bunun muhtemel sebebi, kitle iletişim imkânlarından toplumun eşit derecede yararlanmaya başlaması veya anket katılımcılarının tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip deneklerden oluşması olabilir. Bu sonuçlara göre, anne-babanın çocuğun dinî yönelişine etkisini dile getiren, “Dünyaya gelen her insan fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan, Mecûsî (farklı bir rivayete göre hatta Müşrik) yapar”¹¹⁰ mealindeki hadîs de istatistiksel olarak doğrulanmış olmaktadır.

II.3.3.3. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımı

Annenin çocuğa dinî yaklaşımının dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.25’te verilmiştir.

Tablo II.25. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Anne Dinî Yaklaşımı	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Demokratik	155	119,50	7,60	G. Arası	1379,992	2	689,996	11,936	0,000
	Otoriter	68	120,59	6,72	G. İçi	14914,614	258	57,809		
	İlgisiz	38	113,45	8,99	Toplam	16294,605	260			
Popüler Dindarlık	Demokratik	155	18,45	5,63	G. Arası	2,462	2	1,231	0,037	0,964
	Otoriter	68	18,26	5,63	G. İçi	8639,017	258	33,485		
	İlgisiz	38	18,55	6,66	Toplam	8641,479	260			

¹¹⁰ Hayati Hökelekli, “Fıtrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 47.

Tablodaki verilere göre, annelerin çocuğa dinî yaklaşımları ile katılımcıların popüler dindarlık yönelimleri arasında anlamlı ilişki çıkmamıştır ($F=0,037$; $p>0,05$). Yani anneleri farklı dinî yaklaşım sergileyen katılımcılar benzer bir popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Tablo II.26. Annenin Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları

Tukey HSD	(A) Anne Dinî Yaklaşım	(B) Anne Dinî Yaklaşım	Ort. Arası Fark (A-B)	P
Normatif Dindarlık	Demokratik (1)	Otoriter	-1,09	0,589
		İlgisiz	6,06	0,000
	Otoriter (2)	Demokratik	1,09	0,589
		İlgisiz	7,14	0,000
	İlgisiz (3)	Demokratik	-6,06	0,000
		Otoriter	-7,14	0,000

Ancak annelerin çocuğa dinî yaklaşımları ile katılımcıların normatif dindarlık puanları arasında ($p=0.000$, $p<0.001$) istatistiksel olarak önemli düzeyde anlamlı bir ilişki çıkmıştır ($F=11,936$; $p<0,05$). Tukey HSD testi (Tablo II.26) sonucunda, annesi demokratik ve otoriter yaklaşımda olan katılımcıların normatif dindarlık yönelimlerinin, annesi ilgisiz olanlardan (grup 1,2>3) anlamlı olarak daha fazla olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Aile içerisinde çocuk ve ebeveyn ilişkisinin şefkat odaklı olması veya disiplin temelli olması göz önünde bulundurulduğunda; yapılan araştırmanın farklı sonuçlar ortaya koyması kaçınılmazdır. Araştırma bulgularındaki farklılaşmanın nedeni şöyle açıklanabilir: Aile fertleri arasındaki iletişim ağının sıkı örülmesi, çocuğa negatif etkilerden uzak bir şekilde kendini ifade fırsatı sunulması, aile içi dinî sosyalleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Tablolardaki verilere göre, '*D.11: Ebeveyni demokratik tutum sergileyenlerin, demokratik tutum sergilemeyenlere göre a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri daha yüksektir.*' şeklindeki denencemiz normatif dindarlık açısından doğrulanmıştır. Fakat popüler dindarlık açısından istatistiksel farklılık oluşmamıştır. Bunun muhtemel nedeni olarak, katılımcıların çağdaş kitle iletişim ve eğitim imkânlarından eşit yararlanmaları ve bu nedenle olayları değerlendirmede daha rasyonel bir bakış açısına sahip olmaları ileri sürülebilir.

3.3.4. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımı

Babanın çocuğa dinî yaklaşımının dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA bulguları Tablo II.27’de verilmiştir.

Tablo II.27. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Baba Dindarlık	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Demokratik	163	119,88	7,49	G. Arası	907,415	2	453,708	7,607	0,001
	Otoriter	56	119,21	6,93	G. İçi	15387,190	258	59,640		
	İlgisiz	42	114,69	9,43	Toplam	16294,605	260			
Popüler Dindarlık	Demokratik	163	18,90	5,74	G. Arası	129,276	2	64,638	1,959	0,143
	Otoriter	56	17,14	4,83	G. İçi	8512,203	258	32,993		
	İlgisiz	42	18,26	6,78	Toplam	8641,479	260			

Tablo verileri açısından bakıldığında, babaların çocuğa dinî yaklaşımı ile katılımcılarının popüler dindarlık puanları arasında anlamlı farklılık oluşmuştur (F=1,959; p>0,05). Yani babaları farklı dinî yaklaşımda olan katılımcılar benzer bir popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Tablo II.28. Babanın Çocuğa Dinî Yaklaşımının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları

Tukey HSD	Baba Dinî Yaklaşım	(B) Baba Dinî Yaklaşım	Ort. Arası Fark (A-B)	p
Normatif Dindarlık	Demokratik (1)	Otoriter	0,67	0,842
		İlgisiz	5,19	0,000
	Otoriter (2)	Demokratik	-0,67	0,842
		İlgisiz	4,52	0,012
	İlgisiz (3)	Demokratik	-5,19	0,000
		Otoriter	-4,52	0,012

Buna karşılık babaların çocuğa dinî yaklaşımı ile katılımcılarının normatif dindarlık düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı farklılık çıkmıştır (F=7,607; p<0,005). Tukey HSD testi (Tablo II.28) sonucunda babası demokratik ve otoriter yaklaşımda olan katılımcıların normatif dindarlık yönelimlerinin, babası ilgisiz olanlardan (grup 1,2>3) anlamlı olarak daha fazla olduğu görülmüştür (p<0,05).

Ebeveyn, bireyin toplumsallaşma deneyiminin ilk basamağını teşkil eder. Hangi tip aile olursa olsun çocuk toplumsallaşma sırasında ailede kendisine en çok

sevgi ve saygı duyduğu kişiyi örnek seçip ona benzemeye (idendification) çalışmaktadır ki bu noktada ilkin önemli bir kişi olarak karşımıza baba çıkmaktadır.¹¹¹

Ebeveynin dinî sosyalleşmeye etki derecesini ebeveyn tutumunun belirlediği, yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Ebeveyn faktörünün etkisinin azaldığı durumlarda ise, bireyin bir taraftan başarısız bir dinî toplumsallaşma deneyimi geçirmesiyle, diğer taraftan da akran grubu veya diğer önemli kişilerin dinî toplumsallaşma sürecinde önemli bir faktör olarak rol almasıyla sonuçlanabilmektedir.¹¹²

II.3.4. Sosyalleşme Vasıtaları ve Dindarlık Yönelimi İlişkisi

Sosyalleşme vasıtaları ve dindarlık yönelimi ilişkisini gösteren Pearson korelasyon analizi bulguları Tablo II.29'da verilmiştir.

¹¹¹ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 247.

¹¹² Çoştu, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, ss. 174-175.

Tablo II.29. Sosyalleşme Vasıtaları ve Dindarlık Yönelimi Korelasyon Bulguları

		Normatif Dindarlık	Popüler Dindarlık
Büyük Baba/Annenin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,163	-0,054
	p	0,008	0,385
Annenin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,179	-0,034
	p	0,004	0,586
Babanın Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,162	-0,057
	p	0,009	0,356
Kardeşlerin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,301	0,044
	p	0,000	0,480
Yakın Akrabaların Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,279	0,052
	p	0,000	0,403
Okul Arkadaşlarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,106	-0,005
	p	0,089	0,933
Mahalle veya İş Arkadaşlarının Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,145	-0,085
	p	0,019	0,170
Okullardaki Din Kültürü Derslerinin Dinî Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi	r	0,008	-0,104
	p	0,902	0,094
Okuldaki Din Kültürü Öğretmeninin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,117	-0,077
	p	0,059	0,218
Resmi Din Kurumlarının Dinî Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi	r	0,148	-0,053
	p	0,017	0,398
Din Görevlilerinin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,191	0,051
	p	0,002	0,416
Dinî Cemaat ve Tarikatların Dinî Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi	r	0,200	0,024
	p	0,001	0,699
Şeyhin, Müridin ve Sofilerin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,189	0,038
	p	0,002	0,545
Dindar Kişilerin Dinî Bilgi, Tutum ve Davranışlardaki Etki Düzeyi	r	0,173	-0,155
	p	0,005	0,012

** Sarı renk zayıf düzeyde ($r < 0,30$) anlamlı ($p < 0,05$) ilişkiyi, yeşil renk orta düzeyde ($0,29 < r < 0,70$) anlamlı ($r < 0,05$) ilişkiyi göstermektedir.¹¹³

Tablo II.29’da görüldüğü üzere; kardeşlerin dinî bilgi, tutum ve davranışlardaki etki düzeyi ile normatif dindarlık arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,301$; $p < 0,05$). Yani kardeşlerin etkisi arttıkça normatif dindarlık yönelimi de anlamlı olarak artmaktadır.

Bu verilere göre, ‘D.6: Kardeşleri olumlu dinî tutum ve davranış sergileyenlerin a) hem normatif; b) hem de popüler dindarlık düzeyleri, olumlu tutum ve davranış sergilemeyenlere göre daha yüksektir.’ şeklindeki denencemiz normatif

¹¹³ Fikret Tuna, *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Pegem Akademi, Ankara 2016, s. 234.

dindarlık açısından doğrulanmıştır. Fakat popüler dindarlık açısından istatistiksel bir farklılık oluşmamıştır.

Bunun muhtemel nedeni olarak, katılımcıların çağdaş kitle iletişim ve eğitim imkânlarından yararlanma bakımından eşit seviyede popüler kanaatlere sahip olmaları ileri sürülebilir. Ayrıca, anket katılımcılarının tesadüfen benzer dinî yönelimlere sahip katılımcılardan oluşması da böyle bir sonuçta etkili olmuş olabilir.

Büyük baba ve anne, anne, baba, yakın akraba, mahalle veya iş arkadaşları, resmi din kurumları, din görevlileri, dinî cemaat ve tarikatlar, şeyh, mürit ve sofiler ile dindar kişilerin, dinî bilgi, tutum ve davranışlardaki etki düzeyi ile normatif dindarlık arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r < 0,30$; $p < 0,05$). Yani bunların etkisi arttıkça normatif dindarlık yönelimi de anlamlı olarak artmaktadır.

Okul arkadaşları, din kültürü dersleri ve din kültürü öğretmenlerinin dinî bilgi, tutum ve davranışlardaki etki düzeyi ile normatif dindarlık arasında ise anlamlı bir ilişki çıkmamıştır ($p > 0,05$). Yani bunların etkisi arttıkça normatif dindarlık yönelimi anlamlı olarak artma veya azalma göstermemektedir.

Popüler dindarlık ile anlamlı ilişkisi olan tek sosyalleşme vasıtası dindar kişiler olarak bulunmuştur. Dindar kişilerin dinî bilgi, tutum ve davranışlardaki etki düzeyi ile popüler dindarlık arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r < 0,30$; $p < 0,05$). Yani dindar kişilerin etkisi arttıkça popüler dindarlık yönelimi anlamlı olarak azalmaktadır. Bu da rasyonel değerlendirme anlayışının hem kitle iletişim araçları ve hem de dindar kişilerin olumlu/rasyonel tutumları sebebiyle arttığına işaret etmektedir.

Bu verilere göre, ‘D.14- Dindar kişilerin etkisi arttıkça a) hem normatif ve b) hem de popüler dindarlık düzeyi artmaktadır.’ şeklindeki denencemiz a maddesi açısından Tablo II.29’daki Pearson analizinde zayıf düzeyde de olsa doğrulanmıştır. Fakat aynı denencenin b maddesi açısından Tablo II.29’daki verilere göre doğrulanmamıştır. Yani dindar kişilerin popüler dindarlık düzeyini düşürdüğü anlaşılmaktadır.

Önceki çalışmaların genel sonuçlarına göre dinî toplumsallaşmada rol model özelliğindeki dindar kişilerin dinî tutumların oluşmasındaki etkisi beklenen bir durumdur. “Bayyigit çalışmasında kişinin dinî inanç ve tutumunun oluşmasında

dindar insanların önemli bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir.”¹¹⁴ “Çevredeki dindar insanların dinî toplumsallaşmadaki işlevi, onların rol model ve ayna benlik oluşlarıyla gerçekleşir.”¹¹⁵ Toplumdaki dindar kişi algısının kimleri dindar olarak belirlediği önemlidir. Analiz sonuçları dindar kişilerin popüler yönelimi azalttığını ve normatif yönelimi artırdığını ortaya koyuyor.

Dindar kişiler dışındaki sosyalleşme vasıtalarının dinî bilgi, tutum ve davranışlardaki etki düzeyi ile popüler dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Yani bunların etkisi arttıkça popüler dindarlık yönelimi anlamlı olarak artma veya azalma göstermemektedir.

II.3.5. Kitle İletişim Araçlarının Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisi

Kitle iletişim araçları modern çağın ortaya çıkardığı bir sosyalleşme aracıdır. Aile, okul, arkadaş grupları gibi sosyalleşme araçlarından farklı olarak etkilediği birey sayısı daha fazladır.

Kitle iletişim araçları bireylerin doğrudan etkileşimine açık olmamaları sebebiyle tek yanlı ve etkili bir güce sahiptir. Ayrıca bireylere rol model sunabilmeleri de kitle iletişim araçlarının önemli özelliklerinden biridir.

II.3.5.1. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etme

Kitle iletişim araçlarında dinî yayın ve programları takip etmenin dindarlık yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen varyans analizi (ANOVA) bulguları Tablo II.30’da verilmiştir.

¹¹⁴ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 209.

¹¹⁵ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 209.

Tablo II.30. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etmenin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Bulguları

	Takip D.	n	\bar{x}	Ss	Varyans	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Normatif Dindarlık	Hepsini takip ediyor	51	121,69	6,49	G. Arası	2224,31	3	741,438	13,543	0,000
	Fırsat buldukça takip ediyor	115	120,69	6,45	G. İçi	14070,2	257	54,748		
	Rastladığında takip ediyor	50	116,62	7,59	Toplam	16294,6	260			
	Takip etmiyor	45	113,73	9,99						
Popüler Dindarlık	Hepsini takip ediyor	51	17,86	6,38	G. Arası	27,673	3	9,224	0,275	0,843
	Fırsat buldukça takip ediyor	115	18,55	5,42	G. İçi	8613,80	257	33,517		
	Rastladığında takip ediyor	50	18,28	5,04	Toplam	8641,47	260			
	Takip etmiyor	45	18,87	6,72						

Buna göre katılımcıların popüler dindarlık puanları ile dinî yayın ve programları takip etmeleri arasında anlamlı farklılık oluşmamıştır ($F=0,275$; $p>0,05$). Yani programları takip eden ve etmeyen katılımcılar benzer bir popüler dindarlık yönelimine sahiptir.

Kitle iletişim araçlarının takip edilmesinin normatif dindarlık yönelimine etkisinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Tukey HSD testi Tablo II.31’de verilmiştir.

Tablo II.31. Kitle İletişim Araçlarında Dinî Yayın ve Programları Takip Etmenin Dindarlık Yönelimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Bulguları

Tukey HSD	(A) Takip Etme Durumu	(B) Takip Etme Durumu	Ort. Arası Fark (A-B)	p
		Fırsat buldukça takip ediyor	1,00	0,853
	Hepsini takip ediyor (1)	Tesadüfen rastladığında takip ediyor	5,07	0,004
		Zamanı olmadığı/İlgisini çekmediği için takip edemiyor	7,95	0,000
		Hepsini takip ediyor	-1,00	0,853
	Fırsat buldukça takip ediyor (2)	Tesadüfen rastladığında takip ediyor	4,07	0,007
		Zamanı olmadığı/İlgisini çekmediği için takip edemiyor	6,95	0,000
Normatif Dindarlık		Hepsini takip ediyor	-5,07	0,004
	Tesadüfen rastladığında takip ediyor (3)	Fırsat buldukça takip ediyor	-4,07	0,007
		Zamanı olmadığı/İlgisini çekmediği için takip edemiyor	2,89	0,231
	Zamanı olmadığı/İlgisini çekmediği için takip edemiyor (4)	Hepsini takip ediyor	-7,95	0,000
		Fırsat buldukça takip ediyor	-6,95	0,000
		Tesadüfen rastladığında takip ediyor	-2,89	0,231

Tablo II.31’de görüldüğü üzere katılımcıların normatif dindarlık puanları ile dinî yayın ve programları takip etmeleri arasında anlamlı farklılık çıkmıştır ($F=13,543$; $p<0,05$). Tukey HSD testi (Tablo II.31) sonucunda programların hepsini takip eden ve fırsat buldukça takip eden katılımcıların normatif dindarlık yönelimlerinin, tesadüfen rastladığında takip eden ve takip etmeyenlerden (grup 1,2>3,4) anlamlı olarak daha fazla olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablodaki verilere göre, ‘D.12: Kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, kitap-dergi, gazete ve internetin) etkisi arttıkça kişilerin a) hem normatif; b) hem de popüler dinî yönelim düzeyleri artmaktadır.’ şeklindeki denencemiz popüler dinî yönelim açısından doğrulanamamıştır. Buna karşın kitle iletişim araçlarının normatif dindarlık düzeyini anlamlı olarak artırdığı bulunmuştur.

Sosyologlarca kitle iletişim araçlarının kişilerin tutum ve davranışlarını değiştirdiği bilinen bir durumdur. Günay, kitle iletişim araçlarının dinî tutum ve davranışların oluşmasında etkisinin büyük olduğunu ifade etmektedir. Çalışmasını yaptığı dönemin iletişim imkanları günümüze kıyasla kısıtlı olmasına karşın halkın ulaşabildiği iletişim kaynaklarını kullandığı ve bu kaynaklardan etkilendiği

anlaşılmaktadır.¹¹⁶ “Kentleşme, doğum oranlarındaki artışlar, teknik uzmanlığın gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, genel yaşama düzeyinin yükselmesi ve benzeri etkenler insan davranışları ve toplumsallaşma biçimleri üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır.”¹¹⁷

Buraya kadar kitle iletişim araçlarının genel manada dinî yönelimler üzerindeki etkisini belirtmiş olduk. Bundan itibaren ise araştırmamızın önemli bir yönünü oluşturan kitle iletişim araçlarından hangilerinin dinî yönelimlerde ne yönde etkili oldukları hususuna bakacağız.

II.3.5.2. Kitle İletişim Araçları ve Dindarlık Yönelimi İlişkisi

Kitle iletişim araçları ve dindarlık yönelimi ilişkisini gösteren Pearson korelasyon analizi bulguları Tablo II.32’de verilmiştir.

Tablo II.32. Kitle İletişim Araçları ve Dindarlık Yönelimi Korelasyon Bulguları

		Normatif Dindarlık	Popüler Dindarlık
TV'nin Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	r	0,203	-0,033
	p	0,001	0,596
Radyonun Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	r	0,115	0,020
	p	0,064	0,743
Gazetelerin Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	r	0,159	0,026
	p	0,010	0,680
Kitap ve Dergilerin Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	r	0,161	0,006
	p	0,009	0,918
İnternetin Dinî Tutum ve Davranışların Oluşumundaki Etkisi	r	-0,002	-0,061
	p	0,980	0,325

** Sarı renk zayıf düzeyde ($r < 0,30$) anlamlı ($p < 0,05$) ilişkiyi göstermektedir.¹¹⁸

Tablo II.32’de görüldüğü üzere;

- Televizyon, gazeteler ve kitap/dergilerin dinî tutum ve davranışların oluşumundaki etkisi ile normatif dindarlık arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r < 0,30$; $p < 0,05$). Yani bunların etkisi arttıkça normatif dindarlık yönelimi de anlamlı olarak artmaktadır.

¹¹⁶ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 252.

¹¹⁷ Elkin, *Çocuğun Toplumsallaşması*, s. 75.

¹¹⁸ Tuna, *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, s. 234.

- Radyo ve internetin dinî tutum ve davranışların oluşumundaki etkisi ile normatif dindarlık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).
- Popüler dindarlık ile ilişkiler incelendiğinde ise hiçbir kitle iletişim aracının etkisi ile popüler dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Daha önce kitle iletişim araçlarını kullanma ile anket katılımcılarının popüler dindarlık düzeyleri arasında bir farklılaşma oluşmadığını belirtmiştik. Burada ise başlıca kitle iletişim araçlarının (gazete, kitap ve dergiler, radyo, televizyon, internet) önceden yapılmış benzer çalışmaların verileri ışığında dinî yönelimler üzerindeki etkilerine bakacağız.

Kitle iletişim araçları serüveni, ilk olarak gazete ile başlamıştır. Daha sonra kitle iletişim; imkânların artması ve teknolojinin ilerlemesiyle dergi radyo, televizyon, internet ve benzeri unsurlar şeklinde gelişmiştir. Bu araçlar, bilgilendirme, eğlendirme, kültürlenme, haber verme gibi işlevleri yerine getirmektedir.¹¹⁹

Kitle iletişim araçları üzerine yaptığımız analizin sonucunda televizyon, gazete, kitap ve dergi araçlarının dindarlık yönelimine etki ettiği görülmektedir. Şimdi bu araçların önceki çalışmalarda ortaya çıkan etkileme yönlerine bakalım.

Kitap ve Dergiler:

Bizim çalışmamızda kitap ve dergiler ile normatif dinî yönelim arasında zayıf, pozitif ve anlamlı düzeyde ($r<0,30$; $p<0,05$) ilişki çıkmış ancak bu kitle iletişim araçları ile popüler dinî yönelim arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır.

Çoştı, çalışmasında kitap ve dergilerin bireylerin popüler dinî yönelimlerinde etkisi olmadığını fakat normatif dinî yönelim puanları açısından anlamlı ve pozitif bir etkilerinin olduğunu belirtmektedir. “Nitekim Arslan da, popüler dindarlık ile ilgili çalışmasında bizim bulgularımıza benzer bir sonuç rapor etmektedir.”¹²⁰ Gençlere yönelik çalışmaların sonuçlarına baktığımızda; gençlerin çoğunun muhtemelen ilgi alanlarına daha farklı basılı eserlerin girmesi veya ilgi alanlarının farklılığı gibi

¹¹⁹ Gülderen Durna, *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 197.

¹²⁰ Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 221.

sebepler dolayısıyla kitap ve dergilerin dinî yönelimlere etki etmediği anlaşılmaktadır.¹²¹

Kitap ve dergiler bireyin irade etmesi doğrultusunda okunan ve devamında dinî yönelime etki eden özelliktedir. Gazete, televizyon, radyo büyük toplulukları etkisi altına almak için gayret gösterirken kitap ve dergiler ilimde derinleşme, bilgilenme ve benzeri gibi amaçlarla bireylerce talep edilir. Bu talep ülkemizde istenilen seviyede henüz gerçekleşmemektedir.

Gazete:

Çalışmamızda normatif dinî yönelim açısından zayıf, pozitif ve anlamlı düzeyde ($r<0,30$; $p<0,05$) etkisi olan gazetenin popüler dinî yönelimler üzerinde doğrudan bir tesir oluşturmadığı görülmektedir.

Çoştı çalışmasında gazetenin popüler dinî yönelimler üzerine doğrudan bir etkisinin olmadığını fakat normatif dinî yönelimlere kısmi bir etkisinin olduğunu söylemektedir.¹²² Gençlere yönelik çalışmalarda ise gençlerin boş zamanlarını muhtemelen farklı etkinlikler ile geçirmelerinden dolayı gazetelerin dinî yönelimlerine etkisi yetişkinlere kıyasla daha az olmaktadır.¹²³

Dünyada ve ülkemizde gazetecilik toplumsal gündemi belirleme ve yönlendirme yönüyle önemli bir yere sahiptir. Gazetelerde dinle alakalı haberler, fikir ve bilgi yazıları doğrudan bulunabildiği gibi, bir köşe yazarının herhangi bir konu üzerine yazdığı köşe yazısında da dinî motiflere rastlayabilmekteyiz. Okuyanlar üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz dinî yönelimler oluşturabilecek gazeteler bu yönüyle dinî sosyalleşmenin etkenleri arasında yer almaktadır. Buna mukabil gazetenin dinî yönlendirme etkileri araştırmalarda zayıf düzeyde çıkmaktadır. Bunun muhtemel sebebi daha önce teorik kısımda kitle iletişim araçları başlığında belirttiğimiz gibi, Türk toplumunun batılı toplumlar düzeyinde basılı eserler okuma alışkanlığının yeterli düzeyde olmayışı ve daha çok televizyondan öğrenme yöneliminin ağır basması olabilir.

¹²¹ Çay, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme*, s. 54.

¹²² Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 219.

¹²³ Çay, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme*, s. 53.

Televizyon:

Çalışmamızda normatif dinî yönelim açısından zayıf, pozitif ve anlamlı düzeyde ($r<0,30$; $p<0,05$) etkisi olan televizyonun, popüler dinî yönelimler üzerinde doğrudan bir tesir oluşturmadığı görülmektedir.

Daha önce yapılmış çalışmalarda televizyon, genç¹²⁴ olsun yetişkin¹²⁵ olsun, bireylerin dinî yönelim puanlarında pozitif ve anlamlı bir yükselişe neden olmaktadır. Şüphesiz televizyonun bu etkisi sadece dinî programlar veya dindar kişilerin ekranlarda sundukları sırf dinî yayınlarla gerçekleşmemektedir. Bir film kahramanının çevirdiği filmde dine ait motifler kullanışı, dinî kültürün öğelerinin ekranlara yansması, bireylerin dinî yönelimlerini etkileyebilmektedir.

¹²⁴ Çoştu, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 216.

¹²⁵ Çay, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme*, s. 52.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

‘Din’, ‘dindarlık’, ‘sosyalleşme’, ‘dinî sosyalleşme’ kavramları günlük hayattaki kullanımlarının aksine akademik izahta yorumlanması güçlük barındıran ifadelerdir. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi bilim dallarında birçok çalışma bu kavramları izaha çalışırken kavramların içeriğini ve işleyiş şeklini açıklamaya yönelik kuramlar geliştirmişlerdir. Daha sonrasında kuramlar çerçevesinde konuya yaklaşılarak ilkeli bir bakış açısı oluşturulmak istenmiş ve kavramlar izah edilmeye çalışılmıştır.

Modernleşme ve onun etrafında veya devamında ortaya çıkan fenomenlerin getirdiği değişim bireysel ve toplumsal hayatımızı derinden etkilemektedir. Bireylerin ilgi ve tercihlerinin belirlenmesine kadar birçok etki oluşturan bu fenomenler sosyalleşme sürecinin farklılaşmasına neden olabilmektedir.

Toplumsal alandaki değişimler sosyalleşme, dinî sosyalleşme üzerinde olduğu gibi din ve dindarlık algısı üzerinde de önemli etkiler meydana getirmektedir. Bu çalışmada az evvel bahsettiğimiz toplumsal değişimler karşısında (cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi, doğum yeri, yaşanılan yer, gibi) demografik değişkenlere göre bireylerin dinî yönelimlerinde farklılaşmanın olup oluşmadığı, bunun yanında dinî sosyalleşme sürecinde (aile, sosyal çevre, kitle iletişim araçları gibi) sosyal faktörlerin etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma teorik çerçeve ve bulgular olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Çalışmanın teorik bölümünde sosyalleşme ve dinî sosyalleşme kavramları, sosyalleşme kuramları, sosyalleşme sürecine etki eden faktörler, psikososyal gelişim dönemleri, dindarlık tipolojileri ile ele alınarak sosyolojik açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırmamızın kuramsal kısmının oluşturulmasında ve bulguların yorumlanmasında yapısal fonksiyonel yaklaşımın genel ilkeleri göz önünde tutulmuş olup sosyolojik saha araştırması olması sebebiyle araştırmamızda niteliksel metodoloji benimsenmiştir.

Dindarlık yöneliminde demografik değişkenlerin ve dinî sosyalleşme vasıtalarının etkisini Akçaabat örneği üzerinde ortaya koymayı temel amaç edinen bu çalışmaya, Akçaabat’ta yaşayan ve homojen bir dağılım gösteren toplam 261 kişi katılmıştır. Ortalama 35 yaşında olan katılımcıların yaklaşık dörtte üçü 22 ila 55 yaş

arasında yer almış ve üçte ikisi de ortaokul ve üzeri öğrenim durumuna sahip olanlardan meydana gelmiştir.

Bunun yanında; dörtte üçü ev hanımı, öğrenci, işçi veya memur olan katılımcıların üçte ikisi de orta düzeyde gelire sahip vatandaşlardan oluşmuştur. Ayrıca katılımcıların yaklaşık olarak sadece beşte biri sürekli olarak köylerde yaşamakta olup, yaklaşık üçte ikisi doğduğundan beri olmak üzere tamamına yakını 10 yıldan daha fazla bir süredir Akçaabat sınırları içinde yaşamını sürdürmektedir. Araştırmanın sonuçları değerlendirilirken bu özelliklerin göz önünde bulundurulması yerinde olacaktır.

Araştırma sonuçlarını ise aşağıdaki gibi maddeleştirmek mümkündür:

- Her dört katılımcıdan yaklaşık olarak üçü kendini dindar olarak tanımlamıştır. Kendini çok dindar olarak tanımlayanlar ile birlikte bu oran %80'e yaklaşmıştır. Nitekim katılımcıların temel dinî bilgilere, öğretilere ve uygulamalara dayalı kitabi dinî yönelimini ifade eden normatif dindarlık düzeylerinin; halk arasında yaygın olan ritüeller ve alışkanlıklara dayalı dinî yönelim olarak özetlenebilecek popüler dindarlığa göre oldukça baskın olduğu tespit edilmiştir.

- Cami, katılımcıların din eğitimi aldıkları başlıca kurumdur. Nitekim katılımcıların %53'ü camide din eğitimi almıştır. Ancak katılımcıların %43'ü camide din eğitimi almamış; bu eğitimi daha çok aile içinden, Kur'an kursu gibi resmi kurumlardan veya kendi gayreti ile karşılamıştır. %4'lük bir kesim ise hiçbir din eğitimi almamıştır.

- Katılımcıların yaklaşık yarısı olmak üzere dinî bilgi edinmede ilk başvurdukları kişiler; imam, Kur'an kursu öğreticisi veya müftüdür. Diyanet fetva hattı başta olmak üzere katılımcıların %60'ı dini bir meselede ilk olarak diyanet kaynaklarına başvurmaktadır. Ancak katılımcıların dörtte birinin dini bir meselede ilk olarak internet kaynaklarına başvurmayı tercih etmeleri dikkat çekmiştir.

- Yaklaşık %86'sının okul haricinde de dinî bilgiler öğrenme gayreti gösterdiği katılımcıların bunun için en fazla başvurdukları yollar sırasıyla cami veya yaz kursları, kendi kendine öğrenme ve Kur'an kursu olarak tespit edilmiştir.

• Her üç katılımcıdan ikisi tarikat ve cemaatlere karşı olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Ayrıca katılımcıların %13'ü cemaat ya da tarikat yoluyla dinî bilgiler öğrenme gayreti içerisinde de girmiştir.

• Katılımcıların yaklaşık %80'inin ailesi çocuklarına dinî bilgi vermiştir. Nitekim anne veya babasını dine karşı ilgisiz olarak tanımlayanların oranı %2 civarında, kendisine karşı dinî yaklaşımını ilgisiz olarak tanımlayanların oranı ise %15 civarında kalmıştır.

• Dinî bilgi, tutum ve davranışlar üzerinde etki eden sosyalleşme vasıtaları, gittikçe azalan etki derecesine göre; anne, baba, resmi din kurumları, din görevlileri, dindar kişiler, din kültürü öğretmeni, büyük baba/büyük anne, din kültürü dersleri, dinî cemaat ve tarikatlar, şeyh, mürit ve sofiler, kardeşler, mahalle/iş arkadaşları, okul arkadaşları ve yakın akrabalar olarak sıralanmıştır.

• Katılımcıların yaklaşık %83'ü kitle iletişim araçlarındaki dinî yayın ve programları az veya çok takip etmektedir. Yine katılımcıların üçte ikisi bu programları faydalı bulmakta ve kendisini geliştirmede yardımcı olarak görmektedir. Ayrıca, dinî tutum ve davranışların oluşumundaki etkiye göre yapılan sıralamada televizyon ilk sırada yer almıştır. Televizyonu sırasıyla internet, kitap-dergiler ile radyo ve gazeteler izlemiştir.

• Normatif dindarlık yönelimi şu araçlardan olumlu yönde anlamlı olarak etkilenmektedir: Bireyin dindarlık düzeyi, tarikat ve cemaatlere yaklaşımı, anne ve babasının dindarlık düzeyi ve çocuğuna dinî yaklaşımı ile kitle iletişim araçlarını takip edip etmeme durumu. Yani bunlara göre bireyin normatif dindarlık yönelimi anlamlı bir farklılık göstermektedir. Dindar bir yaşam süren, tarikat ve cemaatlere olumlu bir bakış açısına sahip olan, anne ve babası dindar olup çocuğunun dinî eğitimine karşı ilgisiz kalmayan ve kitle iletişim araçlarındaki dinî yayın ve programları takip eden bireylerin normatif dindarlık düzeylerinin diğer bireylere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

• Ayrıca normatif dindarlık üzerinde; a) bireyin kardeşlerinin orta düzeyde pozitif ve anlamlı; b) büyük baba ve anne, anne, baba, yakın akraba, mahalle veya iş arkadaşları, resmi din kurumları, din görevlileri, dinî cemaat ve tarikatlar, şeyh, mürit ve sofiler, dindar kişiler ile televizyon, gazete, kitap ve dergilerin ise düşük düzeyde

pozitif ve anlamlı etkisi bulunmaktadır. Yani bunlar düşük veya orta düzeyde normatif dindarlık yönelimini anlamlı olarak artırmaktadır.

- Cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim düzeyi, meslek, gelir seviyesi, ikamet yeri, ikamet süresi, okul arkadaşları, okullardaki din kültürü dersleri ve öğretmenleri ile radyo ve internetin normatif dindarlık üzerinde arttırıcı veya azaltıcı anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

- Popüler dindarlık yönelimi, sadece cinsiyetten ve dindar kişilerden anlamlı olarak etkilenmektedir. Kadınların popüler dindarlık düzeylerinin erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, dindar kişilerle etkileşimin düşük düzeyde bir ilişki ile de olsa popüler dindarlığı azalttığı tespit edilmiştir.

- Cinsiyet ve dindar kişiler dışında yer alan yaş, medeni durum, meslek, yaşadığı yer, anne ve babanın dindarlık düzeyi ve çocuğa dinî yaklaşımı, din görevlileri, alınan din eğitimi, kitle iletişim araçları gibi faktörlerin hiçbirisi popüler dindarlık yönelimi üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamaktadır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular, öncelikle araştırma bölgesiyle ve genel manada Türk toplumuyla ilgili bilgi edinmek isteyen kişi ve kurumlar için veri kaynağı oluşturacaktır. Değişen sosyokültürel ortamlarda sosyalleşen bireylerin dinî yönelimlerini etkileyen faktörlerin bilinmesi, bu alanda hizmet veren devlet kurumlarının etkinliğini artıracaktır. Bu araştırmaların benzer toplumsal alanlarda da yapılması ve ayrıca 10 yıllık periyotlarla aynı alanlarda tekrar edilmesi, toplumsallaşmayı etkileyen faktörlerin keşfedilmesi bakımından fayda sağlayacaktır. Bu bakımdan bu çalışmanın bölgeye yönelik dinî hizmet sunan devlet kurumlarının bilgi edinmesine ve sosyoloji alanında çalışmaların gelişmesine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Ali, *Sosyal Değişme ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.
- Akinoğlu, Orhan, *Eğitim ve Sosyalleşme Açısından İnternet Kullanımı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2002.
- Akyüz, Hüseyin, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, MEB Yayınları İstanbul 1992.
- Akyüz, Niyazi ve İhsan Çapçioğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2008.
- Altıkardeş, İsmet, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
- Arslan, Mustafa, “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 31, 2006, ss. 221-251.
- Arslantürk, Zeki ve Tayfun Amman, *Sosyoloji Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000.
- Baltacı, Cemal ve Meryem Tuna Uysal, “Türkiye’de Bir Siyasal Sosyalleşme Aracı Olarak Ders Materyali: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/3, ss. 177-194.
- Büyüköztürk, Şener, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara 2011.
- Çay, Ebru Eler, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2019.
- Çoştı, Yakup, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2009.
- Çoştı, Yakup, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, TDV Yayınevi, Ankara, 2011.
- Dawson, Catherine, *Araştırma Yöntemlerine Giriş*, çev. Asım Arı, Eğitim Yayıncılık, Konya 2015.
- Doğan, İsmail, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Pagem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Durna, Gülderen, *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.
- Dursun, Davut, *Din Bürokrasisi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.
- Elkin, Fredrich, *Çocuğun Toplumsallaşması*, çev. Nazife Güngör, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.
- Eyüpoğlu, Osman, *Yoksulluk ve Dini Hayat Samsun Kent Merkezi Örneği*, Etüt Yayınları, Samsun 2010.
- Fukuyama, Francis, Güven, *Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, çev. Ahmet Buğdaycı, İşbankası Yayınları, Ankara 1998.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2012.
- Gökçe, Birsen, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara 1992.
- Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1999.
- Güngör, Özcan, “Amerika’daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dinî Sosyalleşme (New Jersey Örneği)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 48, S. 4, 2012, ss. 118-136.

- Gürses, İbrahim ve KILAVUZ, Mehmet Âkif, “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2, 2011, ss.155-159.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- Hökelekli, Hayati, “Fıtrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 47-48.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016.
- Kaya, Şule ve UYSAL, Veysel, “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/36, 2015, ss. 646-672.
- Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
- Okumuş, Ejder, “Din ve Sosyalleşme”, *Turkish Studies Dergisi*, 9/11, 2014, ss. 429-454.
- Okumuş, Ejder, “Gösterişçi Dindarlık”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6/3, 2006, ss.17-35.
- Okumuş, Ejder, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçi Dindarlık”, *İslamiyat Dergisi*, 5/4, 2006, ss. 193-205.
- Özen, Yener ve Fikret Gülaçtı, “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var mı?”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/2, 2010, ss. 21-37.
- Özgüngör, Sevgi ve Necla Acun Kapıkıran, “Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeklerinin Türk Kültürüne Uygunluğunun Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: Ön Bulgular”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2011, 4/36, ss. 114-124.
- Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Bursa 2007.
- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1982.
- Sezen, Yümni, *İslam’ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Solmaz, Bünyamin ve İhsan Çapçioğlu, *Din Sosyolojisi: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2006.
- Tabachnick, Barbara G. ve Fidell, *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı*, çev. Mustafa Baloğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Tavukçuoğlu, Mustafa ve Hüsamettin Erdem, *Eğitim Fakülteleri için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yayınları, Ankara 2005.
- Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1992.
- Tuna, Fikret, *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Pegem Akademi, Ankara 2016.
- Yapıcı, Asım, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C.17, S. 2, ss. 1-34.
- Yıldırım, Ahmet, *Din, Dünyevileşme ve Zühd*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.
- DİB, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması 2014*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.
- <https://www.akcaabat.bel.tr>, 01/01/2021.
- www.tdk.org.tr, 1/9/2015.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C3%A7aat,1/9/2015>.
- <https://www.google.com.tr/maps>, 01/09/2015.

EKLER:

EK-1

ANKET FORMU

Elinizdeki ankette yer alan sorular, “Dinî Sosyalleşme (Akçaabat Örneği)” isimli yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Anket içerisinde Akçaabat’ın ilçe merkezinde ve köylerinde yaşayan halkın dinî hayatını tespit etmeye ve dinî sosyalleşmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Soruları cevaplamanız biraz zamanınızı almakla beraber, bilimsel bir çalışmaya katkı sağlamış olacaksınız.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Bu nedenle SAMİMİ cevaplar vermeniz çok önemlidir. Anket içeriği bilimsel çalışma dışında hiçbir kişi ya da kurumun amaçlarına açık tutulmayacaktır. Anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Zafer BULUT
O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Kişisel Bilgi Anketi

Lütfen size en uygun seçeneğe (x) işaret koyunuz.

Anket formunun uygulandığı yer () 1. Köy () 2. Merkez

1. Cinsiyetiniz nedir?

() 1. Erkek () 2. Kadın

2. Medeni Durumunuz?

() 1. Bekar () 2. Evli () 3. Dul ya da Boşanmış

3. Yaşınız?

4. Öğrenim durumunuz?

() 1. Okuma yazma bilmiyor
() 2. İlkokul
() 3. Ortaokul
() 4. Lise veya Dengi Okul
() 5. Yüksekokul/Üniversite
() 6. Master (Yüksek Lisans)

5. Din eğitimi alma durumunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- 1. Herhangi bir din eğitimi almadım
- 2. Kendi çabamla
- 3. Ailemde
- 4. Camide
- 5. Kur'an kursunda
- 6. İmam-Hatip Lisesinde
- 7. Genel Eğitim kurumlarında
- 8. Dinî Cemaat ya da Tarikat yoluyla

6. Akçaabat'ta yaşadığınız ortam.

- 1. Köy
- 2. Şehir
- 3. Diğer.....

7. Kaç senedir Akçaabat'ta yaşıyorsunuz?

- 1. Doğduğumdan beri
- 2. 10 yıldan çok
- 3. 6-10 yıl
- 4. 3-5 yıl
- 5. Başka.....

8. Doğum yeriniz?

- 1. Köy
- 2. Kasaba
- 3. İlçe
- 4. İl
- 5. Büyükşehir

9. Akçaabat'a sonradan gelmişseniz daha önce nasıl bir yerde yaşıyordunuz?

- 1. Köy
- 2. İlçe Kasaba
- 3. Şehir
- 4. Metropol (İstanbul, İzmir, Ankara)

10. Mesleğiniz?

- 1. Çiftçi
- 2. İşçi (kamu ve özel sektörde)
- 3. Memur (öğretmen, hemşire, polis vb.)
- 4. Zanaatkar (fırıncı, lokantacı, demirci, tamirci, terzi, marangoz, tornacı, vb.)
- 5. Esnaf/Ticaret Erbabı (alıp-satan; bakkal, manav, tuhafiyeci, kuyumcu vb.)
- 6. Ev Hanımı
- 7. Öğrenci
- 8. Emekli
- 9. Diğer (lütfen belirtiniz).....

11. Size göre yaşam tarzınıza bakarak aileniz hangi gelir grubuna girer?

- 1. Üst Tabaka (Zengin)
- 2. Orta Tabakanın üstü
- 3. Orta Tabaka
- 4. Orta Tabakanın Altı

12. Kendinizi dindarlık bakımından hangi grupta görüyorsunuz?

1. Çok Dindar
 2. Dindar
 3. Dinle az ilgili
 4. Dinle hiç ilgisi yok

13. Oturduğunuz evin durumu aşağıdakilerden hangisine uyar?

- 1 Kendimize ait
 2 Kira
 3 Diğer.....

14. Anne babanızın dinî tutumları aşağıdakilerden hangisine uyar?

	Anne	Baba
1. Çok dindar	☐	☐
2. Dindar	☐	☐
3. Biraz dindar	☐	☐
4. Dine karşı ilgisiz	☐	☐

15. Aileniz tarafından size, din eğitimi ve öğretimiyle ilgili bilgiler verildi mi?

1. Evet 2. Hayır

16. Anne babanızın dinî konularda size karşı tutumu nasıldı?

	Anne	Baba
1. Demokratik (Düşüncelerime saygılı, Baskıcı değil)	☐	☐
2. Otoriter (Baskıcı)	☐	☐
3. İlgisiz	☐	☐

17. Dinî bilginizi, tutum ve davranışlarınızı oluşturmanızda eğitim kurumlarının etki derecesini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiz?

	1-Çok Fazla	2- Fazla	3-Orta	4-Az	5- Çok Az
1. Okullardaki Din Kültürü Dersleri	☐	☐	☐	☐	☐
2. Dinî Cemaat ve Tarikatların	☐	☐	☐	☐	☐
3. Resmi Din Kurumları (Cami, gibi)	☐	☐	☐	☐	☐

18. Dinî bir konuda bilgi edinmek için ilk olarak hangi yolu tercih edersiniz?

1. Diyanet Fetva Hattı
 2. İmam, Kuran Kursu Öğreticisi, Müftü
 3. Mensubu olduğum Tarikat ya da Cemaatten
 4. Din Kültürü Öğretmenlerinden
 5. İnternette araştırım.
 6. Diğer.....

19. Dinî bilginizi, tutum ve davranışlarınızı oluşturmanızda aile bireylerinizin etki derecelerini işaretleyiniz?

	1-Çok Fazla	2- Fazla	3-Orta	4-Az	5- Çok Az
1. Annem	☐	☐	☐	☐	☐
2. Babam	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kardeş	☐	☐	☐	☐	☐
4. Büyük Baba, Büyük Anne	☐	☐	☐	☐	☐
5. Yakın Akraba (Amca, Dayı, Hala gibi)	☐	☐	☐	☐	☐

20. Dinî bilginizi, tutum ve davranışlarınızı oluşturmanızda aşağıdaki kişilerin etki derecesini lütfen atlamadan işaretleyiniz.

	1-Çok Fazla	2- Fazla	3- Orta	4-Az	5-Çok Az
1. Okul Arkadaşlarının	☐	☐	☐	☐	☐
2. Mahalle veya İş Arkadaşlarının	☐	☐	☐	☐	☐
3. Okulda Din Kültürü Öğretmenimin	☐	☐	☐	☐	☐
4. Din Görevlileri (İmam, Müezzin gibi)	☐	☐	☐	☐	☐
5.Şeyhimin, Müridimin, Sofilerin,	☐	☐	☐	☐	☐
6-Dindar Kişilerin	☐	☐	☐	☐	☐

21. Okul haricinde dinî bilgiler öğrenme gayretiniz oldu mu?
() 1. Evet () 2. Hayır

22. Soruya evet cevabını vermişseniz, hangi yolla?
() 1. Kendi kendime () 2. Kur'an Kursunda
() 3. Camide/Yaz Kurslarında
() 4. Özel hocada
() 5. Cemaat ya da Tarikat yoluyla
() 6. Diğer.....

23. Kitle iletişim araçlarında (Televizyon, radyo, gazete kitap, dergi, internet) yer alan dinî yayın ve programları takip eder misiniz?
() 1. Evet hepsini takip ediyorum.
() 2. Fırsat buldukça takip ediyorum.
() 3. Tesadüfen rastlasam takip ediyorum.
() 4. Zamanım olmadığı için takip edemiyorum.
() 5. İlgimi çekmediği için takip etmiyorum.

24. Kitle İletişim Araçlarında yer alan dinî yayın ve programlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
() 1. Oldukça faydalı buluyorum ve dinî bilgilerimi geliştirmede bana yardımcı oluyor.
() 2. Dinî konulardaki düşüncelerimde tereddüt yaşamama neden oluyor.
() 3. Dinî konuların kitle iletişim araçlarında yer almasını hoş karşılamıyorum.
() 4. Farklı bir cevabınız varsa yazınız.....

25. Tarikat ve cemaatler hakkında düşüncenizi ortaya koyan en uygun ifadeyi seçiniz?
() 1. Bütün bu oluşumları yanıltıcı ve tehlikeli buluyorum.
() 2. Dinin daha iyi anlaşılması ve yaşanması açısından faydalıdırlar.
() 3. Bir, birkaç cemaat ya da tarikatın doğruyu temsil ettiğine inanıyorum.
() 4. Başka

26. Şu an ki dinî tutum ve davranışınızın oluşmasında aşağıda yazılı olan kitle iletişim araçlarının etki derecesini lütfen atlamadan birer birer işaretleyiz?

	1-Çok Fazla	2- Fazla	3- Orta	4-Az	5-Çok Az
1. Televizyon	()	()	()	()	()
2. Radyo	()	()	()	()	()
3. Gazete	()	()	()	()	()
4. Kitap ve Dergi	()	()	()	()	()
5. İnternet	()	()	()	()	()

2. BÖLÜM

Dinî Yönelim Ölçeği	1-Hiç Katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Kararsızım	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle Katılıyorum
1. Allah'ın, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bildiğine inanırım.					
2. Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.					
3. Melek gibi gözle görülmeyen varlıklara inanmam.					
4. Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru ve her çağda geçerli olduğuna inanırım.					
5. Allah'ın varlığına inanırım.					
6. Kişinin dinî uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.					
7. Kandil gecelerini diğer günlerden biraz daha farklı olarak (ibadet ederek, mevlit, Kur'an dinleyerek) dinî ağırlıklı geçiririm					
8. Düzenli olarak beş vakit namaz kılarım.					
9. Yanlış dinî tutum ve davranışlarımı düzeltmeye çalışırım.					
10. Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım					
11. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğuna inanırım.					
12. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanırım.					
13. Ramazan ayı boyunca oruç tutarım.					
14. Dinî kuralları sıkıcı bulurum.					
15. Nazar degen kişiye kurşun dökülerek nazarın yok edilebileceğine inanırım.					
16. Ölümden sonra Ahiret hayatına (Cennet ve Cehenneme) inanırım.					
17. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümlerin olduğunu düşünürüm.					
18. Maddi durumum elverirse hacca gitmek isterim.					
19. Dinî inancın gerekli olmadığını düşünürüm.					

20. Muskaya inanırım.					
21. İnançımaya göre hareket etmediğim zaman, içimde bir huzursuzluk duyarım.					
22. İçki içmek ve kumar oynamanın dinen yasak olduğuna inanırım.					
23. Bazı mübarek günlerde oruç tutarım.					
24. Cin çarpmasına inanırım.					
25. Dinî kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.					
26. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanırım.					
27. Dinî kuralların, günlük yaşama hiçbir katkısının olmadığına inanırım.					
28. Dinî değerlere saygı gösteririm.					
29. Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.					
30. Büyüye inanırım.					
31. Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi (peygamberi) olduğuna inanırım.					
32. Türbelerde dilekte bulunarak, ondan medet umarım.					
33. İslam dininin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum.					
34. Dinî tutum ve davranışlarımda tutarlı ve dengeli olmaya çalışırım.					
35. Dinîmi başkalarına da anlatmaya çalışırım.					
36. Dua ederim.					
37. İnsanları iyiliğe yönlendirip, onları kötülükten uzaklaştırmaya çalışırım.					

EK-2

ÖZ GEÇMİŞ

Fotoğraf

Zafer BULUT 29.09.1977 tarihinde Akçaabat'ta doğdu. Akçaabat İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2002 yılında mezun oldu. 2001 yılında Karaman'da Diyanet İşleri Başkanlığı personeli (İmam-Hatip) olarak göreve başladı. 2002 yılından itibaren Ankara'da ve 2004 yılından itibaren de Belçika'da din görevlisi statüsünde görev yaptı. 2005 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. Halen Akçaabat İbni Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapan Zafer BULUT, orta derecede Almanca bilmektedir. 19.01.2021.

İletişim Bilgileri

E mail : ghzz@outlook.com

Telefon : 05334505616